SİBER ZORBALIKLA KARŞILAŞAN GENÇLERİN BENLİK SAYGISI VE STRESLE BAŞ ETME YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ

Merve AYDIN
131104101

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji
Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. H. Nermin ÇELEN

İstanbul
T. C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

MERVE AYDIN'ın "Siber Zorbalıkla Karşılaşan Gençlerin Benlik Saygısı ve Stresle Baş Etme Yöntemlerinin İncelenmesi" başlıklı tezi 19.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof.Dr. H.Nermin ÇELEN Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Gülşen YARLIKLI Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Yıldız ÖZTAN ULUSOY Kocaeli Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

19/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Öğrencinin Adı ve Soyadı

Merve AYDIN

Hazırlayan: İlgili Birim	**Onaylayan:** Kalite Yönetim Koordinatörlüğü

TEŞEKKÜR

Akademik bir çalışma yapmak, büyük özveri ve sabır gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte size tecrübeleri ile yol gösteren bir hocanın olması bu yoldaki en büyük motivasyon kaynağınızdır. Desteklerini esirgemeyen, bana her anlamda her zaman ışık tutan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. H. Nermin Çelen'e gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Tüm yaşamım boyunca başarılarımda büyük emeği olan sevgili babacığım Muhsin Aydın'a, fedakâr annem Sebahat Aydın'a, canım kardeşlerim Firdevs Aydın ve Şükrettin Efe Aydın'a sonsuz minnetle teşekkürlerimi sunarım. Kaybettiğim değerli aile büyüğümüz, babaannem Resmiye Aydın'a bana hep inandığı ve güvendiği için ayrıca müteşekkirim.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimimde her türlü güçlüğü birlikte aştığım ve bana çalışma azmi veren Cansu Kızılalp' e, çalışma hayatımın ilk yıllarında bana tecrübeleriyle, dürüst ve ahlâklı duruşuyla ilham olan sevgili Aslıhan Özmen'e ve omuz omuza çalıştığım Reyhan Ersoy'a, hayatıma girdiği günden bu yana benimle aynı yolda yürüyen, elimi hiç bırakmayan sevgili yol arkadaşım Selim Kaya'ya verdikleri desteklerden ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Ve son olarak hayatıma ve hayatlarına dokunabildiğim çok sevgili öğrencilerime, sonsuz sevgilerimi sunarım.

Merve Aydın

Eylül, 2019

ÖZ
SİBER ZORBALIKLA KARŞILAŞAN GENÇLERİN BENLİK SAYGISI VE STRESLE BAŞ ETME YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ

Merve Aydın
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. H. Nermin Çelen
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2019

Bu araştırmanın amacı, siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle baş etme yöntemlerinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubu İstanbul ili Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli ve Bayrampaşa ilçelerine bağlı özel okullarda öğrenim görmekte olan 14-17 yaş arasındaki araştırmaya gönüllü olarak katılan 221 kız 218 erkek toplam 439 öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ), Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği (PHÇÖKÖ) ve Stresle Baş Etme Yolları (SBYÖ) Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23.0 kullanılmış olup ilişkilerin incelenmesi amacıyla için bağımsız t-testi, benlik saygısı ve stresle baş etme yöntemleri ölçekleri için önce varyans analizi yapılması düşünülmüş ölçeklerde varyans analizinin yapılması için gerekli koşul olan varyansların homojenliği şartı sağlanmadığı için bu analizin non-parametrik alternatifi olan Kruskal Wallis H testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; siber zorba/mağdur olma durumunun cinsiyet ve yaş anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak , siber zorba/mağdur olma durumuna göre benlik saygılarının ve stresle baş etme yöntemlerinde anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Siber zorba ve siber mağdur olma durumları, benlik saygısı, stresle baş etme yolları ölçeklerinden ve ölçek alt boyutlarından alınan puanların ilişkileri incelenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda sonuçlar literatür ile tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Benlik Saygısı, Stresle Baş Etme Yöntemleri

ABSTRACT

Merve Aydın

Master Thesis

Psychology Department

Development Psychology Programme

Advisor: Prof. Dr. H. Nermin Çelen

Maltepe University Institute of Social Sicence, September, 2019

This thesis aims to research self-esteem of young people who are faced-to-faced cyberbullying and to analyze their coping strategies of stress. The workgroup of this research is involved totally 439 students, which are at the point of 221 girls and 218 boys. All students, who attended this research are volunteered and their age range is between 14-17. These students also have education from private schools, which are located in Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli and Bayrampaşa districts of İstanbul city. In this study, Personal Information Form, Cyberbullying and Internet Aggression Form, Piers-Harris Children's Self-Concept Scale and Coping with Stress Methods Form are used in order to collect data. SPSS (Statistic Packets For Social Seciences) 23.0 was used for the analysis of the data, independent t-test was used to examine the relationships, and non-parametric Kruskal Wallis H analysis was used for the correlation of the scales with each other. According to the research results, there are no significant differences between cyberbullying with gender and age, self-esteem and stress coping methods. However, there was a significant difference in self-esteem and coping methods according to cyberbullying / victimization. The situation of cyberbullying and cyber-victimization are examined with the scale of the relationship between self-esteem, coping with stress methods and score of their subscale. In light of these findings, the results were discussed with the literature and recommendations were made.

Keywords: Cyberbullying, Self Esteem, Coping with Stress Methods

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI i

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ii

İNTİHAL RAPORU iii

TEŞEKKÜR iv

ÖZ v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

TABLOLAR LİSTESİ ix

ŞEKİLLER LİSTESİ x

KISALTMALAR ..... ……..xi

ÖZGEÇMİŞ xii

BÖLÜM 1. GİRİŞ 1

1.1. Gençlik Dönemi ve Özellikleri 2

1.2. Benlik ve Benlik Saygısı 5

1.3. Stres ve Stresle Baş Etme Yöntemleri 17

1.4. Zorbalık ve Siber Zorbalık 20

1.5. Problem 25

1.6. Amaç 26

1.7. Önem 27

1.8. Varsayımlar 29

1.9. Sınırlıklar 29

1.10. Tanımlar 30

BÖLÜM 2. YÖNTEM 31

2.1. Araştırma Modeli 31

2.2. Araştırma Grubu 31
2.3. Veriler ve Toplanması 31
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu 32
2.3.2. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ): 32
2.3.3. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği (PHÇÖKÖ) 33
2.3.4. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği (SBYÖ) 35
2.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 36
BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR 36
3.1. Bulgular 36
3.2. Yorumlar 51
3.2.1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi Ölçeği' ne (SZISTÖ) İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 51
3.2.2. Piers Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği' (PHÇÇKÖ) ne İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 57
3.2.3. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği' ne (SBYÖ) İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 59
BÖLÜM 4. SONUÇ 62
4.1. Özet 62
4.2.Yargı 63
4.3. Öneriler 63
EK'LER 65
Ek 1. Kişisel Bilgi Formu 65
Ek 2. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ): . 67
Ek 3. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği (PHÇÖKÖ) 71
Ek 4. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği (SBYÖ) 75
Ek 5. İzinler 79

KAYNAKÇA .....

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Verilerin Dağılım Sonuçları 37

Tablo 2. Katılımcıların Siber Zorba Mağduru Olma ve Siber Zorba Olma Ortamlarının Frekans Dağılımları 38

Tablo 3. Siber Zorba Olma/Mağdur Olma Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Sonuçları 39

Tablo 4. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yöntemleri Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları 40

Tablo 5. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin Cinsiyet ve Alt Boyutlarına İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları 40

Tablo 6. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları 41

Tablo 7. Siber Zorba Olma Yaş Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları 42

Tablo 8. Piers-Harris Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin Yaş Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları..... 42

Tablo 9. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bağımsız t- Testi Sonuçları..... 43

Tablo 10. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği Yaş Gruplarına Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları 44

Tablo 11. Siber Zorba/Mağdur Olma Durumlarının Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğine İlişkin Kruskal Wallis H testi Sonuçları..... 45

Tablo 12. Siber Zorba/Mağdur Olma Durumlarının Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine İlişkin Kruskal Wallis H testi Sonuçları 46

Tablo 13. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Matrisleri 47

Tablo 14. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Matrisleri..... 48

Tablo 15. Siber Zorba/Mağdur Olma Durumlarının Yaş Değişkenine İlişkin Korelasyon Matrisleri..... 50

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Temel göstergeler, 2009-2018 yılları arasındaki internet erişim imkânı olan hanelerdeki 16-74 yaş grubu bireylerde internet kullanımına ait veriler (TÜİK, 2018).
Şekil 2. Benlik Kavramı Şeması (Lizvance, 2005)

KISALTMALAR

N: Veri Sayısı

$\bar{x}$**:** Aritmetik Ortalama

Ss: Standart Sapma

P: Anlamlılık Düzeyi

R: Korelasyon Katsayısı

T: t değeri

SPSS: (Statistic Packets For Social Seciences) Sosyal Araştırmalar İçin İstatistiksel Program Paketi

SZISTÖ: Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği

PHÇÖKÖ: Piers-Harris Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği

SBYÖ: Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZGEÇMİŞ

Merve Aydın

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2013	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisansı
Ls.	2008	Maltepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji
Lise	2006	Rauf Denktaş Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2019- Halen	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bahçeşehir Koleji
2016-2019	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bilfen Eğitim Kurumları
2014-2016	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Doğa Okulları
2014-2015	Psikolog, Dokuz Nokta Psikolojik Danışmanlık Merkezi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: İstanbul, 1989

Yabancı diller: İngilizce (İyi)

E-posta: psikolog.merveaydin@yahoo.com

aydinmerve6161@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Dijital teknolojiler aracılığıyla bireyler, çevrimiçi ortamlarda e-posta, kişisel web sayfası, sosyal ağ siteleri ile yeni arkadaşlıklar edinme ve onlar ile sohbet etme, paylaşımlarının altına yorum yazabilme ve haberleşme olanağı bulmuştur (Taiwo, 2015). Bireyler bu durumu önemli bir sosyalleşme aracı olarak da görmeye başlamıştır (Willard, 2005).

Gençlerin çevrimiçi ortamlarda vakit geçirmelerinin sosyal bağlantılarının önemli bir parçası olduğu düşünülmektedir (Chadwick, 2014, s. 11). Teknolojik araçların çevrimiçi ortamlarda kullanılabiliyor olması gençlerin kendilerini sınırsız ve uygun bir ortamda kendilerini ifade etmelerine olanak vermiştir (Betts, 2016, s. 34). Doğru amaçlarla kullanıldığında internet, kullanıcılarının yaşamlarını kolaylaştırmakta ve zenginleştirmektedir (Taiwo, 2015). Amacı dışında ve doğru olmayan bir şekilde kullanılan internetin, bireyin olumsuz yaşantıları deneyimlemesine neden olduğu görülmüştür.

İnternetle birlikte sosyal medya kullanımının artması bireyde toplumsal sorumluluk, eğitim, iletişim, sosyal ilişki kurma ve kişilik gelişimi gibi yararlar sağlamıştır. Ancak olumsuz davranışlara kaynaklık eden, başka insanlara yanlış, utanç verici ve düşmanca tutumun da yayılmasına aracılık etmiştir (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011). Bu olumsuz sonuçlara kaynaklık eden çevrimiçi ortamlarda, başkalarını tehdit ve taciz eden, korku veren, dedikodu yapan, gözdağı veren kişilerin de yer almaya çalıştıkları bir ortam durumuna gelmiştir (Dehue, 2013; Patchin ve Hinduja, 2006). Güvenilmeyen kişiler tarafından birden fazla kimlik oluşturarak, cinsiyetlerini farklı göstererek, gerçek kimliklerini gizleyerek olumsuz davranışlarıyla karşı karşıya kalma durumu oluşmuştur (Taiwo, 2015).

Alan yazında zorbalık mağduru gençlerin kendini suçlama, hayal kırıklığı yaşama, utanç duyma, endişe ve korku duyma, depresif düşünceler ve düşük benlik saygısı gibi duygu durumlarının yoğun olarak yaşantıladıkları ifade edilmiştir (Anderson ve Sturm, 2007; Beran ve Li, 2005; Betts, 2016; Gámez-Guadix, Orue, Smith ve Calvete, 2013; Rivituso, 2014; Willard, 2005).

Spears, Slee, Owens ve Johnson (2008), siber zorbalıkla karşılaşan kişilerin kendilerini savunmasız, güçsüz, reddedilmiş, güvensiz ve dışlanmış, bunalmış bir ruh halinde olduklarını ve tehdit altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu kişilerde teknolojik iletişim araçlarından kaçınma, akademik başarısızlık, okula devamsızlık, dikkatini toplayamama ve öfkelenme gibi davranışlar görülmüştür (Beran, Rinaldi, Bickham ve Rich, 2012; Franks, 2015; Schenk, Fremouw ve Keelan, 2013). Bunun yanı sıra uyku bozuklukları, baş ağrıları ve buna benzer sağlık problemlerinin de eşlik ettiği, kişinin madde kullanımına yöneldiği, kendine zarar verme düşüncelerinin olduğu farklı deneyimlere yöneldiği gözlemlenmiştir (Beran ve Li, 2005; Cassidy, Faucher ve Jackson, 2012; Guan ve Subrahmanyam, 2009).

Bu çalışmada, siber zorbalık ile karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle baş etme yöntemlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma örneklemi İstanbul ili Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli ve Bayrampaşa ilçelerine bağlı özel okullarda öğrenim görmekte olan 14-17 yaş arasındaki araştırmaya gönüllü olarak katılan 221 kız 218 erkek toplam 439 öğrenci oluşmaktadır.

1.1. Gençlik Dönemi ve Özellikleri

İnsanoğlu doğumdan ölüme kadar hayatın birçok döneminden geçmektedir. Her bireyin her dönemi kendine özgü özellikleri barındırmaktadır. Her dönemin her bireydeki farklılaşma nedeni; bireylerin bu dönemleri standart yaş aralığında, yetiştiği aile ortamında ve aynı sosyal çevre yaşantısında olmaması gösterilebilmektedir. Beklenilen şartlarda, bir insan sırasıyla bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini yaşamaktadır. Yapılan araştırmalar bu gelişim dönemlerinin birbirini izlediğini desteklemektedir (Kulaksızoğlu, 2008, s:11).

Latincede büyümek ve olgunlaşmak anlamında olan “adolescencere” sözcüğünden türeyen ergenlik, “yetişkinliğe doğru büyüyen” anlamına gelmektedir. Ergenlik çağlar öncesinde düşünürlerin üzerinde düşündüğü konulardan olmuştur. Sokrates; lüksü seven, dik başlı, doğru davranışlar sergilemeyen olarak tanımlarken Platon; ruhsal sarhoşluk, Aristo ise değişkenlik, tutarsızlık ve sabırsızlık olarak tanımlamıştır (Dacey ve Travers, 1996).

İkincil cinsiyet özelliklerinin gelişmeye başladığı 9-17 yaşları buluğ çağı olarak tanımlanmaktadır. "Buluğ" kavramı temelde biyolojik gelişim olan, çocukluktan ergenliğe geçiş olarak kabul edilmektedir (İnaç, Bilgin ve Atıcı, 2005, s:232). 12-15 yaş arasında cinsel uyanış ve büyüme hızının arttığı dönem erinlik dönemi, 15-17 yaş arası sosyalleşme sürecinin ön planda olduğu ilk ergenlik ve 17-24 yaş arası kendine güven ve sosyal çevrenin oluştuğu son ergenlik olarak tanımlanmakla birlikte yaş aralıkları belirgin olmayıp temsil edilmiştir (Ergin, 1993).

Ergenlik döneminde yaşanan yoğun duyguların tanımlanması ve davranışlarının kontrolünü bir başka deyişle bireye özerkliğinin verilmesi ergenlik dönemini sağlıklı geçirebilmesi için temel esaslardandır. Ergenlik dönemindeki birey, ebeveynlerine daha az ihtiyaç duyduğu, toplumsal sorunlara, çevresine ve karşı cinse yöneldiği bir sürece girmektedir. Bu ergenin yaşadığı hormonların değişmesi ve yetişkin olma potansiyelini gerçekleştirme isteğidir. Bu dönemde gencin yeni durumlara adapte olabilmesi için alana ihtiyacı vardır (Adams, 1995).

Geleceği ile ilgili planlar içerisinde olan genç bireyin aynı zamanda baş etmesi gereken bir takım gelişimsel gereklilikleri de vardır. Kimlik bulma, kendini kabul etme, kabul görme, bir yaşam felsefesi oluşturma, sevgi arayışı, cinsellik, duygusal bağımsızlık, yetenek ve becerilerini geliştirme, meslek seçimi gibi gelecekle ilgili bazı başlıkları bulunmaktadır (Yörükoğlu, 2012, s:34-37). Duyguların ani değişimi, duygular konusunda bir istikrarın olmadığı, farklı zamanlarda farklı yerlerde farklı tepkilerin gösterildiği bir dönemden söz edilmektedir. Ergenlik döneminde öfke ve saldırganlık gibi duygular da sık gözlemlenen duygulardandır (Kulaksızoğlu, 2008, s:18).

Bilişsel gelişim, bireyin çevresini anlama, tanıma ve öğrenmesini sağlayan zihinsel işlevlerdir. Ergen bireyin yetişkin gibi düşünebilme becerisini kazandığı 11-12 yaş dönemi soyut işlemler dönemi olarak Piaget tarafından tanımlanmıştır. Bu dönemde, neden-sonuç ilişkisi, sistematik olma, olasılıkları sorgulayabilme ve çözüm üretebilme becerisi ön plana çıkmaktadır (Altuntaş, 2012). Bilişsel olgunluğun alt yapısını örgütlenme ve uyum sağlama kavramları oluşturmaktadır (Kulaksızoğlu, 2008, s:138).

Ergen bireyin yaşantısında değişimler eş zamanlı olarak gerçekleşir. Çocukluk döneminde görülen benmerkezci davranış bu dönemde fiziksel değişimle çevredekilerin devamlı gencin davranış ve görünüşüyle ilgilendiği düşüncesine ulaştırır. Bu durum zaman zaman düşünsel alanlarda da kendini gösterir. Ebeveyni ile rekabet olarak ortaya çıkan benmerkezcilik davranışı ergenlik döneminde bana bir şey olmaz fikriyle örtüşür. Bu nedenle çevresindeki farklı görüş ve tutumları görmezden gelmesine neden olur (Gander ve Gardiner, 2010).

Bireyin yaşadığı yerin ve toprağın bir parçası olduğunu öğrenmesi ve yaşadığı toplumun aktif bir üyesine dönüşmesi sosyal gelişim olarak tanımlanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2004, s:360). İnsan, başkalarıyla nasıl ilişki kuracağını çocukluk döneminde ailesinde öğrenmeye başlar. Ergenlik dönemindeki bireyin sorumluluklarına vakıf olabilmesi için modellemeye ihtiyaç duymaktadır (Kulaksızoğlu, 2008, s.82).

Bireyin çocukluk döneminde ailesi ve yakın çevresinden kazandığı tutumlar, ergenlik döneminde fazlaca sergilenmektedir. Taklit, rekabet ve modellemeyle genç, erişkinlik dönemine hazırlık evresidir (Derman, 2008). Aile ilişkileri giderek azalır ve genç akran gruplarına yönelir. Akralarıyla kurulacak ilişkide çocukluk döneminden farklı olarak akran grubunun onayını almak çok önemlidir (Demirtaş, 2007). Bununla birlikte fiziksel, ruhsal ve davranışsal durumlarının karşılaştırmasını ve değerlendirmesini yapıp yalnızlık duygusundan uzaklaşır. Sorgulama döneminde olan birey, ailesinden öğrendiği, sosyal çevresinden gelen geri bildirimlerle düşünmediği bilgileri sorgulamaya başlar. Bu sorgulama esnasında ailevi ve toplumsal değerlerin bir kısmını kabul ederken bir kısmını da reddeder (Onur, 2008).

Toplum yapısı ve aile geleneklerine göre ergenlik döneminde oluşan krizlerde farklılıklar görülebilmektedir. İlişkinin boyutları ve önemi değişir. Ergenlik döneminde genç için aile ve akran ilişkileri ayrılır. Ailesine karşı talepkâr bir tutumda olması ailede sorun yaratabilir. Ebeveynlerinin desteği ve tutumları çok önemlidir. Gencin akran ilişkileri ise kabul ve onay alma temellidir (Dinçel, 2009).

Ergenlik dönemi ergen bireyin aynı anda hızla değişen duygularını kontrol etmesi zorlaşmaktadır (Cloutier, 1982). Ergenlik dönemi içerisinde genç, zıt duyguları bir arada yaşadığı gibi, bir grubun parçası olmak için çaba harcarken aynı zamanda da yalnız olmaktan da mutluluk duyabilir. Anne ve babası ile olan iletişiminde kaçıngan davranırken aynı zamanda onların desteğini de beklemektedir. Gelecek ile ilgili hem umutlu hem de karamsar düşüncelerde olabilir (Yavuzer, 2006, s:269). Duygularını şiddetli yaşayan genç aynı zamanda tutarsız olabilir. Ani kararlar ve ani tepkiler, düşünmeden davranma, çabuk sevinme, çabuk öfkelenme aniden üzülme, içe dönem gibi birçok duyguyu bir arada yaşayabilirler (Yörükoğlu, 1993, s:375-380). Yapılan araştırmalarda ergenlik döneminde okul, aile tutumu, çevreden alınan sosyal desteğin ve onay almanın duygusal problemlerle ilişkili olduğu düşünülmüştür. Genç bireylerin bu dönemde yoğun olarak yaşadıkları bir başka duygunun ise kaygı olduğu, özellikle de gelecek ile ilgili planlamalar ve mesleki seçimler ile ilgili olduğu görülmüştür (Koç, 2003).

Ergen bireyin çocukluk dönemine göre davranışlarını ve düşüncelerini, duygularının dalgalı ve yoğun olmasına karşın daha iyi değerlendirme kapasitesinde olduğu söylenebilir. Pişmanlık duyma, mahcup hissetme ve utanç duymak gibi duyguların duygusal ve düşünsel alanlarına yön vermektedir. Yetişkin haklarına sahip olmayı bekler ve ister. Hassas bir benlik yapısına sahip ergenlerde, eleştirilmek, reddedilmek, önemsenmemek gibi tutumlar öfke yaratmaktadır (Yavuzer, 2002, s:268-271). Kritik önem taşıyan bu dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi sonraki süreçler için ebeveynlerin iletişimi çok büyük bir önem taşımaktadır (Adams, 1995).

1.2. Benlik ve Benlik Saygısı

Tarih boyunca insanoğlunun kendini tanıma çabası ile sormuş olduğu en önemli soru "Ben Kimim?" sorusu olmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarla benlik kavramının kavramsallaşması için adımlar atılmıştır. Bireyi tanımlayan tüm fikirler, istekler, değer yargıları gibi birçok faktörden oluşması ve bireyin bunun farkında olma durumu benlik olarak tanımlanmaktadır (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, ve Nolen, 2002).

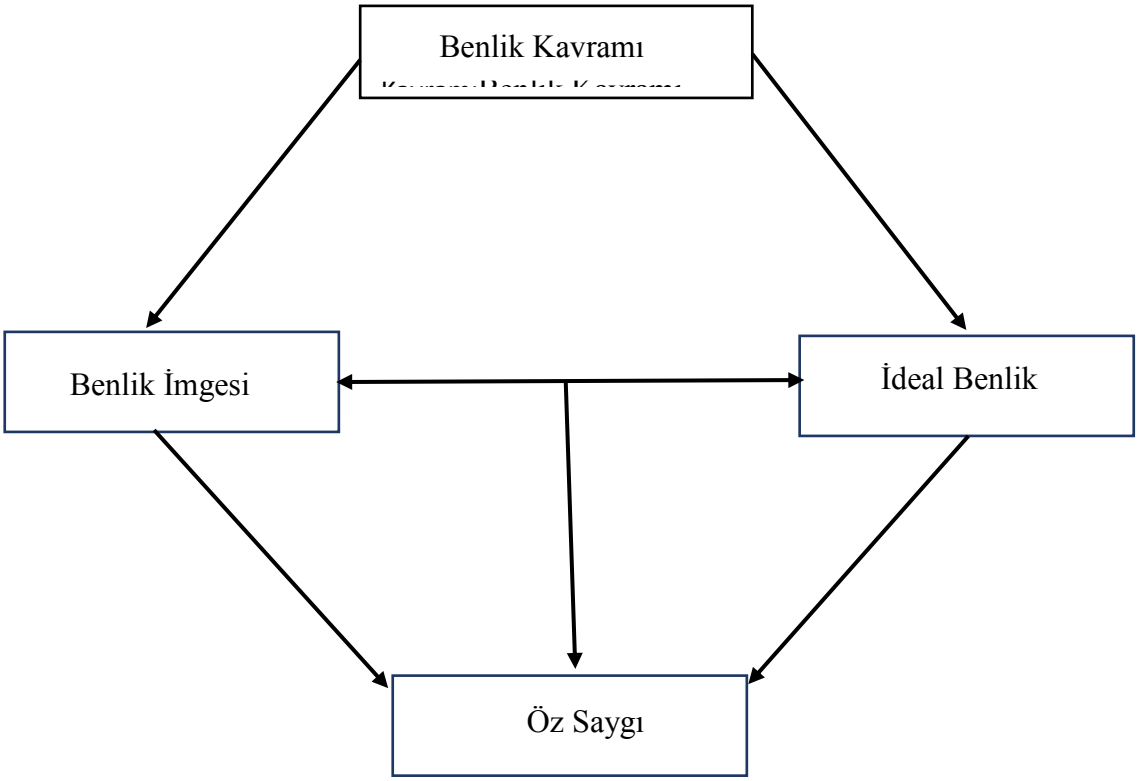
Bebeklik döneminden başlayarak, birey kurduğu sosyal ilişkilerle benliğini oluşturur. Bu nedenle benlik kavramı davranış kontrolünde olan pasif bir kavram değil,

aktif ve tamamlayıcı bir unsurdur. Bireyin "ben" ya da "benim" şeklinde ifade ettiği benlik kavramı, bireyin algılanan benliğidir. Bu benlik algısı hem kendisi hem de çevresiyle ilişkilendirdiği olgular, farklı derecelerdeki olumlu ve olumsuz değerlerden oluşmaktadır (Aydın, 2000).

Benlik kavramı, bireyin kendisi ile ilgili algılamaları, kişisel geçmiş yaşantılarının ve gelecek ile ilgili ideallerinin zihnindeki temsil edilişi ve kavramsallaşmasıdır (Aydın, 1996). Bireyin kendi çevresindeki diğer bireyler tarafından ne şekilde fark edilmekte olduğunu, bireyin çevresini algılaması ve çevresiyle ilişkisi ve iletişim kurmasıyla kendi kişisel hafızasını, kendi karakteristik özelliklerinin diğer bireylerce fark edilmesi olarak tanımlanabilir (Ausebel, 1958). Ward (1974), benliğin bireyin kendi hakkındaki değerlendirmelerin toplamı ve sonucu olduğunu, benliğin özne ve nesne ilişkisi açısından kendini nesne durumuna alarak yargılarda ve çıkarımlarda bulunma durumu olarak değerlendirmektedir. İnsanın özne olarak var olduğu dünyada kendisiyle ilgili yargılarda ve çıkarımlarda bulunabildiği her şeyin nesne olabileceğini ve bununda insanın kendisinin farkında olması açısından önemli olduğunu ifade etmiştir.

İnsanların benlik kavramı, onların kendileriyle ilgili algılamalarının bütünü ve gereksinimlerini karşılamak üzere yaşam içindeki etkileşimlerinin aracı olduğundan önemlidir. Benlik kavramı, ister çevreden isterse organizmadan kaynaklansın, bireylerin yaşantılarını gerçekçi olarak algılamalarına, başka bir deyişle yaşantılarına açık olmalarına izin vermektedir (Nelson-Jones, 1995).

Şekil 2. Benlik Kavramı Şeması

Kaynak: Lizvance, 2005

Bireyin kendisini zihinsel olarak kavraması, kendisini değerlendirmesinden, kendini ne kadar tanıdığı, çevresindekilerin onun hakkındaki görüşlerinden oluşmaktadır. Bu değerlendirmelerin birçoğu çevreden kaynaklanmaktadır. Benlik saygısının oluşumunda bireyin kendi algısının yanında çevresindekilerinde birey hakkındaki düşünceleri etkili olmaktadır. Birey kendisi hakkında sık sık söylenenleri varlığının önemli bir kısmı olarak görüp ifade etmektedir (Cüceloğlu, 1997).

Benlik gelişimi, bireyin çevresiyle ilgili deneyimlerinin şekillendirdiği dinamik bir süreçtir. Bireyin çevresindekiler tarafından olumlu olarak değerlendirilmesi ve kabul görmesi bu deneyimlerin algılanmasını önemli bir şekilde etkilemektedir. Kişiye bakım veren ona yakınlık gösteren kişilerin tutum ve davranışları çok önemlidir. Yaşadığı hayal kırıklığı ya da memnuniyet duygusunu kendine özgü bir değer olarak geliştirir. Bu duygular kendisini değerlendiren diğer kişilerden öğrenilip bir kez oluştuğunda,

başkalarının onu nasıl değerlendirdiğini ve varlığının tüm davranışlarını etkilemeye devam eder (Esas ve Aksoy, 2001).

Benlik saygısı, bireyin yaşamına yön verirken tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. İnsanın doğumuyla başlar ve ilerleyen yıllarla birlikte gelişmeye devam eder. Duygu ve düşünceleri zihinsel olarak kavramasında, sosyal ilişkilerinde benlik saygısı oldukça önemlidir. Bireyin kendine dair inançlar benlik, kabul görmek ve sevilmek ise benlik saygısı olarak tanımlanabilir (Kass, 2002).

İnsanın özsaygısını, kendi öz değerlendirmeleri ve kendi öz algıları belirlemektedir. Kendisi ile ilgili olumsuz ve tutarlı olmayan algıları varsa düşük benlik, olumlu ve tutarlı değerlendirmeleri varsa yüksek benlik algısına sahiptir. Birey kendini, kendine özgü özellikleri, davranışları ve çevresindeki diğer insanların bakış açısı ile tanır (Avşaroğlu, 2007).

Benlik saygısının gelişiminde sosyal karşılaştırmalar ve değerlendirmeler önemli bir faktördür (Harter, 1983). Bu nedenle bireyler kendilerini çevre ile karşılaştırma ihtiyacı hisseder. Yapılan bir araştırmada bireyin kendisini çevreyle karşılaştırma ihtiyacının 6-7 yaşlarında başladığı ve ergenlik dönemi boyunca devam ettiği ifade edilmiştir (Öncü, 1992). Bireyin içinde bulunduğu çevre, çevrenin içerisinde bulunan aile çok önemlidir. Ailenin çocuğuna yapmış olduğu geri bildirimler, çocuğun benlik saygısının oluşumunda önemli bir dayanaktır. Az ilgili ve sorumluluklarını yerine getirmeyen anne ve babalar çocukları için olumsuz geri bildirimler yapmaktadır. Çocuklarını dinleyen, kendisini değerli hissetmesi için yardımcı olan anne ve babalar, çocuklarının olumlu benlik saygısı gelişimine katkı sağlamaktadırlar (Dilek, 2007).

Bireyin kendine güvenmesi, içe dönük ya da dışa dönük olma durumu kendi zihnindeki benliğinin görünümü etkilemektedir (Yavuzer, 2003, s:17-19). Gençtan (1993) ise benlik saygısını**,** bireyin kendisini değerli bulup bulmayacağını yaşantılar sonucunda ulaşabileceğini, bu yaşantıları da bireyin içinde bulunduğu çevreyi algılama şekline göre oluştuğunu ve değişkenlik gösterebilen durumlar olduğunu belirterek tanımlamıştır. Bireyin kendisini amaçladığı alanda yeterli görmesi, değerli olduğunu hissetmesi, başka insanlarca sevilmesi ya da kendisinin sevilecek birisi olduğunu düşünmesi sağlık bir benlik saygısı yapılanmasına sahip olduğunu göstermektedir. Benlik saygısı kendinden memnun olma durumudur. Kendini mevcut bir şekilde kabul

etme, beğenilmeye ve sevilmeye değer görme, kendine güvenir olmaktır (Yörükoğlu, 2012, s:110-113).

Dışadönük, sosyal ilişkilerini geliştirip koruyabilen bireyler daha olumlu tutumlar sergilerken, içedönük, çekingen tutum sergileyen bireylerin, çevresindeki ilişkilere daha az dahil olması ve benlik saygılarının daha düşük olmaları nedeniyle bozulmalar yaşayabilir ve siber zorba davranışlara yönelebilirler (Ayas 2016).

Benlik saygısı; bireyin yaşamında önem atfettiklerinden göreceği sevgi ve saygı, başarısı sonucu elde etmiş olduğu statü, kendisi hakkındaki değerlendirmeleri ve sosyal çevresince bireye verilen hedeflere ulaşma durumu olarak dört ana özellikle yapılandığı söylenebilir (Bilgin, 2001). Bu yaklaşımla benlik saygısının "yüksek benlik saygısı" ve "düşük benlik saygısı" olarak kategorileştirilebilinir.

Yüksek benlik saygısı ve düşük benlik saygısı olarak iki bölüme ayrılan benlik saygısı, Batı kültürü etkisinde yapılan araştırmalarda ahlak, yetkinlik, güç ve fiziksel görünüş, kişiler arası ilişkilerle ilişkili bulunmuştur. Coopersmith (1967) benlik saygısını yetkinlik, doğruluk, güç ve önem yönleriyle tanımlamıştır (akt. Taysi, 2000).

Toplumda daha iletişim becerilerinde aktif davranabilen, yaratıcı ve detaycı insanların özgüvenlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Karamsar düşünceli, uyum sorunu yaşayan, kendini suçlayan ya da utanç duygusu yaşayan bireylerin düşük benlik saygısı özellikleri gösterdikleri görülmüştür (Yılmaz, 2009).

Benlik saygısı yüksek olan bireyler, bulundukları sosyal çevreye çabuk uyum sağlayarak etkin katılım sağlarlar. Bu bireyler mutluluk ve doyum almaya daha kısa zamanda ulaşmaktadırlar (Güçray, 1989). Benlik saygısı düşük olan bireylere göre sosyal çevrelerinden gelebilecek olumsuz geri bildirim almaktan ya da eleştiri almayı, yanlış anlaşılmayı ciddi yıkıcı bir etki olarak görmez ve bundan etkilenmezler (Kazumata, 1999). Boldwin ve Keelan (1999), yapmış oldukları çalışmada, benlik saygısı yüksek olan bireylerde sosyal ilişkilerinde olumlu sahip olduklarını ve çevrelerindeki insanları daha kabul edilebilir olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Benlik saygısının yüksek olması ile psikolojik iyi olma durumunun sosyal ilişkilere kaynaklık ettiği yönünde açıklamışlardır. Kendini yetenekli gören, kendine gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler koyabilen çocukların yüksek benlik saygısına sahip oldukları

söylenebilir (Yavuzer, 2002, s:17-19). Benlik saygısı yüksek olan çocukların, ailesi ve sosyal çevresi ile kurdukları olumlu ilişkiler, yaşamda karşılaştıkları olumsuzluklara karşı direnç kazanma, kendilerini koruyabilme ve stresle baş edebilme becerilerine kaynaklık etmektedirler (Kliewer ve Sandler, 1992). Yaşamlarını kontrol edebilen, riskleri analiz edebilen, kendilerine olan değerlendirmeleri olumlu olan bireylerdir. Çalışmalar aileden görülen ilgi ve sıcak ilişkinin yüksek benlik saygısında etkili olduğunu göstermektedir (Alisinanoğlu, 2002).

Yörükoğlu'a (2012, s:109-110) göre; bireyin yaşamında değer verdiği kişilerin özellikle de ebeveynlerinin kendisini sevmediği inancı taşıması düşük benlik saygısı algısına sahip olmasıdır. Hamachek'e (1995) göre; anne ve babanın gencin yaşamına ilişkin tutum, inanç, önem atfettiği ve değer verdiği her şey benlik saygısı için ilk ve en önemli faktördür. Gencin ailesinin, genci destekleyici tutumda olması, özerkliğini kazanması için fırsatlar oluşturması, kararlarında özgür bırakması ve kararlarına saygı duyması benlik saygısını arttırmaktadır. Coopersmith, anne-babanın çocuklarını kabul edici bir tutum olmalarının ve saygı duymalarının, çocuklarının kendisine olan saygısı olan bir birey olmasını sağlayacağını, bu nedenle yüksek benlik saygısına sahip bir birey olabilmesi için anne-babanın çocuklarına tutarlı olmaları ve açıklayıcı bir şekilde iyi yapılandırılmış kurallar koyması gerektiğini belirtmektedir. Tutarsız anne-baba tutumunun olması, olumsuz geri dönütler, sınırları belirlenmemiş, paylaşımcı olmayan, çocuğun belli davranış kalıplarına zorlanması, potansiyelinin üstünde beklentilerin olması bireyin benlik saygısını düşüren önemli faktörlerdendir (Akt. Gönültaş, 2019; Çivildağ, 2013; Coopersmith, 1974).

Çevresiyle sınırlı iletişim kuran, kendilerine güveni az, fikirlerinin değerli bulunmayacağı, önemsenmeyeceği inancında olan bireyler düşük benlik saygısına sahiptirler. Genellikle geride durup dinlemeyi bir davranış modeli olarak seçerler (Steinberg, 2007). Baumeıster ve Tice, düşük benlik saygısına sahip bireylerin, zayıf alanlarını ön plana çıkarttıklarını bu nedenle kemikleşmiş bir yapıya dönüştürdüklerini, benlik saygılarının yükselmemesine neden olduğunu belirtmiştirler. Düşük benlik saygısına sahip bireyler, sosyal çevrelerine olması gerektiğinden fazla bağımlı ilişkide bulundukları, kendi benlik yapıları ile çevresindeki sosyal ortamdaki yapının benzer olduğu görülmektedir (Akt. Yenidünya, 2005). İşlevsiz aile dinamiği ve anne-baba tutumu, okul ve iş yaşantısında başarısız olması, değer atfettiği bir kişinin ölümü,

karşılık bulmayan ihtiyaçlar bireyin düşük benlik saygısı yapısı geliştirmesine neden olabilmektedir. Bireyler ailesini model alarak düşük benlik saygısı geliştirebilirler. Bununla birlikte yaşamında kronikleşmiş hastalıkların ya da psikolojik rahatsızlıkların olması da düşük benlik saygısı oluşmasında nedenlerinden sayılabilir (Reese, 2008).

Turan ve arkadaşları (1993) yaşam beklentisi az ve memnuniyetsiz olan, başarı ve yetenekleri azalmış, kendisini utanç olarak gören, değersiz ve çaresizlik hissi yaşan bireylerin özgüvenlerinin de düşük olduğunu belirtmişlerdir. Toplumda değerli bir birey olduğunu kabul eden, yaşamdan memnun, iyimser tutumda olan, çevresiyle etkileşimi saygı içerisinde olan bireylerin ise özgüvenlerinin yüksek ve özsaygıya sahip bireyler olarak tanımlamaktadırlar (Özşaker, 2008).

Birey çocukluk döneminde gözlemci durumundayken ergenlik döneminde kendini keşfetme ve araştırmaya yönelir. Tutum ve davranışlar, hayaller ve düşünceler, beğenmek ve beğenmemek gibi kavramlar ergenlik döneminde benlik keşfetmenin, kimlik arayışının belirtileridir (Yörükoğlu, 1993, s:376). Fiziksel, davranışsal ve psikolojik birçok değişim yaşayan gencin, anne-babası, arkadaş çevresi ve karşı cins ile olan ilişkilerinde de değişimler meydana gelmektedir. Özellikle anne-babanın tutumu ergenlik döneminin seyrini önemli etkilemektedir. Bu dönemdeki en önemli değişimlerden bir tanesi de benlik saygısı gelişimidir. Bireyin kimlik oluşturma sürecinde benlik saygısı çok önemlidir. Benliği sosyal çevresi, ruh hali ve durumlara göre değişkenlik gösterir. Deneyimlenen ve algılanan her şeyin yaşamının ileriki yıllarında ortaya çıkması çok muhtemeldir (Cürebal ve Çetin, 2012).

Arkadaşlık ilişkilerinde güvensizlik yaşaması, aile ilişkilerinin sağlıklı olmaması, kendisini ifade etme ve açma yeteneğinin yeterli olmaması bireylerin siber mağduriyetle karşılaşmasında etkili olabilmektedir (Pekşen- Süslü, 2016). Olumlu duygularla davranan, dışadönük bireyler sosyal ilişkilerini koruyabilirken, ilişkilerde çekingen ve içedönük olan bireylerin benlik saygılarının düşük olduğu bu nedenle de sosyal ilişkilerinin de zedelendiği, siber mağduriyet yaşadıkları belirtilmiştir (Ayas, 2016). Negatif duyguların siber mağduriyet üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir (Peker, 2015).

Bireyin ergenlik döneminde hem anne-baba ile hem de akran grubu ile ilişkisi benlik saygısını etkilemektedir (Kulaksızoğlu, 2002, s:89). Aktuğ'a (2006) göre,

ergenlik dönemindeki akran ilişkileri çok önemlidir. Muhtemel bir akran baskısı gencin bireyde akademik benlik sayısının, aile ve genel benlik saygısının düştüğü gözlemlenmiştir. Değişim içinde olan gencin amacı akranlarına benzemeye çalışmaktır. Bu nedenle çevresinden aldığı yanlı ya da yansız tüm geri dönütler genç birey için çok önemlidir. Çünkü benlik saygısını önemli bir ölçüde değiştirebilir. Yüksek benlik saygısına sahip bir gencin akran ilişkilerinin de iyi olması muhtemeldir (Akt. Steinberg, 2007; Vasta ve ark., 1995). Ergenlik dönemindeki genç kendine ait yargılamalarda gerçek yorumlara ulaşabilmek için kendisinde bulunan yetenekler ve sosyal çevresinde kurduğu ilişkilerle bunu başarabilir. Bu dönemde gencin çevresinde önem atfettiği insanların görüşlerinin kıymeti artar (Özkan, 1994).

Ergenlik dönemindeki bireyin sosyalleşebileceği bir ortama dahil olması benlik saygısını da etkilemektedir. Karşı cinsle romantik ilişkiden kaçınan gençlerin, aile temelinde benlik saygısının yüksek olsa bile sosyal ilişkilerinde zayıf ya da gelişimin az olduğu görülmemektedir. Sosyal becerinin gelişmesinin en temel etken bu dönemdeki akran ilişkileridir. Büyükşahin ve Çevik (2007) yapmış oldukları çalışmada, liseye giden öğrencilerin karşı cins ile romantik ilişkiler kurmanın sosyal benlik saygısına olumlu etki ettiği görülmüştür.

Yetişkinlik döneminde bireyin benliğini kabullenememesinde, ergenlik döneminde düşük benlik saygısıyla geçirmiş olduğu yaşantının etkili olduğu görülmektedir. Saldırgan davranışlar sergilemesine, öfkeli olmasına ve içe dönük tutumlar sergilemesine neden olabilir (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz, 2005). Yörükoğlu (2012, s:120-123), kendini tanıyabilme, sosyal çevre tarafından onaylanan olumlu davranışlar sergileyebilme, yardım almaksızın bir şeyler yapabilme becerisini gösterebilme, problemlerle baş edebilme ve çözüm için motivasyona sahip olan ergenlerin yüksek benlik saygısına sahip olduklarını belirtmektedir.

Ruh sağlığı ve ergen bireylerde benlik saygısı konulu bir araştırmada anne-baba tutumunun ve akran ilişkilerinin aracılık ettiği belirtilmiştir. Yine aynı araştırmada cinsiyet faktöründe farklılaşmanın olduğu, erkeklerin benlik saygılarının kadınlara göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir (Wilkinson, 2004).

Baumister ve arkadaşları (2003)'e göre benliğin olumsuz olarak değerlendirilmesi, benlik saygısının da az olmasıdır. Benlik saygısının az olduğu

bireylerde kaygı belirtileri, huzursuzluk, uyku sorunları ve titreme gibi belirtiler gözlemlenmiştir. Sabit bir benlik algılarının olmamaları kaygılarını da arttırmaktadır. Bu bireyler çevreye gerçek olmayan bir kimlik gösterirler; değer görmeme duygusuna karşı geliştirdiği bir başa çıkma yoludur. Eleştirilmeye ya da yetersiz olduğuna ilişkin değerlendirmelere oldukça duyarlı davranırlar (Akt. Yılmaz, 2011).

Ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçişte yeni gereksinimlerin ortaya çıktığı önemli bir dönemdir (Alisinanoğlu, 2002). İnsanoğlunun doğumundan itibaren sosyal olmaya ihtiyacı vardır. İnsan, yaşamının farklı dönemlerinde çevresiyle yakın ve tatminkâr ilişkiler kurarak farklı gelişim alanlarını destekleyerek ilerlemektedir (Karabekiroğlu, 2014). Bağımsızlık kazanma, sosyal beceriler geliştirebilme ve yakın ilişkiler kurabilme yetisini kazanması, ergenlik döneminde akranlarıyla tatminkâr düzeyde ilişkiler gerçekleştirebilmesiyle olmaktadır (Hartup, 1985).

Ergen bir gencin en özgür duyguları yaşadığı ortam akran gruplarıdır. Dahil olduğu grupta değer görüp önemli bir pozisyon elde eder. Yetişkin olma sürecinde bireye yorum yapabilme, sosyalleşme olanağı vermektedir (Baran, Demir ve Ulusoy, 2005).

Ergenlik dönemindeki gencin kurduğu sosyal ilişkilerin olumlu nitelikleri olduğu gibi kıskançlık, kavga etme ve kötü alışkanlıklar edinme gibi olumsuz özellik ve nitelikleri de olabilmektedir (Gifford-Smith ve Brownell, 2003). Bu dönemde genç akranları ile hareket eder, benzer tutumlar sergilemekten kaçınmaz, sigara, madde kullanımı ya da suça karışma gibi zararlı etkileşimlerde de bulunabilir (Akt. Yarar, 2019; Hendry, 1983). Brown ve Steinberg (2004), gencin suça sürüklenmesinde akranları arasında oluşabilecek çeteleşmenin neden olabileceğini belirtmiştir. Yapılan araştırmalar, ergen bireylerin akranlarıyla kurdukları ilişkilerin aidiyet duygusunu olumlu etkilediği, bireye zarar vermeyen nitelikli akran ilişkilerinin olumlu davranışlar sergilemede, birliktelik algısının, samimi ilişkiler kurmakta olumlu etkiler yarattığı söylenebilir (Drolet ve Arcand, 2013). Sosyal yaşamı bu ilişki düzeneği ile tanıyan genç, ait olma duygunun verdiği gereksinimi giderir (Berndt, 2002). Aitlik duygusunun olmadığı herhangi bir ortamda bireyin yaşantısının ilerleyen zamanlarında güven duymama, sosyal yalıtım ve bu durumlara karşı oluşan kaygı ile baş edememe gibi güçlükler ortaya çıkmaktadır.

Aile içindeki ilişkiler, bireyin kişilik imajı, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve sosyal algılanış gibi birçok kavram ergenlik döneminde bireyin benlik saygısını etkilemektedir. Bu kavramlar içerisinde anne-baba tutumu çok önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin çocukluk döneminde aile yapısı içerisinde belli kişilik örüntüleri oluşturmuş ve benlik saygısı kazanmıştır. Ergenlik dönemindeki süreçte anne-babanın ceza yerine ödül ve övgü temelli bir yaklaşımda olması, genci anlaması ve ona anlayış göstermesi gerekmektedir. Gencin benlik yapılanması ve gelişimi için anne-babanın tutumları çok önemlidir (Esas ve Aksoy, 2001). Yapılan bir araştırmada, ebeveyn tutumları ile çocukların benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Demokratik anne-baba tutumu ile büyüyen çocuklarının benlik saygılarının yüksek, ilgisiz ya da otoriter anne-baba tutumu ile büyüyen çocukların benlik saygısının daha düşük olduğu görülmüştür (Sezer, 2010).

Yavuzer (2005) özgüven sahibi bireylerin, kişiler arası iletişimde daha hoşgörülü olduklarını, özgür davranabildiklerini, bedensel olarak daha sağlıklı olduklarını, grup etkileşimlerinin fazla olduklarını, yaşam olumlu atıflarda bulunduklarını, kaygı ve depresyon düzeylerinin düşük olduğunu, iş yaşamlarında rekabetçi ve başarı odaklı olduklarını aktarmıştır. Özgüveni düşük olan bireyleri ise; sosyal ilişkileri az olan, insanlara hayal kırıklığı yaşattığını düşünen, başarılı olamama durumunda yalana başvuran, eleştirmeyen ve eleştirilmekten hoşlanmayan, kendi düşüncesinden ziyade çevresindekilerin düşüncelerine önem veren ve bunlardan etkilenen kişiler olarak tanımlamaktadır.

Benlik saygısının ilişkili olduğu konulara ilişkin çalışmalar yapan ilk psikolog ve sosyologlar, William James, George Herbert Mead ve Charles Cooley'dir. Bireylerin algıladıkları benlik ile yaptıkları değerlendirmeleri W. James benlik saygısı (self-esteem) kavramı olarak tanımlamaktadır (Çevik, 2013).

W. James' in 1890'lı yıllarda bir araştırma konusu olarak ele almasıyla, insan davranışlarını, duygu ve düşüncelerin belirlediğini savunmuştur (Timuçin, 2011). Yapmış olduğu çalışmalarda benlik saygısına etki eden faktörleri üç gruba ayırmıştır. Bireyin kendi arzuları ve benimsediği değerler, toplum tarafından kabul gören başarı ve statü son olarak da benliğin uzantıları olan benliğin materyal ve sosyal yapısına verilen değerdir (akt. Tukuş, 2010). W. James' e göre benlik saygısını sadece amaçlar ve

başarılar değil bireyin kendisiyle barışık olması ve istekli olması da belirlemektedir (akt. Demirbaş, 2009)

Psikanalitik kurama göre; benlik saygısı kavramı narsizim ve libido teorisi ile ilişkilendirilmektedir. S. Freud, yaşamın ilk yılları olan bebeklik döneminde, bebeğin libidinal yatırımlarının hepsinin kendisini iyi ve dengeli olmaya yönelik yaptığını, bu narsistik ego libidosunun zamanla nesne libidosuna dönüştüğünü söylemektedir. Ancak libidonun bir kısmı hala narsistik libido olarak kalmaya devam eder. Narsizmin iyi entegre olması, çocukta iyi olmak duygusunu geliştirmekte ve benlik saygısının gelişmesi için bu çok önemli bir etkendir (Freud, 1991). Psikanalitik kuramda benlik gelişimi süperego gelişimi ile önemli derecede ilişkili görülür. Gelişen süper ego benlik saygısının da gelişmesinde önemli bir görevdedir (Demirbaş, 2009). Kendinden memnun olma durumunun tek şartı sevgi görmüş olmaktır. İlerleyen dönemlerde bu sevilmiş olma duygusunun yanında doğru olanı yapma duygusu da eklenmektedir. Süper egoya göre doğru olanı yapmamak içsel bir cezalandırmadır. Bu da benlik saygısının düşmesine neden olur (Freud, 1991). Önceleri sadece kendi düşünceleri önemliyken süper egonun da katılmasıyla birey için çevresindekilerin de ne düşündüğü önemli olmaya başlamaktadır (Demirbaş, 2009).

Adler ‘e göre ise benlik saygısı aşağılık duygusundan üstünlük duyma duyguna geçiştir. Benlik saygısının gelişiminde doğum sırasının, organ ya da uzuv eksikliğinin, aile içindeki tutumun ve reddedilmiş olmanın önemli rolü olduğunu söylemiştir (Demirbaş, 2009).

Sullivan, benlik saygısının kişiler arası ilişkiler ile bağlantılı olduğu görüşündedir. Bireyin yaşamın ilk yıllarından itibaren benlik saygısını küçük düşürülmekten ve güçsüz olmaktan kurutulma ile başarabileceğini savunmaktadır. Birey kendini “iyi ben” ve “kötü ben” kavramları ile koruma altına almaktadır. Destek gören davranışlar “iyi ben” destek göremeyen davranışlar ise “kötü ben” olarak tanımlanmaktadır (Akt. Gönültaş, 2019; Sullivan, 1953).

Eric Ericson, bebeğin “temel güvene karşı güvensizlik” gelişim döneminin 0-18 aylar arasında olduğunu belirtmiştir. Benlik saygısının temelinin bu dönemde olduğunu savunmaktadır. Çocuk içsel aynılık ve süreklilik duygusunu dönemde kazanır ve ilerleyen dönemlerde çocuğun üzerinde kontrol kurulması, bunun çocuk tarafından fark

edilmesi benlik saygısının artmasını sağlamaktadır. Ergenlik döneminde birey başkaları tarafından yapılan değerlendirmelerin aynılık ve sürekliliğini sağlamaya başlamaktadır (Ceylan, 2019;Rogers, 1951).

Carl Rogers ideal benlik ve benlik kavramının uyumu hakkında görüşlerde bulunmuştur. İdeal belik ile gerçek benlik kavramları bireyde birbirine ne kadar yakınsa kendini gerçek hissetmesi o kadar mümkündür. Bireyler kendilerini öncelikle gerçek benliklerine göre daha sonra da ideal benliklerine göre değerlendirmelilerdir. Gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki farkın düşüklüğü yüksek benlik saygısının olduğunu ifade etmektedir (Atkinson, 1990). Karen Horney de ideal benlik ve gerçek benlik kavramlarının arasındaki mesafeden bahsetmektedir. İdeal benlik ve gerçek benlik arasındaki mesafenin açık olmasını kaygının yüksek oluşu ile açıklamaktadır. Her bireyin kendine özgü kapasite ve amaçlarının olduğu ve buna uygun bir benlik yapısı geliştirmesi gerektiğini ifade etmektedir (Horney, 2008).

Nesne ilişkileri kuramcıları, benlik saygısının bebeklik döneminde kurulacak iyi ilişkilerin içselleştirilmesiyle olumlu etkileneceğini savunmaktadırlar (Lawrence, 1996). Kendilik psikoloji kuramına göre bebeklik döneminde annenin bebeğinin narsistik eğilimli ilişkilerine kabul edici bir şekilde karşılık vermesi gerektiğini böylelikle çocuğun benlik saygısının gerçekçi yönde gelişeceğini savunmaktadır (Akt. Akbulut, 2018; Kohut, 1971).

Rosenberg'e (1965) göre benlik saygısı değerler örüntüsünden oluşmaktadır. Bireyin sosyal kimliği, ailesi, kazanılmış statüsü, etnik kökeni ve çevre gibi etkenlerin benlik saygısında önemli yer tutuğunu belirtmektedir. Birey kendini bu çerçevede değerlendirmekte ve olumlu ya da olumsuz anlam yüklemektedir (Akt. Çevik, 2013; Rosenberg, 1965). Bireyin kendisini değerlendirmesiyle ilgili öneme işaret eden bir başka kişi de Coopersmith'tir. Kendisini değerli görüp ve kendisini olumlu anlamlandıran bireylerin "gerçek" benlik olumsuz anlamlandıran bireylerin ise "savunucu" benlik saygısında olduğunu belirtmektedir (Akt. Gönültaş, 2019; Çivildağ, 2013; Coopersmith, 1974). Coopersmith (1967) tarafından 1748 ergen üzerinde yapmış olduğu çalışmada düşük benlik saygısı olan ergenlerin kaygı düzeylerinin de yüksek

olduğu, bu nedenle de sosyal ilişkilerinde ve akran ilişkilerinde güçlükler yaşadıklarını bulgulamıştır (Akt. Gönültaş, 2019; Çivildağ, 2013; Coopersmith, 1974).

Beck'e göre bireyin kişisel deneyimleri, çevresindeki başka kişilerin onun hakkındaki düşünceleri, aile ve arkadaş ilişkileri benlik saygısı üzerinde etkilidir. Ancak bireyin durumları yorumlamasının kendilik durumuna önemli bir etkisi olduğunu da düşünmektedir (Erim, 2001). İnsanın yaşantıladığı kızgınlık, kaygı ve utangaçlık gibi duyguların kendilik durumdan çok durumlara getirilen yorumlar ve beklentilerden kaynaklandığı görüşündedir (Demirbaş, 2009).

Özel (2013) benlik saygısı ve depresyon düzeyinin siber mağduriyette etkili olduğunu ifade etmiştir. Ateş ve Güler (2016) toplumsal kaygıları ve çevreden algılanan sosyal yetkinlik düzeyinin siber mağduriyet yaşayanlarda yüksek olduğunu belirtmiştir.

Siber zorbalıkla karşılaşan bireylerin olumsuz yaşantıları olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Dilmaç ve Aydoğan, 2010). Nasıl gerçekleştiğine bakılmaksızın zorbalıkla karşılaşmış bireylerin hem zorba hem de mağdur olarak sosyal hayatlarında, okul hayatlarında ve duygusal ilişkilerinde etkileri görülmektedir. Siber zorbalık mutsuzluk, çaresizlik, depresyon gibi duyguların yaşanmasına ve madde kullanmaya yönlendirdiği ifade edilmiştir (Eroğlu, 2011; Eroğlu ve Peker, 2011).

1.3. Stres ve Stresle Baş Etme Yöntemleri

Stres kavramının kökeni Latincede "estrica", eski Fransızcada "estrece" sözcüklerinden evrilmiş zorlanma, gerginlik ve baskı anlamına gelmektedir. 17. Yüzyılda elem, keder, dert ve felaket olarak kullanılırken, 18. Ve 19. Yüzyılda nesnelere, kişilere, organizmaya ya da ruhsal yapıya yönelik baskı, zorluk ya da güç olarak kullanılmıştır (Baltaş ve Baltaş, 1987).

Selye (1973) stresin sözcük anlamının herkes tarafından bilindiğini ancak farklı kişilerce birçok farklı anlamlarda kullanıldığı için aslında stresin tam olarak anlamının bilinmediğini bu nedenle de tanımlanması güç bir kavram olduğunu belirtmektedir. Fizyolog Bernard, tıpsal bir yaklaşımı stresi; organizmanın dengesini bozan "uyaranlar" olarak tanımlarken, biyoloji alanında stres; "tepki" kavramı ile açıklanmıştır. Psikoloji

ise stresi tek yönlü yani sadece "tepki" olarak nitelendirilmesinin ve stres kaynağının bir kenara koyulmasının mümkün olamayacağını açıklamaktadır. Sadece "uyarıcı" olarak tanımlamak doğru olmayacağından psikolojik stres tepkisi olarak değerlendirilebilinir (Akt. Barlet, 1998).

Lazarus' a göre stres; birey ve bireyin çevresindeki etkileşim sonucu ortaya çıkan bir süreç. Stresle başa çıkma ise, bireyin kendisi için stres oluşturan her neyse onlara uyum sağlayabilmesi için harcadığı bilişsel, duygusal ve davranışsal gayretlerdir. Stres ve stresle başa çıkma kuramı psikolojik stres çalışmalarına kaynaklık eder. Bu kurama göre; stres belli durumlara bağlı, kişi ve çevresinde oluşur ve değişkenlik gösterir (Folkman, 2010). Stres ve stresle başa çıkma kuramında problem odaklı başa çıkma ve duygu odaklı başa çıkma olmak üzere iki çeşit başa çıkma yönteminden bahsedilmektedir.

Rahatsızlık veren sorunu sakin, planlı ve akılcı bir şekilde ortadan kaldırmayı amaçlayan başa çıkma yöntemi problem odaklı başa çıkma yaklaşımıdır. Stres kaynağını tespit etmek, karar vermek, problem çözmek bu yaklaşama örnek olabilir **(**Folkman, 2010).

Rahatsızlık veren stres kaynağının oluşturduğu olumsuz duyguları düzenleme amacıyla başvurulan yöntem ise duygu odaklı başa çıkma yaklaşımıdır. Kaçma-kaçınma, uzaklaşmak, duygusal destek aramak örnek olarak verilebilir (Folkman, 2010). Yapılan pek çok çalışmada bu tarz başa çıkma yönteminin kişide sağlık sorunları, depresyon, kaygı ve somatik bozukluklara neden olduğu tespit edilmiştir **(**Dabrowska ve Pisula, 2010).

Pearlin ve Schooler (1978), bireyi psikolojik yönden zorlayan durumlar karşısında koruyan tutumlar stresle başa çıkma olarak tanımlanmıştır. Birey kendisini zorlayan yaşantılardan zarar görmemek için kaçınma davranışı gösterir. Bireyin stresle başa çıkma sürecini anlamak için yaşantıladığı sorunları ve bunların kendisinde bıraktığı duygusal etkilerin değerlendirilmesi gerekir. Zorlayıcı yaşantılar yani stres kaynaklar; anne-babalık, evlilik, iş hayatı ya da ev işleri olarak değerlendirilmiştir. Kurama göre; sosyal rollerin güçlüğü ve rollerin ortama göre değişimi vardır. Bunun yanında Pearlin ve Schooler zorlayıcı yaşantıların yanında kişinin kişilik özelliklerinin

de başa çıkma davranışlarını farklılaştırdığını belirtmişlerdir (Akt.Sinanoğlu ve Köksal, 2000).

Moos ve Billings (1984), yaşam olaylarını, yaşam olaylarıyla ilişkili başa çıkma kaynaklarını, değerlendirme ve yeniden yapılandırma süreci ve başa çıkma tepkilerini incelemişlerdir. Değerlendirme odaklı başa çıkma, problem odaklı başa çıkma ve duygu odaklı başa çıkma olarak üç kategoride değerlendirmişlerdir(Akt. Özkan, 1994).

Carver, Scheier ve Weinraub (1989) kuramsal olarak Lazarus' un (1966) stres ve başa çıkma kuramından etkilenmişlerdir. Geliştirmiş oldukları ölçme aracıyla; aktif başa çıkma, planlama, yarışan aktiviteleri bastırma, kendini tutma, araçsal nedenlerle sosyal destek arama, duygusal nedenlerle sosyal destek arama, olumlu yeniden yorumlama ve gelişim, inkâr, kabullenme, dine yönelme, duygulara odaklanma ve dışa vurma, davranışsal geri çekilme ve zihinsel geri çekilme olarak 13 farklı başa çıkma tarzını değerlendirmişlerdir (Akt. Özbay & Şahin, 1997; Deniz ve Yılmaz, 2005 Lazarus, 1984).

Endler ve Parker (1990)'a göre stres, kaygı ve başa çıkma günlük hayatın olağan bir parçasıdır. Stresli durumlarda ya da olumsuz yaşantılarda, kişinin fizyolojik ve psikolojik olarak iyi oluşunda, başa çıkma etkilidir.

Schwarzer ve Taubert (2002), kuramlarında zamansal boyutu ele almışlardır. Bu yaklaşıma göre; kişilerin stres verici olaydan önce, stres verici olay esnasında ve stres verici olay sonrasında gösterebilecekleri başa çıkma tepkileri vardır. Bu başa çıkma tepkilerini dört kategoride değerlendirmişlerdir. Reaktif, beklentisel, önleyici ve proaktif başa çıkmadır. Geçmişte ya da şu anda yaşanan stres verici durumu kabul etme, kayıpları telafi etmek ve bunlarla başa çıkma, reaktif başa çıkma olarak tanımlanabilir. Beklentisel başa çıkma; Olayın henüz gerçekleşmediği yakın gelecekte meydana gelebilecek kesin ve kritik olaylarda bireyin yaklaşan tehditle başa çıkma çabasıdır. Uzak gelecekte meydana gelebilecek ya da gelmeyecek kritik olaylara karşı hazırlık çabası önleyici başa çıkma olarak görülebilir. Proaktif başa çıkma, güç hedefler ve kişisel gelişime yönelik genel kaynak oluşturma gayreti olarak tanımlanabilir.

Aldwin (2007), bireyin duygularını, düşüncelerini, davranışlarını ve çevresini stresli olay ya da koşullarda düzenleyebilmesi, bireyin başa çıkma becerisi olduğunu

ifade etmiştir. İnsan yaşamında stresle başa çıkma, stresin yaratmış olduğu olumsuz sonuçları ortadan kaldırmaya yönelik uğraşlarla, stresin yarattığı etkiyi olumlu düzeyde tutma çabası olarak tanımlanabilir. Varoluşsal ve gelişimsel olarak var olan stres, yaşamın içindedir (Şahin, 1998).

Stresin farklı birçok tanımı vardır. Tanımlardan birisi, olağan dışı değişim ya da restleşen bir durumla karşı karşıya kaldığında ortaya çıkan belirsizliktir. Atkinson; stresin, insanın stresle nasıl baş edebileceğinden emin olmadan ortaya çıktığını belirtmiştir (Burke, 2004). Stresli kişi ve stresli durumlar hakkında farklı tanımlamalar vardır. İçten ve dıştan kaynaklanan, alışılmışın dışındaki uyaranlar gelirim durumu olarak belirtilir. Bu durumlar karşısında kişinin verebileceği tepkileri şekillendiren birçok faktör vardır (Aydın ve İmamoğlu, 2001).

Stresle başa çıkma, bireyin stres ya da gerilim yaratan durumu karşı aktif veya pasif olarak gösterebildiği tüm davranışları kapsamaktadır (Orsmond, Kuo & Seltzer, 2009; akt, Carrillo, 2012). Stresle başa çıkmaya bilişsel ve davranışsal olarak çabalama olarak da nitelendirilebilinir. Kişinin stres kaynağına karşı etkisini azaltmaya yönelik davranışsal veya duygusal çabalarıdır (FoIkman & Lazarus, 1988; Özbay & Şahin, 1997; Deniz ve Yılmaz, 2005).

Lazarus bilişsel değerlendirme modelinde, insanların çevresine pasif tepkiler veren değil, olanı biteni değerlendiren psikolojik varlıklar olduğunu ifade eder. Bir durumun, bir nesnenin ya da kişinin birey tarafından stres verici ya da stres arttırıcı olduğu tanımlanmadan, hiçbir şeyin stres verici olduğunun tanımlanamayacağını belirtmiştir. Bireylerin yaşadığı stresin yoğunluğu, onlara atfedilen anlamla ilişkilidir. Anlamlandırma sürecini birincil ve ikincil değerlendirmeler olarak tanımlamıştır. Birincil değerlendirmelerde kişi olayın kendisi için ne kadar önemli olduğunu, kendisi için herhangi bir tehdit edici ya da kayba uğratacak bir unsurun olup olmadığını değerlendirir. İkincil değerlendirmeler de ise, kendisine gelebilecek tehdit unsurunun ya da yaşayabileceği kayba karşı yeni girişimler için fırsat olarak anlamlandırabilir, bu durumda da stres kaynağı olmayabilir (Akt. Özbay & Şahin, 1997; Deniz ve Yılmaz, 2005 Lazarus, 1984).

1.4. Zorbalık ve Siber Zorbalık

Bir saldırganlık türü olarak zorbalık, günümüzde sıkça yaşanan başkalarını hedef alarak rahatsız etmek ve incitmektir (Gökler, 2009). 1800'lü yıllarda İngiltere'de zorbaca davranışların onaylanan bir davranış olarak kabul edilmesi nedeniyle zorbalık kavramıyla pek fazla ilgilenilmemiştir. Ölüm ile sonuçlanan bir zorbalık vakasından sonra zorbalık kavramı ortaya çıkmıştır (Allanson, Lester, & Notar, 2015).

1970'li yıllarda araştırmacı Dan Olweus, İskandinav ülkelerinden İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerde zorbalık konusundaki ilk çalışmaları yapmıştır (Pişkin, 2002; Gökler, 2009). Yapmış olduğu bilimsel araştırmalarla başka araştırmacıların bu konuya yönelmesini sağlamıştır (Pişkin, 2002). Zorbalık ile ilgili ilk çalışmaları yapmasının yanında aynı zamanda bu kavramı açıklayan ilk kişidir.

Olweus (1994) zorbalığı, 'başkalarına kasıtlı bir biçimde zarar verme niyeti taşıyan, zorba ile mağdur arasında güç dengesizliğinin bulunduğu tekrar edici davranışlar' şeklinde tanımlamaktadır. Olweus (1994) zorbalık kavramını tanımlamakla beraber zorbalığı sınıflamıştır. Amacı mağdur etmek olan birisinin doğrudan zorbalık yaptığını, yok sayarak ya da görmezden gelinerek yapılan zorbalığın dolaylı bir şekilde yapıldığını belirtmiştir.

Gençlerin başkalarıyla iletişim kurma biçiminin sosyal hayattan sanal ortama taşınmasıyla, gencin kendini öne çıkartmak ya da arkadaşları arasında ilgi görmek için yaptığı bazı davranışlarının çözümlemek için sanal ortamlara yöneldiğini göstermektedir (Özdemir, 2015).

Bilişim ve teknolojinin bireylerin yaşamlarına yenilikler getirmesinin yanında, özellikle gençlerin sosyal medya ağlarını hızlı ve aktif bir paylaşım düzeylerini de etkilemiştir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012). Telefon ve bilgisayar gibi teknolojik araçların kullanımının artması yeni bir zorbalık çeşidi olan siber zorbalık kavramının da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ayas, 2014; Slonje & Smith, 2008). Sosyal ağlarda ve uygulamalarda bulunan güvenlik zafiyetleri sebebiyle şifrelerin kırılması, kötü niyetlice amacı dışında bilgilerin kullanılması siber zorbalık ve siber mağduriyetlerin yaşanmasına neden olmaktadır (www.haberler.com, 20.03.2018).

Başka biri tarafından teknolojik araçlarla bilinçli ve kasti bir şekilde zarar görmek siber mağduriyet olarak tanımlanmaktadır (Brown, Demaray, & Secord, 2014). Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2012, S:2) ise siber mağduriyeti, bilgi ve iletişim araçları aracılıyla, teknik ya da ilişkilere zarar verici davranışlara maruz kalınması ve bu davranışlar sonucunda maddi/manevi kayıplar yaşanması şeklinde tanımlamışlardır.

Patchin ve Hinduja' ya (2008) göre siber zorbalık, bilinçli ve sürekliliği olan zarar verici davranışların kitle iletişim araçlarıyla yapılmasıdır. Kanadalı araştırmacı Belsey (2004) tarafından bu kavram ilk defa kullanılmıştır (Dikmen & Tuncer, 2017).

Li (2007) siber zorbalık kavramını "internet ve iletişim teknolojilerinin (e-posta, anlık ileti mesajları, kişisel web siteleri gibi) bir birey ya da grup tarafından tekrarlayıcı bir şekilde diğerlerini aşağılamak ve küçük düşürmek amacıyla kullanımı" olarak açıklamıştır. Bauman ve Newman (2013) siber zorbalığı, "iletişim araçlarının başkasının sosyal statüsü, ilişkisi ve itibarına zarar verecek şekilde kasıtlı olarak kullanılması" şeklinde ifade ederken Willard (2007) ise "internet ve dijital teknolojilerini kullanarak başkalarına zararlı materyallerin gönderildiği (metin, resim ya da video) bir tür sosyal saldırganlık yolu" olarak açıklamıştır.

Sullivan (2004) ise zorbalık kavramını fiziksel zorbalık, sosyal zorbalık ve mala-eşyaya zarar verme olarak gruplamıştır. Gerçek anlamda karşı tarafa zarar vermeyi amaçlama fiziksel zorbalık, zarar vermeyi amaçlama ancak fiziksel olarak zorbalık yapmama sosyal zorbalık, kişisel eşyalara zarar verme ise mala-eşyaya zarar vermeyi amaçlayan zorbalık türüdür. Bunun yanında lakap takmak, onur kırıcı davranmak, söylenti ya da dedikodu çıkartmak, iletişim araçlarıyla rahatsız etmek gibi sözel zorbalık ve dolaylı bir şekilde sözel olmayan gizli ve sömürücü bir şekilde yapılan zorbalık türleri de vardır.

Rogers (2010) siber zorbalık ve siber mağduriyete olanak sağlayan araçları; yazılı mesajlar, fotoğraf/video, telefon, e-posta, web siteleri, sohbet odaları ve sosyal paylaşım siteleri olarak sınıflandırmıştır. Bu araçlarla sürekli ve tehdit edici içerikte mesaj gönderme, arama yapma, fotoğraf ve video kaydı sağlayabilme, gerçek olmayan kimliklerle açılan ve yeterince güvenilirliği olmayan sitelerde rahatsız edici içerik paylaşımında bulunabilme, mağdur olarak seçtikleri kişileri küçük düşürücü ve utandıran siteler oluşturmaya olanak sağlamıştır.

Arıcak (2009) zararlı e-postalar, bilinmeyen çağrılar, kişi ya da kişilerce gönderilmiş kısa mesajlar ve zarar verici içerik, ses ve görüntülerin siber zorbalık ortamını yarattığını belirtmiştir.

Siber zorbalık farklı şekillerde görülebilmektedir. Kınay (2012) yapmış olduğu çalışmada siber zorbalığın; hakaret etme, bıktırma, taklit etme, ifşa etme, iftira atmak, hile yapmak, dışlama, sanal tacizde bulunma ve uygunsuz/pornografik içerik gönderme olarak kategorize etmiştir.

Bireylerin ergenlik dönemlerinde sanal ortamda karşılaştıkları zorbalık türlerini, zorbalığın sıklığını, zorbalığın yaratmış olduğu duyguları ve davranışları tespit etmek, bilimsel olarak ele almak giderek önem kazanmıştır (İnselöz ve Üçanok, 2013).

Siber zorbalığın ergenler arasındaki yaygınlığını araştıran Lenhart (2007) siber zorbanın ve mağdurun sanal bir ortamda bir araya geldiğini ve zorbalık yapan bireyin bu zorbaca davranışlarının sorumluluğunu almadığını, sanal ortamda paylaşılan fotoğraf, mesaj ve buna benzer birçok şeye ulaşabildiğini, kaydedebildiğini ve uzun süre başka kişilerinde görebileceği şekilde elinde tutabileceğini aktarmıştır.

Gençlerin sosyal çevresini büyütmek, kendisine yapılan kötü davranışların karşılığını vermek için siber zorbalık yapabileceği söylenmektedir. Bu davranışı devam ettirmesinin nedeni, sanal ortamda zorbalık yaparken iyi vakit geçiriyor olması, eğlence amacıyla yapması, kendini iyi hissetmesi ve sosyal çevresinde popüler olması yönündedir (Yaman, 2012).

Sanal ortamdaki riskli durumlar siber zorbalığa yönelmeyi kolaylaştırmaktadır (Eroğlu ve Güler, 2015). Sosyal çevresinden ihtiyacı olan ilgi ve sevgiyi alamayan genç bu ihtiyacını sanal ortamda gidermeye çalışmaktadır (Dilmaç, 2009). Çevreden alınan sosyal desteğin siber mağduriyet ile olan ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada aile ve arkadaş desteğinin siber mağduriyeti negatif yönde desteklediğine ilişkindir (Eroğlu ve Peker, 2011).

Hinduja ve Patchin (2008), problemli okul yaşantısı olan, öfke problemi ve madde kullanımına yönelmiş bireylerin siber zorba olma ya da siber mağdur olma durumunun diğer bireylere göre daha eğilimli olduklarını aktarmışlardır.

Siber mağduriyet yaşayan bireylerin bu durumu yaşamayan bireylere göre daha az popüler olduklarını düşündükleri, daha öfkeli davranışlar sergiledikleri, sigara ve alkol tüketiminin daha fazla olduğu belirlenmiştir (Akt. Hinduja ve Patchin, 2008; Ybarra, West ve Leaf, 2007). Yaşanan siber zorbalık durumu karşısında mağduriyet yaşayan bireyler olumsuz duygular, öfke, kızgınlık, üzgünlük, endişe ve utanç gibi duygular yaşamaktadır. Bazıları da bu zorbaca davranışı eğlence amacıyla yapıldığını düşünerek mutlu olduklarını ifade etmişlerdir (Türkileri, 2012).

Gençler sosyal çevrelerini büyütmek, kendisine yapılan davranışa kötülük yaparak karşılık vermek ya da eğlenme amacıyla siber zorbalık yapabilmektedirler. Bu olumsuz davranışı sürdürme nedenlerine bakıldığında siber zorbalık yaparken kendini iyi hissetmek ve iyi vakit geçirmek olduğu söylenebilir (Yaman, 2012).

Siber zorbalık yapmayı kolaylaştıran en temel ve riskli etken internet ortamıdır (Eroğlu ve Güler, 2015). Genç bireyler yakın çevresinde göremediği ilgi gereksinimini bir başkasına siber zorbalık yaparak gidermeye çalışır (Dilmaç, 2009).

Yakın çevresinde güçlü olmayan bir birey sanal bir ortamda kendisini gizleyerek başkalarına zorbalık yapabilir. Bu durum onun yapısını güçlendirmektedir. Geleneksel zorbalığa maruz kalanların, sosyal çevresi olmayan ve zorbalığa uğradığı halde fiziksel olarak temas kuramadıkları bireylere yönelmektedirler (Hinduja ve Patchin, 2008).

Bilişsel çarpıtmalar ve siber zorbalık ile ilişki durumlarının incelendiği çalışmada, gerçek gibi görünen ilişki beklentisi, başkasının zihninden geçtiğini okuduğunu düşünme, yakın ilişki kurmaktan kaçınma gibi davranışlar bilişsel çarpıtma kavramı olarak incelenmiştir. Kişilerin bilişsel çarpıtmaları siber zorbaları ve siber mağdurları pozitif yönde etkilemektedir (Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2011).

Tanrıkulu, Kınay ve Arıcak (2013) yapmış oldukları araştırmada siber zorbalığı azaltmak için gerçeklik terapisinden faydalanarak geliştirilen müdahale programını incelemişlerdir. Araştırma için deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Araştırma sonunda siber zorbalık davranışlarında azalma tespit edilmiştir. Programdan çıkarılan sonuç ise, öfke ve saldırganlığın siber zorbalığı olumlu yönde etkilediği ancak benlik saygısı ve empati sahibi kişilerde siber zorbalığın olumsuz etkilendiğini görmüşlerdir.

Tanımlardaki ortak noktalara bakıldığında, internet erişimine sahip teknolojik araçlar yoluyla, tekrarlayan, zarar veren, rahatsız eden tüm eylem ve söylemlerin siber zorbalık olduğu söylenebilir. Siber zorbalık kavramını, sanal zorbalık, internet zorbalığı ya da elektronik zorbalık olarak kullanan araştırmacılar da vardır (Yetim, 2015).

1.5. Problem

Günlük yaşantıda haberleşme, sosyalleşme ve eğitim gibi alanlarda kullanılan sosyal medya ağları, web sayfaları, sohbet odaları, e-postalar, metin ya da anlık mesajlaşma araçları aynı zamanda zorbaların başkalarına zarar verme amacına aracı olmaktadır (MacDonald ve Roberts-Pittman, 2010; Willard, 2005). Ölümle tehdit etmek, hakaret etmek, korkutmak, alay etmek, hakaret etmek, tacizde bulunmak bu olumsuz ve zarar verici davranışlardan bazılarıdır (Raskauskas ve Stoltz, 2007).

Doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde siber zorbalık saldırı türü vardır (Hawker ve Boulton, 2000; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009). Fiziksel (virüs bulaştırmak vb.), sözlü (internet ya da iletişim araçları kullanarak hakaret etmek veya tehdit etmek vb.), sözlü olmayan (tehditkâr veya müstehcen fotoğraflar, çizimler gönderme, vb.) ve sosyal (kişiyi çevrimiçi grupların birinden çıkarma, dışlama, vb.) doğrudan saldırgan davranışlardır. Bir sır ya da kişiye özel bir bilginin iletişim araçlarıyla ifşa etme, başkasının kimliğini taklit ederek birini kandırmak, mobil telefon, e-posta ya da diğer mesajlaşma araçlarını kullanarak dedikodu yapmak dolaylı bir şekilde yapılan saldırılardır. Kişiyi aşağılayıcı mesajlar gönderme, onun izni ve bilgisi olmadan fotoğrafları üzerinde oynama yapmak, herhangi bir iletişim aracı ile taciz mesajları gönderme, iftira, asılsız haberler yapmak siber zorbalık davranışlarından bazılarıdır. Siber zorba kişiler teknolojiyi kullanarak bu eylemleri gerçekleştiren kişiler, bu zorbaca davranışların hedefi olan ve bu davranışlardan zarar gören kişiler ise siber mağdur olarak tanımlanmaktadır (Betts, 2015).

Campfield (2008) siber zorbalığa uğrayan kişilerin arkadaşlarına kızan, arkadaş sayısı az olan, sosyal ilişkilerde problem yaşayan ve öz saygısı düşük kişiler olduğunu ifade etmiştir. Özellikle siber zorbalıktan etkilenen üç grup vardır (Healey, 2011, s. 3). Siber zorbalığı yapan, siber zorbalığa uğrayan ve siber zorbalığa tanık olanlardır. Siber zorbalıkla karşılaşan kişilerin psikolojik, toplumsal, ahlaki ve duygusal alanlarının zarar gördüğü düşünülmektedir (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Eroğlu, 2014; Guan ve Subrahmanyam, 2009).

1.6. Araştırmanın Amacı

Siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle baş etme yöntemlerinin incelenmesidir. Siber zorba ya da mağdur olma durumunun yaş ve cinsiyet değişkenlerine, benlik saygıları ve stresle baş etme yollarının alt boyutlarında göre anlamlı farkın olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

1.6.1. Hipotezler

- Siber zorba olma/mağdur olma durumunun yaş ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma vardır.
- Siber zorba olma/mağdur olma durumunun benlik saygılarında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- Siber zorba olma/mağdur olma durumunun stresle baş etme yöntemleriyle anlamlı bir faklılaşması vardır.

1.6.2. Araştırma Soruları

A. Siber Zorba Olma Durumu

- Siber zorbalık yapan gençlerin yaş durumuna göre farklılaşma var mıdır? (14-15 Yaş, 16-17 Yaş)
- Siber zorbalık yapan gençler ile yaş durumu arasında ilişki var mıdır?
- Siber zorbalık yapan gençlerin cinsiyet durumuna göre farklılaşma var mıdır?

- Siber zorbalık yapan gençlerin benlik saygıları ve alt boyutlarında (mutluluk/doyum, kaygı, popülarite, davranış uyum, fiziksel görünüm, zihinsel durum) göre farklılaşma var mıdır?
- Siber zorbalık yapan gençlerin benlik saygıları ve alt boyutlarında (mutluluk/doyum, kaygı, popülarite, davranış uyum, fiziksel görünüm, zihinsel durum) ilişki var mıdır?
- Siber zorbalık yapan gençlerin stresle baş etme yöntemlerinde ve alt boyutlarında (planlı problem çözme, kendini saklama, sosyal destek arayışı, kaçınma, sorumluluğu kabul etme, kadercilik, batıl inanç) farklılaşma var mıdır?
- Siber zorbalık yapan gençlerin stresle baş etme yöntemlerinde ve alt boyutlarında (planlı problem çözme, kendini saklama, sosyal destek arayışı, kaçınma, sorumluluğu kabul etme, kadercilik, batıl inanç) ilişki var mıdır?

B. Siber Mağdur Olma Durumu

- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin yaş durumuna göre farklılaşması var mıdır? (14-15 Yaş, 16-17 Yaş)
- Siber mağduriyet yaşayan gençler ile yaş durumu arasında ilişki var mıdır?
- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin cinsiyet durumuna göre farklılaşma var mıdır?
- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin benlik saygıları ve alt boyutlarında (mutluluk/doyum, kaygı, popülarite, davranış uyum, fiziksel görünüm, zihinsel durum) göre farklılaşma var mıdır?
- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin benlik saygıları ve alt boyutlarında (mutluluk/doyum, kaygı, popülarite, davranış uyum, fiziksel görünüm, zihinsel durum) ilişki var mıdır?
- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin stresle baş etme yöntemlerinde ve alt boyutlarında (planlı problem çözme, kendini saklama, sosyal destek arayışı, kaçınma, sorumluluğu kabul etme, kadercilik, batıl inanç) farklılaşma var mıdır?
- Siber mağduriyet yaşayan gençlerin stresle baş etme yöntemlerinde ve alt boyutlarında (planlı problem çözme, kendini saklama, sosyal destek arayışı, kaçınma, sorumluluğu kabul etme, kadercilik, batıl inanç) ilişki var mıdır?

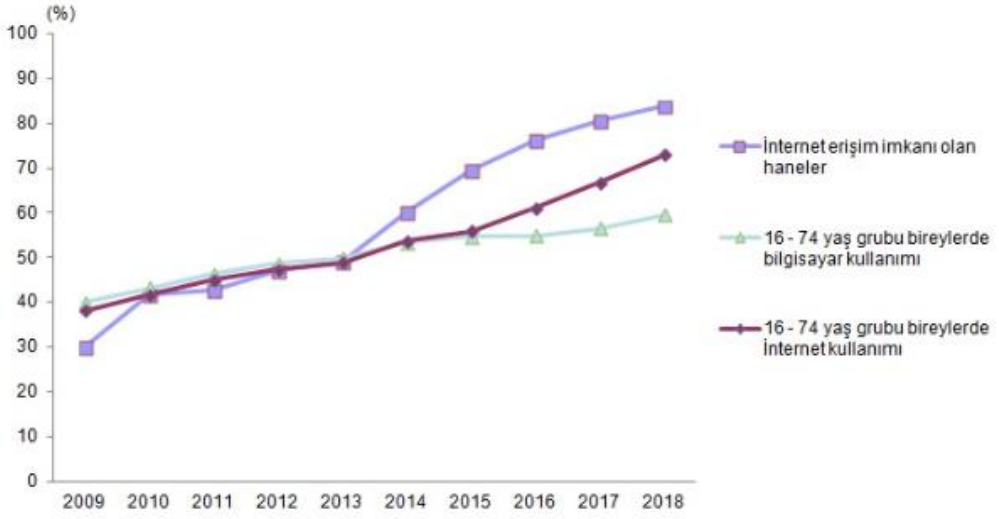
1.7. Araştırmanın Önemi

Bireylerin yaşamında artık vazgeçilmez bir yer alan bilgi ve iletişim araçları, kişiler arası iletişimde de etkili olmaya başlamıştır. Kişiler arası iletişimin sanal ortama taşınmasıyla olumlu eylemlerin yanında olumsuz eylemlerin de yaşanmasına olanak yaratmıştır. Yaşanan olumsuz deneyimler daha önceleri sadece okul ve yakın sınırlarında yaşanırken, zorbalık ve sanal şiddet kavramları saldırganlığın boyutunu değiştirmiş ve siber zorbalık kavramı olarak ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilmektedir.

2018 yılı verilerine göre hanelerin %83,8'inde internet erişiminin bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu oran 2017 yılında %80,7 olarak bulunmuştur. 2018 yılı verilerinde internet kullanan bireylerin oranını %72,9 olarak bulunmuştur. Bilgisayar ve internet kullanımı 2017 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %56,6 ve %66,8 olarak bulunmuş ve bu oran 2018 yılında %59,6 ve %72,9 olarak bulunmuştur. Yapılan araştırmada erkeklerin bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla %68,6 ve %80,4 olarak bulunurken kadınların bilgisayar ve internet kullanım oranları %50,6 ve %65,5 olarak bulunmuştur. Gerçekleştirilen araştırmada akıllı telefon bulunan ev oranı %97,8 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2018).

Şekil 1. Temel göstergeler

2009-2018 yılları arasındaki internet erişim imkânı olan hanelerdeki 16-74 yaş grubu bireylerde internet kullanımına ait veriler (TÜİK, 2018).

Alanda yapılan çalışmalar neticesinde teknoloji ve bilgi iletişim araçlarına sahip olma oranının önemli bir ölçüde arttığı görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda siber zorbalık ve siber mağduriyet olaylarının da yaşandığı görülmektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları ile ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların daha çok siber zorbalığın yarattığı sonuçlar, yaygınlığı, cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf düzeyi, aile tutumu, anne baba eğitim düzeyi gibi çeşitli değişkenlerle araştırıldığı görülmektedir. Siber zorbalık kavramlarının bireylerin benlik saygısı ve stresle baş etme düzeyleriyle olan ilişkileri, algılanan aile tutumu okul başarısı, internet kullanımı gibi değişkenlerle de ilişkilendirilerek araştırıldığı görülmüştür. Yapılan literatür taramasında konuyla ilişkili araştırmaların önemli olduğu bu nedenle 14-17 yaş arasında siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygısı ve stresle baş etme becerileri konusunda katkı sağlanabileceği düşünülmüştür.

Yapılan bu araştırma sonuçlarının, siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygısı ve stresle baş etme yöntemlerinin, ergenlik dönemindeki bireylere yönelik olarak eğitim ortamlarında, sosyal yaşamlarında ve kişilik gelişiminin sürdüğü alanlarda gerçekleştirilebilecek hizmetlere, ailelere, eğitimcilere, psikolojik destek sağlayan uzmanlara ve araştırmacılara katkı sunabileceği yönündedir.

1.8. Araştırmanın Varsayımları

- Bu araştırmaya katılan kişilerin "Kişisel Bilgi Formu", "Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ)", "Piers-Harris Benlik Kavramı Ölçeği", "Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği" formlarına içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.
- Örneklem grubunun kendi evrenini temsil etme yeterliliğinde olduğu varsayılmıştır.
- Araştırma için kullanılan ölçme araçlarının, ölçülmek istenen siber zorbalık, siber mağduriyet, benlik saygısı ve stresle baş etme yöntemlerini ölçme yeterliliğinde olduğu varsayılmıştır.

1.9. Araştırmanın Sınırlıkları

- Araştırma, İstanbul ili Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli ve Bayrampaşa ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel okulların lise kademesinde öğrenim görmekte olan 14-17 yaş arasındaki öğrenciler ile yapılmıştır.
- Araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılında elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

- **Siber Zorbalık:** "Bireye ya da bir gruba düşmanca davranışlarla zarar vermeyi amaçlayan, sürekli ve maksatlı şekilde iletişim araçlarının kötüye kullanılması durumudur" (Belsey, 2004).
- **Siber Mağduriyet:** ''Bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir bireye ya da grubun, özel ya da tüzel kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur'' (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012).
- **Benlik/Benlik Saygısı:** Benlik, bireyin kendi çevresindeki diğer bireyler tarafından ne şekilde fark edilmekte olduğunu, bireyin çevresini algılaması ve çevresiyle ilişki ve iletişim kurmasıyla kendi kişisel hafızasını, kendi karakteristik

özelliklerinin diğer bireylerce fark edilmesi olarak tanımlanabilir (Ausebel, 1958). Bireyin kendine dair inançlar benlik, kabul görmek ve sevilmek ise benlik saygısı olarak tanımlanabilir (Kass, 2002).

- **Stres/Stresle Baş Etme Yöntemleri:** Stres; birey ve bireyin çevresindeki etkileşim sonucu ortaya çıkan bir süreç. Stresle başa çıkma ise, bireyin kendisi için stres oluşturan her neyse onlara uyum sağlayabilmesi için harcadığı bilişsel, duygusal ve davranışsal gayretlerdir (Folkman, 2010).

BÖLÜM 2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle baş etme yöntemleri arasındaki ilişkinin ve bazı değişkenler arasındaki ilişkisinin incelendiği betimsel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modelini, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin gücü, değişimin diğer değişkene yansıma derecesini belirmeye yönelik araştırma modeli olarak tanımlamıştır (Karasar, 2009, s. 81).

2.2. Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinin Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli ve Bayrampaşa ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na

bağlı özel liselerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubu örneklem büyüklüğü hesap edilerek, çok aşamalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu süreçte, öncelikle İstanbul ilinin Anadolu ve Avrupa yakasının liseye devam eden tüm öğrencilerin sayısına İl Milli Eğitim Müdürlüğü istatistiklerinden ulaşılmıştır. Ardından tabakalama örnekleme yöntemi ile lise türlerinin listesi gruplandırılmıştır. Daha sonra belirlenen okullardan sadece özel okul öğrencileri seçkisiz olarak seçilmiştir. Bu araştırma 218 erkek, 221 kız olmak üzere toplamda 439 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

2.3. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerini belirlemek için "Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ)", "Piers-Harris Benlik Kavramı Ölçeği", "Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği" araştırmacı tarafından geliştirilmiş "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. 2016-2017 eğitim öğretim yılında çalışma grubunu oluşturan özel liselerde araştırmacı tarafından 60 dakikalık tek oturum olarak öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmanın amacı ve ölçeklerin cevaplanması konusundaki yönergeler hakkında bilgi verilmiş olup katılımcılardan onam formu alınmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından, araştırmaya katılanların yaş ve cinsiyet bilgilerinin alınması amacıyla hazırlanmıştır.

2.3.2. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ)

Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilmiş olan 'Siber Zorbalık ve Internet Saldırganlığını Tarama Ölçeği-SZISTÖ) ile toplanmıştır. SZISTÖ, dokuzar maddeden oluşan 'Siber Zorba Kurbanı Olma' ve 'Siber Zorba Olma' olmak üzere iki ayrı alt-ölçekten oluşmaktadır (Özdemir, M., & Akar, F., 2011).

SZISTÖ'nün alt-ölçeklerinin Türk kültürüne uyarlama çalışması yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle Hinduja ve Patchin'den izin alınarak Murat Özdemir ve Filiz Akar tarafından yapılmıştır. Daha sonra ölçeklerin orijinal dili olan İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılmış ardından Türkçe formun özgün dil olan İngilizceye geri-çevirisi yapılmıştır. Çeviri ve geri-çeviri, İngiliz dilini çok iyi bilen ve eğitim bilimleri alanında uzman kişiler tarafından yapılmıştır. Bu sürecin ardından özgün form, Türkçe form ve geri çeviri form beş kişiden oluşan bir uzman grubunun değerlendirmesine sunulmuştur. Uzmanlardan, her üç formu dil ve anlatım bakımlarından incelemeleri ve ölçeklerin biçimine ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Uzman önerileri doğrultusunda gerekli son düzeltmeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Türkçe formun son hali Türk dili konusunda bir uzmana incelettirilmiş ve sonuçta alt-ölçekler asıl uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Ölçekler, orijinal ölçeklerle uyumlu olarak 5-dereceli Likert ölçek formatına uygun hazırlanmıştır (1-Hiç; 2-Bir defa; 3-Bir iki defa; 4-Çok kez; 5-Pek çok defa)**.**

Orijinal ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları iki lisede öğrenim gören 266 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt-ölçeğinin alfa değeri .74, 'Siber Zorba Olma' alt-ölçeğinin alfa değeri .87 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin yapı geçerliği ise faktör analizi (temel bileşenler analizi) ile sınanmıştır. Bu sınamalarda her iki alt-ölçeğin de 1 faktör altında toplandığı saptanmıştır. Siber Zorba Kurbanı Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .504 ile .599 arasında olup, öz-değeri= 2.92'dir. Ölçeğin açıkladığı varyans oranı %68'dir. Siber Zorba Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .615 ile .800 arasında olup, öz-değeri= 2.62'dir. Ölçeğin açıkladığı varyans oranı ise %81'dir.

Özdemir ve Akar (2011) yapmış oldukları çalışmada, çalışma grubundan *(N=336)* elde etmiş oldukları veriler üzerinden SZISTÖ'nün alt-ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapmışlardır. Alt-ölçeklerin yapı geçerliklerini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır.

Alt-ölçeklerin faktör sayılarını belirlemek amacıyla alt-ölçeklere ait öz-değerler incelenmiştir. İncelemeler sonucunda 'Siber Zorba Kurbanı Olma' alt ölçeğinin 1'den büyük değere sahip öz-değerinin 3.67 olduğu görülmüş ve ölçeğin tek faktörlü olduğuna karar verilmiştir. Bu faktörün açıkladığı toplam varyans % 40.78'dir. Faktöre ait faktör

yük değerleri .74 ile .44 arasında değişmektedir. Bu faktörde yer alan maddelerin, madde-toplam korelasyonları ise .59 ile .43 arasında değişmektedir. Bu faktörün Cronbach-Alfa güvenirlik katsayısı ise.78'dir. Diğer yandan 'Siber Zorba Olma' alt ölçeğinin 1'den büyük değere öz-değerinin 6.41 olduğu belirlenmiş ve böylece bu alt-ölçeğin de tek faktörlü olduğuna karar verilmiştir. Bu faktörün açıkladığı toplam varyans % 71.30'dur. Bu faktöre ait faktör yük değerleri .94 ile .72 arasında değişmektedir. Faktöre ait maddelerin madde-toplam korelasyonlarının ise .90 ile .66 arasında değiştiği görülmüştür. Bu faktörün Cronbach-Alfa güvenirlik katsayısının ise .94 olduğu saptanmıştır.

2.3.3. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği (PHÇÖKÖ)

"Kendim Hakkında Düşüncelerim" adı ile de anılan 80 maddelik Piers Harris' in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği 9 ile 18 yaş gruplarındaki öğrenciler için 1964' de Piers ve Harris tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiştir. Ölçek, öğrencilerin kendilerine yönelik düşünce, duygu ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçek çocuklarda benlik anlayışının (ya da öz kavramının) gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini araştırmada ve belirlemede kullanılmaktadır. Grup uygulamaları için en az 3. sınıf seviyesinde okuma becerisini gerektiren ölçeğin yanıtlanması yaklaşık 20-25 dakika almaktadır. Ölçeği oluşturan 80 tanımlayıcı ifade ("Başkalarına karşı iyi davranmam.", "Hoş bir yüzüm var.", "Bir grupla birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım." gibi) "evet" ya da "hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. Yanıtlar, bir cevap anahtarıyla puanlanmaktadır. Buna göre elde edilen puanlar kuramsal olarak 0 ile 80 arasında değişmektedir. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz benlik anlayışının (öz-kavramının) varlığına işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçeleştirme çalışması Çataklı (1985) tarafından, geçerlik ve güvenilirlik çalışması ise Öner (1996) tarafından yapılmıştır. Güvenirliği hesaplanan ölçeğin alt boyutlar için güvenirlik katsayıları .81 ile .89 arasında olduğu bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutları ve bu alt boyutlarda yer alan maddeler aşağıdaki gibidir;

1. Davranış ve uyum/uyma: 15, 18, 21, 25, 30, 33, 34, 43, 54, 57, 62, 65, 66, 73, 75 ve 76 (Çocuğun sosyal yaşamında uyumlu davranışlarına yönelik konuları içeren toplam 16 madde),

2. Zekâ ve okul durumu: 4, 14, 20, 23, 29, 40 ve 68 (Çocuğun zihinsel durumu, okul içerisindeki aktivitesi ve geleceğe ilişkin düşüncelerini içeren toplam 7 madde),

3. Fiziki görünüm: 1, 16, 28, 39, 52, 53, 58, 60, 71 ve 80 (Çocuğun fiziksel görünümünden hoşnut olup olmamasına yönelik konuları içeren toplam 10 madde),

4. Kaygı: 2, 10, 11, 12, 17, 27, 29, 35, 45, 61, 66, 72 ve 77 (Çocuğun ders ve sınavlarda hissettiği heyecan, korku, kaygı duyma, sinirlilik, çekingenlik gibi duygusal özelliklerini içeren toplam 13 madde),

5. Gözde olma (popülarite): 6, 13, 19, 26, 32, 44, 47, 49, 55, 67 ve 70 (Çocuğun okul çevresi ve arkadaşları arasında sevilen kabul ve saygı gören, aranılan bir birey olması ile ilgili konuları içeren toplam 11 madde),

6. Mutlu ve hoşnut olma: 7, 8, 35, 37, 38, 41, 48, 50, 53, 61, 72, 79 ve 80 (Çocuğun mutluluk, halinden memnun olma, çevresi tarafından kabul edilme ve kendini genel olarak nasıl gördüğü gibi konuları içeren toplam 13 madde) (Öner, 1996, s.21-26).

2.3.4. Stresle Baş Etme Yoları Ölçeği (SBYÖ)

Çalışmada, katılımcıların stresle baş etme becerilerini değerlendirmek üzere Folkman ve Lazarus (1985) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun psikometrik özelliklerine ilişkin geçerlilik-güvenilirlik çalışması Durak ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği (Ways of Copping Questionnaire) kullanılmıştır.

5'li likert tipi '1' (Hiçbir zaman kullanmıyorum) ile '5' (Her zaman kullanıyorum' arasında değerlendirilen 31 maddeye sahip ölçek, değişik stresli durumlarda kullanılan toplam yedi alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin sadece 31 numaralı, son maddesi ters madde olarak düzenlemiştir.

Durak ve diğerleri (2011) ölçeğin alt boyut güvenirlik katsayılarını (α) .67 ile .83 arasında bulmuşlardır. Ölçeğin alt boyutları (faktörleri) ve boyutları meydana getiren maddeler aşağıdaki gibidir;

1. Planlı problem çözme (Planful problem-solving): 3, 7, 16, 21, 25 ve 30 numaralı maddeler.

2. Sosyal destek arayışı (Seeking social support): 2, 12, 17 ve 27 numaralı maddeler.

3. Kendine saklama (Keep to self): 1, 11, 14 ve 29 numaralı maddeler.

4. Kaçınma (Escape-avoidance): 5, 8, 15, 19 ve 24 numaralı maddeler.

5. Sorumluluğu kabul etme (Accepting responsibility): 9,13, 26 ve 31 numaralı maddeler.

6. Kadercilik (Seeking refuge in fate): 4, 10, 20 ve 23 numaralı maddeler.

7. Doğaüstü güçlere inanış- Batıl inançlar (Seeking refuge in supernatural forces): 6, 18, 22 ve 28 numaralı maddeler.

Ölçeğin alt boyutlarından alınan puanın yüksekliği o baş etme yolunun kullanım düzeyini ifade etmektedir. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin bu çalışma için uygun olup olmadığı bir madde analizi ile yeniden güvenirlik katsayılarına bakılarak incelenmiştir.

SBYÖ'nin alt boyutlarında yer alan maddelerin güvenirlilik analizleri için Alpha modeli kullanılmıştır. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin alt boyutlarının güvenirliliği aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir,

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir (Kalaycı, 2006: s. 405).

Stresle Baş Etme Yoları Ölçeğinin alt boyutları için yapılan analizler sonrası alt boyutların güvenirlilik düzeylerinin bu araştırma için de yeterli olduğu anlaşılmıştır.

2.4. Araştırma Verilerinin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Çalışma için katılımcılardan elde edilen verilerin çözümüne geçilmeden önce, bu verilerin araştırmada belirlenen sınırlar içinde olup olmadığı, hatalar ve ciddi oranda eksiklikler barındırıp barındırmadığı kontrol edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet ve yaş özellikleri için frekans ve yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Siber zorba olma/mağdur olma durumu, benlik saygısı ve stresle baş etme yöntem ve boyutlarına ilişkin puanların ortalaması ($\overline{X}$)ve standart sapma(*ss*) değerleri hesaplanmıştır.

Tüm istatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Anlamlılık değeri, .05'ten küçük ($p<.05$) bulunduğunda bağımsız değişkelerin grupları (kategorileri) arasındaki farklılıklar/ilişkiler "anlamlı" olarak kabul edilmiş ve sonuçlar buna göre değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Bulgular

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Verilerin Dağılım Sonuçları *(N=439)*

Yordayıcı Değişkenler		Sayı (%)
Yaş	14 yaş	134 (%30.5)
	15 yaş	142 (%32.3)
	16 yaş	100 (%22.8)
	17 yaş	63 (%14.4)
Cinsiyet	Kadın	221 (%50.3)

	Erkek	218 (%49.7)
“Başkalarının Siber Zorbalığa Uğradıklarına Tanık Oldum”	Hiçbir Zaman	25 (%5.7)
	Bir Defa	36 (%8.2)
	Bir-İki Defa	143 (%32.6)
	Çok Kez	156 (%35.5)
	Pek Çok Kez	79 (%18)
“Hayatımda Başıma Siber Zorbalık Geldi”	Hiçbir Zaman	25 (%5.7)
	Bir Defa	36 (%8.2)
	Bir-İki Defa	108 (%24.6)
	Çok Kez	175 (%39.9)
	Pek Çok Kez	95 (%21.6)
“Son Bir Ay İçerisinde Siber Zorbalığa Uğradım”	Hiçbir Zaman	34 (%7.7)
	Bir Defa	33 (%7.5)
	Bir-İki Defa	97 (%22.1)
	Çok Kez	116 (%26.4)
	Pek Çok Kez	159 (%36.2)
“Son Bir Ay İçerisinde Başkalarına Siber Zorbalık Yaptım”	Hiçbir Zaman	124 (%28.2)
	Bir Defa	49 (%11.2)
	Bir-İki Defa	227 (%51.7)
	Çok Kez	33 (%7.5)
	Pek Çok Kez	6 (%1.4)

Çalışmaya katılan kişilerin yaşlarının dağılımına bakıldığında 14 yaşında olan 134 kişi (%30.5), 15 yaşında olan 142 kişi (%32.3), 16 yaşında olan 100 kişi (%22.8) ve 17 yaşında olan 63 kişi (%14.4) kişi olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 221’i Kadın (%50.3), 218’i (%49.7) ise Erkektir.

“Başkalarının Siber Zorbalığa Uğradıklarına Tanık Oldum” sorusuna; Hiçbir Zaman yanıtı veren 25 kişi (%5.7), Bir Defa yanıtı veren 36 kişi (%8.2), Bir-İki Defa yanıtı veren 143 kişi (%32.6), Çok Kez yanıtı veren 156 kişi (%35.5) ve Pek Çok Kez yanıtı veren 79 kişi (%18) bulunmaktadır.

“Hayatımda Başıma Siber Zorbalık Geldi” sorusuna; Hiçbir Zaman yanıtı veren 25 kişi (%5.7), Bir Defa yanıtı veren 36 kişi (%8.2), Bir-İki Defa yanıtı veren 108 kişi (%24.6), Çok Kez yanıtı veren 175 kişi (%39.9) ve Pek Çok Kez yanıtı veren 95 kişi (%21.6) bulunmaktadır.

“Son Bir Ay İçerisinde Siber Zorbalığa Uğradım” sorusuna; Hiçbir Zaman yanıtı veren 34 kişi (%7.7), Bir Defa yanıtı veren 33 kişi (%7.5), Bir-İki Defa yanıtı veren 97

kişi (%22.1), Çok Kez yanıtı veren 116 kişi (%26.4) ve Pek Çok Kez yanıtı veren 159 kişi (%36.2) bulunmaktadır.

"Son Bir Ay İçerisinde Başkalarına Siber Zorbalık Yaptım" sorusuna ise; Hiçbir Zaman yanıtı veren 124 kişi (%28.2), Bir Defa yanıtı veren 49 kişi (%11.2), Bir-İki Defa yanıtı veren 227 kişi (%51.7), Çok Kez yanıtı veren 33 kişi (%7.5) ve Pek Çok Kez yanıtı veren 6 kişi (%1.4) bulunmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Siber Zorba Mağduru Olma ve Siber Zorba Olma Ortamlarının Frekans Dağılımları *(N=439)*

*Siber Zorbalık Mağdur Olma	Sayı (%)	*Siber Zorba Olma	Sayı (%)
Sohbet Odası	39 (%2,4)	Sohbet Odası	6 (%0,4)
Mail Olarak	21 (%1,3)	Mail olarak	2 (%0,1)
Bilgisayar Mesajı	127 (%8,0)	Bilgisayar mesajı	208 (%15,5)
Cep Telefonu Mesajı	299 (%18,7)	Cep Telefonu mesajı	266 (%19,9)
Cep Telefonu	308 (%19,3)	Cep telefonu	268 (%20)
Resimli Mail	95 (%6,0)	Resimli mail	262 (%19,6)
Sosyal Paylaşım Sitesi	418 (%26,2)	Sosyal paylaşım sitesi	217 (%16,2)
İnteraktif Oyun	288 (%18,1)	İnteraktif oyun	111(%8,3)

*Katılımcılar aynı soruya birden fazla cevap vermişlerdir.

Çalışmaya katılan kişilerin Siber Zorbalık Mağduru oldukları ortamların dağılımlarında bakıldığında, Sohbet Odası 39 kişi (%2,4), Mail Olarak 21 kişi (%1,3), Bilgisayar Mesajı 127 kişi (%8,0), Cep Telefonu Mesajı 299 kişi (%18,7), Cep Telefonu yoluyla 308 kişi (%19,3), Resimli Mail yoluyla 95 kişi (%6,0), Sosyal Paylaşım Sitesi üzerinden 418 kişi (%26,2) ve İnteraktif Oyunda 288 kişi (%8,3) iken, video oyununda siber zorbalık mağduru olan kişi olmadığı belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan kişilerin Siber Zorbalık yaptıkları ortamların dağılımlarında bakıldığında ise; Sohbet Odası 6 kişi (%0,4), Mail olarak 2 kişi (%0,1), Bilgisayar Mesajı 266 kişi (%19,9), Cep Telefonu Mesajı 268 kişi (%20), Cep Telefonu yoluyla

268 kişi (%20), Resimli Mail yoluyla 262 kişi (%19,6), Sosyal Paylaşım Sitesi üzerinden 217 kişi (%16,2), İnteraktif Oyunda 217 kişi (%49.4) ve Video Oyununda 111 kişi (%8,3) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Sonuçları *(N=439)*

	Cinsiyet	Ortalama $\overline{X}$	Standart Sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Zorba Olma	kadın	2,35	0,96	-0,788	0,431
	erkek	2,42	1,03		
Mağdur Olma	kadın	3,63	1,13	-0,199	0,842
	erkek	3,65	1,16		

**p<0.05*

Siber zorba olma ve mağdur olma durumunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır (p=0,431; 0,842>0,05). Kadınlarda zorba olma durumunun ortalaması $\bar{x}$ =2,35, erkeklerde $\bar{x}$ =2,42'dir. Kadınlarda mağdur olmanın ortalaması $\bar{x}$ =3,63 iken erkeklerde $\bar{x}$ = 3,65'tir.

Tablo 4. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yöntemleri Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Cinsiyet	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Piers-Harris Öz Kavram Ölçeği	kadın	1,42	0,07	0,161	0,872
	erkek	1,42	0,08		
Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği	kadın	3,06	0,21	0,348	0,728
	erkek	3,06	0,16		

**p<0.05*

Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yöntemleri Ölçeği cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır (p=0,872; 0,728>0,05). Piers-Harris Öz Kavram Ölçeğine göre; kadınların ortalamaları x̄ =1,42, erkeklerin x̄ =1,42'dir. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine göre; kadınların ortalamaları x̄ =3,06, erkeklerin ise x̄ =3,06'dır.

Tablo 5. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Cinsiyete Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Cinsiyet	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Davranış ve Uyum	kadın	1,30	0,26	0,353	0,724
	erkek	1,29	0,27		
Zihinsel Durum	kadın	1,44	0,22	-1,120	0,263
	erkek	1,46	0,21		
Fiziksel Görünüm	kadın	1,59	0,40	-0,346	0,729
	erkek	1,60	0,40		
Kaygı	kadın	1,34	0,37	0,390	
	erkek	1,33	0,36		0,697
Popülarite	kadın	1,43	0,06	-0,887	
	erkek	1,44	0,09		0,376
Mutluluk Doyum	kadın	1,46	0,11	0,603	
	erkek	1,45	0,11		0,547

**p<0.05*

Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan davranış ve uyum cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır(p=0,724>0,05). Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan zihinsel durum cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır(p=0,263>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan fiziksel görünüm cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır(p=0,729>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan kaygı cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır(p=0,697>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan popülarite cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır (p=0,376>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeği olan mutluluk ve doyum cinsiyete göre anlamlı farklılaşmamaktadır(p=0,547>0,05).

Davranış ve uyum alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,30, erkeklerin ortalaması x̄=1,29, Zihinsel durum alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,44

erkeklerin ortalaması x̄=1,46, Fiziksel görünüm alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,59 erkeklerin ortalaması x̄=1,60, Kaygı alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,34 erkeklerin ortalaması x̄= 1,33, Popülarite alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,43 erkeklerin ortalaması x̄= 1,44, Mutluluk doyum alt boyutunda kadınların ortalaması x̄=1,46 erkeklerin ise ortalaması x̄=1,45'dir.

Tablo 6. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Cinsiyet	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri	Cronbach Alfa Katsayısı **α**
Planlı Problem Çözme	kadın	2,77	0,85	0,551	0,582	0,884
	erkek	2,73	0,83			
Sosyal Destek Arayışı	kadın	2,88	0,87	0,798	0,425	0,465
	erkek	2,81	0,82			
Kendini Saklama	kadın	3,63	1,50	-0,806	0,421	0,970
	erkek	3,74	1,47			
Kaçınma	kadın	2,64	0,64	0,225	0,822	0,219
	erkek	2,63	0,67			
Sorumluluğu Kabul Etme	kadın	3,31	0,81	0,172	0,864	0,157
	erkek	3,29	0,77			
Kadercilik	kadın	3,44	0,61	-0,146	0,884	0,744
	erkek	3,45	0,59			
Batıl İnanç	kadın	3,02	0,54	0,174	0,862	0,305
	erkek	3,01	0,53			

**p<0.05*

Stresle baş etme yolları ölçeğini alt ölçeği olan planlı problem çözme cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,582>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğini alt ölçeği olan sosyal destek arayışı cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,425>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğini alt ölçeği olan kendine saklama cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,421>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeği olan kaçınma cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,822>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeği olan kadercilik cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,884>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeği olan batıl inanç cinsiyete göre farklılaşmamaktadır(p=0,862>0,05).

Tablo 7. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeğinin Yaş Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Yaş Grupları	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Mağdur Olma	14-15yasgrubu	3,63	1,14	-0,098	0,922
	16-17yas grubu	3,64	1,15		
Zorba Olma	14-15yasgrubu	2,39	1,00	0,201	0,840
	16-17yas grubu	2,37	0,98		

**p<0.05*

Mağdur olma ve zorba olma yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,922; 0,840 >0,05). 14-15 yaş grubunda mağdur olma ortalamaları x̄=3,63 iken zorba olma ortalamaları x̄=2,39'dur. 16-17 yaş grubunda mağdur olma ortalamaları x̄=3,64 iken zorba olma ortalamaları x̄=2,37'dir.

Tablo 8. Piers-Harris Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin Yaş Değişkenine Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Yaş Grupları	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Piers-Harris Öz Kavram Ölçeği	14-15yasgrubu	1,42	,07776	0,793	0,428
	16-17yas grubu	1,41	,07284		
Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği	14-15yasgrubu	3,06	,18794	0,585	0,559
	16-17yas grubu	3,05	,18778		

**p<0.05*

Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,428;0,559>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğine göre 14-15 yaş grubunun ortalaması x̄=1,42 iken 16-17 yaş grubunun ortalaması x̄=1,41'dir. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine göre 14-15 yaş grubunun ortalaması x̄=3,06 iken 16-17 yaş grubunun ortalaması ise x̄=3,05'tir.

Tablo 9. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Bağımsız t- Testi Sonuçları *(N=439)*

	Yaş Grupları	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma	T değeri	P değeri

			Ss		
Davranış ve Uyum	14-15yasgrubu	1,31	0,28	1,061	0,289
	16-17yas grubu	1,28	0,25		
Zihinsel Durum	14-15yasgrubu	1,44	0,22	-0,726	0,468
	16-17yas grubu	1,46	0,21		
Fiziksel Görünüm	14-15yasgrubu	1,59	0,40	-0,796	0,427
	16-17yas grubu	1,62	0,39		
Kaygı	14-15yasgrubu	1,35	0,37	0,886	0,376
	16-17yas grubu	1,32	0,36		
Popülarite	14-15yasgrubu	1,43	0,07	-1,494	0,136
	16-17yas grubu	1,44	0,10		
Mutluluk Doyum	14-15yasgrubu	1,45	0,11	0,418	0,676
	16-17yas grubu	1,45	0,10		

**p<0.05*

Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan davranış ve uyum yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,289>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan zihinsel durum yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,468>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan fiziksel görünüm yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,427>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan kaygı yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,376>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan popülarite yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,136>0,05). Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin alt ölçeklerinden olan mutluluk ve doyum yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,676>0,05).

Tablo 10. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği Yaş Gruplarına Göre Bağımsız t-Testi Sonuçları *(N=439)*

	Yaş Grupları	Ortalama $\overline{X}$	Standart sapma *Ss*	T değeri	P değeri
Planlı Problem Çözme	14-15yasgrubu	2,78	0,86	0,902	0,368
	16-17yas grubu	2,70	0,81		
Sosyal Destek Arayışı	14-15yasgrubu	2,86	0,86	0,549	0,583
	16-17yas grubu	2,81	0,84		
Kendini Saklama	14-15yasgrubu	3,68	1,48	-0,137	0,891
	16-17yas grubu	3,70	1,50		

Kaçınma	14-15yasgrubu	2,66	0,67	0,933	0,351
	16-17yas grubu	2,60	0,62		

	Mağdur Olma		**Siber Zorba Olma**		
Sorumluluğu Kabul Etme	14-15yasgrubu	3,30	0,79	-0,002	0,988
	16-17yas grubu	3,30	0,79		
Kadercilik	14-15yasgrubu	3,43	0,62	-0,799	0,425
	16-17yas grubu	3,47	0,57		
Batıl İnanç	14-15yasgrubu	2,99	0,56	-1,567	0,118
	16-17yas grubu	3,07	0,49		

**p<0.05*

Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeklerinden olan planlı problem çözme yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,368>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeklerinden olan sosyal destek arayışı yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p=0,583>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeklerinden olan kendine saklama yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır(p=0,891>0,05). Stresle baş etme yolları alt ölçeklerinden olan kaçınma yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır(p=0,351>0,05). Stresle baş etme yolları alt ölçeklerinden olan sorumluluğu kabul etme yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır(p=0,988>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeklerinden olan kadercilik yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır(p=0,425>0,05). Stresle baş etme yolları ölçeğinin alt ölçeklerinden olan batıl inanç yaş gruplarına göre farklılaşmamaktadır(p=0,118>0,05).

Tablo 11. Siber Zorba/Mağdur Olma Durumlarının Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğine İlişkin Kruskal Wallis H testi Sonuçları *(N=439)*

Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin	Chi-square (ki-kare değeri)	P değeri	Chi-square (ki-kare değeri)	P değeri
Alt Boyutları	**Mağdur Olma**		**Siber Zorba Olma**	
Davranış ve uyum	224,98	0,00	20,45	0,00
Zihinsel durum	205,86	0,00	23,63	0,00
Fiziksel görünüm	212,97	0,00	1,64	0,80
Kaygı	230,16	0,00	3,14	0,53
Popülarite	108,04	0,00	9,31	0,05
Mutluluk doyum	225,68	0,00	6,32	0,17
Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği	209,86	0,00	21,680	0,00

**p<0.05*

Siber Zorba/Mağdur Olma durumları Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğine göre anlamlı farklılaşmaktadır (p=0,00;0,00<0,05).

"Siber Mağdur Olma" durumu Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğine göre tüm alt boyutları anlamlı farklılaşmaktadır (p=0,00;0,00<0,05).

"Siber Zorba Olma" durumu Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği alt boyutlarına göre; Davranış ve uyum alt boyutunda (p=0,00;0,00<0,05), Zihinsel durum alt boyutunda (p=0,00;0,00<0,05) ve popülarite alt boyutunda (p=0,00;0,00<0,05) anlamlı farklılaşma varken Fiziksel görünüm alt boyutunda (p=0,80>0,05), Kaygı alt boyutunda (p=0,53>0,05), Mutluluk ve doyum alt boyutunda (p=0,17>0,05) anlamlı farklılaşmamaktadır.

Tablo 12. Siber Zorba/Mağdur Olma Durumlarının Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine İlişkin Kruskal Wallis H testi Sonuçları *(N=439)*

Stresle Baş Etme Yolları Alt ölçekler	Chi-square (ki-kare değeri)	P değeri	Chi-square (ki-kare değeri)	P değeri
Planlı problem çözme	163,98	0,00	10,59	0,03
Sosyal destek arayışı	149,55	0,00	7,82	0,03
Kendini saklama	181,78	0,00	7,26	0,12
Kaçınma	167,97	0,00	5,59	0,23
Sorumluluğu kabul etme	121,24	0,00	4,54	0,33
Kadercilik	115,45	0,00	5,76	0,21
Baş Etme Yolları Ölçeği	103,83	0,00	8,54	0,07

**p<0.05*

"Siber Mağdur Olma" durumu Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine göre anlamlı farklılaşmaktadır (p=0,00;0,00<0,05). "Siber Mağdur Olma" durumu Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin tüm alt boyutlarına göre anlamlı farklılaşmaktadır (p=0,00;0,00<0,05).

"Siber Zorba Olma" durumu Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğine göre anlamlı farklılaşmamaktadır (p=0,07>0,05). Ancak "Siber Zorba Olma" durumu Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğinin alt boyutlarından Planlı problem çözme boyutu (p=0,03<0,05) ve Sosyal destek arayışı boyutu (p=0,03<0,05) anlamlı farklılaşmaktadır

	Davranış ve Uyum	Zihinsel Durum	Fiziksel Görünüm	Kaygı	Popülarite	Mutluluk/ Doyum

Davranış ve Uyum	r	1	-,951**	-,897**	,934**	-,446**	,934**
	p		,000	,000	,000	,000	,000
Zihinsel Durum	r	-,951**	1	,859**	-,901**	,443**	-,931**
	p	,000		,000	,000	,000	,000
Fiziksel Görünüm	r	-,897**	,859**	1	-,965**	,568**	-,929**
	p	,000	,000		,000	,000	,000
Kaygı	r	,934**	-,901**	-,965**	1	-,527**	,970**
	p	,000	,000	,000		,000	,000
Popülarite	r	-,446**	,443**	,568**	-,527**	1	-,428**
	p	,000	,000	,000	,000		,000
Mutluluk/Doyum	r	,934**	-,931**	-,929**	,970**	-,428**	1
	p	,000	,000	,000	,000	,000	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 13. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Matrisleri

Davranış ve uyum ile zihinsel durum arasında negatif yönlü ve çok yüksek korelasyon vardır(r= -0,951). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Davranış ve uyum ile fiziksel görünüm arasında negatif yönlü ve yüksek korelasyon vardır(r= - 0,897). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır (p= 0,000<0,05). Davranış ve uyum ile kaygı arasında pozitif yönlü yüksek korelasyon vardır(r= 0,934). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Davranış ve uyum ile popülarite arasında negatif yönlü ve zayıf korelasyon vardır(r= -0,446). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Davranış ve uyum ile mutluluk-doyum arasında pozitif yönlü ve çok yüksek korelasyon vardır(r= -0,446). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05).

Zihinsel durum ile fiziksel görünüm arasında pozitif yönlü ve yüksek korelasyon vardır(r= 0,859). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Zihinsel durum ile kaygı arasında negatif yönlü ve çok yüksek korelasyon vardır(r= -0,901). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Zihinsel durum ile popülarite arasında negatif yönlü ve orta düzeyde korelasyon vardır(r= 0,443). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Zihinsel durum ile popülarite arasında negatif yönlü ve orta düzeyde korelasyon vardır(r= 0,443). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Zihinsel durum ile mutluluk doyum arasında negatif

yönlü ve çok yüksek korelasyon vardır(r= -0,931). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05).

Kaygı ile popülarite arasında negatif yönlü ve orta düzeyde korelasyon vardır(r= -0,527). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05). Kaygı ile mutluluk doyum arasında pozitif yönlü ve çok yüksek korelasyon vardır(r= 0,970). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05).

Popülarite ile mutluluk doyum arasında negatif yönlü ve zayıf korelasyon vardır(r= -0,428). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p= 0,000<0,05).

Tablo 14. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği ve Ölçek Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Matrisleri

		Planlı Problem Çözme	Sosyal Destek Arayışı	Kendini Saklama	Kaçınma	Sorumluluğu Kabul Etme	Kadercilik
Planlı Problem Çözme	r	1,00	0,869**	-0,859**	0,903**	-0,600**	-0,588**
	p		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Destek Arayışı	r	0,869**	1,00	-0,962**	0,852**	-0,748**	-0,624**
	p	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00
Kendini Saklama	r	-0,859**	-0,962**	1,00	-0,850**	0,861**	0,748**
	p	0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
Kaçınma	r	0,903**	0,852**	-0,850**	1,00	-0,712**	-,700**
	p	0,00	0,00	0,00		0,00	0,00
Sorumluluğu Kabul Etme	r	-0,600**	-0,748**	0,861**	-0,712**	1,00	0,910**
	p	0,00	0,00	0,00	0,00		0,00
Kadercilik	r	-0,588**	-0,624**	0,748**	-0,700**	0,910**	1,00
	p	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). ** p<0.01*

Planlı problem çözme ile sosyal destek arayışı arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r=0,869), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır (p=0,00<0,05). Planlı problem çözme ile kendine saklama arasında yüksek derecede negatif korelasyon vardır (r= -0,859), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Planlı problem çözme ile kaçınma arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,903), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Planlı problem çözme ile sorumluluğu kabul etme

arasında orta derecede ve negatif korelasyon vardır(r=- 0,600), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Planlı problem çözme ile sorumluluğu kabul etme, kadercilik arasında orta derecede ve negatif korelasyon vardır(r=- 0,588), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05).

Sosyal destek arayışı ile kendine saklama arasında çok yüksek derecede ve negatif korelasyon vardır(r=- 0,962), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Sosyal destek arayışı ile kendine saklama arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,852), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Sosyal destek arayışı ile kaçınma arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,852), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Sosyal destek arayışı ile sorumluluğu kabul etme arasında yüksek derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,748), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Sosyal destek arayışı ile kadercilik arasında orta derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,624), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05).

Kendine saklama ile sorumluluğu kabul etme arasında yüksek derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,850), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Kendine saklama ile kaçınma arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,861), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Kendine saklama ile kadercilik arasında yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,748), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05).

Kaçınma ile sorumluluğu kabul etme arasında yüksek derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,712), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır (p=0,00<0,05). Kaçınma ile kadercilik arasında yüksek derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,700), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Sorumluluğu kabul etme ile kadercilik arasında çok yüksek derecede korelasyon vardır(r= 0,910), bu ilişki istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05).

Tablo 15. Siber Zorba Olma ve Siber Mağdur Olma Durumunun Yaş Değişkenine İlişkin Korelasyon Matrisleri

		Yaş	Siber Mağdur	Siber Zorba
Yaş	r	1	,086	,003
	p		,073	,956

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed) ** p<0.01*

Yaş ile siber zorbalık mağduru olma arasında korelasyon yoktur (p=0,073>0,05). Yaş ile siber zorba olma arasında korelasyon yoktur(p=0,956>0,05).

Tablo 16. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği, Piers-Harris Çocuklar için Öz Kavram Ölçeği ve Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği' ne İlişkin

		Piers-Harris Çocuklar için Öz Kavram Ölçeği	Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği	Siber Mağdur Olma	Siber Zorba Olma
Piers-Harris Çocuklar için Öz Kavram Ölçeği	r	1	-0,077	-0,691**	-0,106*
	p		0,106	0,000	0,026
Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği	r	-0,077	1	0,050	-0,011
	p	0,106		0,297	0,817
Siber Mağdur Olma	r	-0,691**	0,050	1	0,136**
	p	0,000	0,297		0,004
Siber Zorba Olma	r	-0,106*	-0,011	0,136**	1
	p	0,026	0,817	0,004	

***. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed) ** p<0.01*

**. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed) *p<0,05*

Korelasyon Matrisleri

Benlik saygısı ve stresle baş etme arasında korelasyon yoktur(p=0,106>0,05). Benlik saygısı ile siber zorbalık mağduru olma arasında orta derecede ve negatif korelasyon vardır(r= -0,691). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05). Benlik saygısı ile siber zorbalık zorba olma arasında orta derecede ve negatif korelasyon

vardır(r=-0,106). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,026<0,05). Benlik saygısı ile siber zorba olma arasında zayıf ve negatif korelasyon vardır(r= -0,106). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,00<0,05).

Stresle baş etme ile siber zorbalık mağduru olma ve siber zorba olma arasında korelasyon yoktur(p=0,297; 0,817> p=0,05). Siber zorbalık mağduru olma ile siber zorba olma arasında zayıf korelasyon vardır(r= 0,136). Bu korelasyon istatiksel olarak anlamlıdır(p=0,004<0,05).

3.2. Yorumlar

Bu bölümde araştırma sonuçlarından elde edilen bulgular ve araştırmanın alt problemleri ile ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır. Buna göre gençler arasında görülen siber zorbalık ve siber mağduriyet, benlik saygısı, stresle baş etme yöntemleri ve cinsiyet, yaş, değişkenleri, ölçekler ve alt boyutlarına ilişkin korelasyonları tartışılmış ve yorumlanmıştır.

3.2.1. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Anketi Ölçeği' ne (SZISTÖ) İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; gençlerin %35,5 'i çoğu kez, %32'si en az bir-iki defa başkalarının siber zorbalığa uğradığına tanık olduğunu sonucu bulunmuştur. %39 'u pek çok defa siber zorbalığa uğradıklarını, son bir ay içerisinde %36,2' si siber zorbalığa uğradıkları bulgulanmıştır. %51.7 'sinin ise son bir ayda başkalarına siber zorbalık yaptığı bulgulanmıştır. Yapılan çalışmalarda da ergenler arasında siber zorbalığın ve siber mağduriyetin önemli bir problem olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili alan yazın incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalığın yaygınlığıyla ilgili hem benzer hem de farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Smith ve diğerleri (2008) 11-16 yaş arasında yaptıkları çalışmada öğrencilerin siber zorbalıkla karşılaşmalarını incelemişlerdir. Araştırmaya katılan ergenlerin %46' sının araştırmanın yapıldığı bir aydan öncesinde, %14'u en az bir kere yine ay içinde 2-3' ten daha fazla siber mağdur olduklarını görülmüştür. Birkaç ay içerisinde %22' si bir kere siber mağdur olmuşlardır. %7' si ise birden çok siber zorbalık yaptıkları görülmüştür.

Li (2006) yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin 4/1' inin siber zorbalığa maruz kaldığını, 6 öğrenciden 1'inin ise sanal zorbalık yaptığını bulgulamıştır. Siber

mağdur olan öğrenciler ile yapılan çalışmada ise maruz kalma sıklıkları saptanmak istenildiğinde %62' si sayıları değişerek bir ile üç arasında, %38' i ise üçten fazla siber mağduru olmaktadır. Bir başka çalışmada, Ayas (2011) lise öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada katılımcıların %17.4' ü siber mağdur olduklarını, %15.5'i ise siber zorba davranışında bulunduğunu belirlemiştir. Yapılan bir başka araştırmada, en az bir kere siber zorbalık yapmış birisinin bunu tekrar yapabileceği, ruhsal belirtilere bakıldığında siber zorbalık yapmamış, mağdur olmamış kişilerle siber zorbalık yapmış ve mağdur olanlara göre daha az belirtiler gösterdiği görülmüştür (Arıcak, 2009).

Popovic-Citic, Djuric ve Cvetkovic (2011) araştırmalarında ortaöğretime devam eden öğrencilerin %10' u siber zorbalık davranışında bulunduğunu %20' sinin ise siber mağdur olduğu bulunmuştur. Üniversite ve lise öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık yaptığını ancak üniversite öğrencilerine göre daha az siber zorbalığa mağruz kaldıkları bulunmuştur. Aynı çalışmada, siber zorbalığın %12'i, siber mağdur oranının %11,7, hem siber zorba hem de mağdur ise %6 olarak bulunmuştur (Kocaşahan, 2012).

Dilmaç, Deniz ve Aydoğan (2009) katılımcıların verdikleri cevaplara göre %77,5 oranında siber zorbalık yapmadıklarını %22,5' inin birden fazla sanal ortamda zorbalık yaptığını, %67,4' ünün siber zorbalığa uğramadıklarını belirtmiştir.

Patchin ve Hinduja (2006) yapmış oldukları araştırmada, araştırmaya katılanların %47' sinin siber zorbalığa tanık olduklarını, %11' inin siber zorbalığa dahil olduklarını, %29' unun ise siber mağduru olduğu görülmektedir. Zorbalık stillerine göre bakıldığında %20'si kötü davranıldığı, %21' i tehdit altında olduklarını, %19' u ise kendileriyle dalga geçildiğini söylemiştir.

Slonje ve Smith (2008), 12-20 yaş arası lise ve ortaokula devam eden öğrencilerle yapmış oldukları çalışmalarında okul içerisinde siber mağdur olanların %6, okul dışında siber mağdur olanların %12 olduğunu bulmuştur.

Monks, Robinson ve Worlidge (2012) 7-11 yaş arasındaki öğrencilerle yapmış oldukları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet oranına bakmışlardır. %21' in siber mağdur olduğu %5' in ise siber zorbalık davranışlarını yaptığı bulgulanmıştır.

Siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin kaygı, korku ve utanma gibi duygular yaşadığı görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bir başka bulguya göre; Siber zorbalık mağdurlarının %26,2'si sosyal paylaşım siteleri, %19,3'ü cep telefonu, %18,7'si cep telefonu mesajı, %18,1'i de interaktif oyun ortamlarında siber zorbalıkla karşılaştıkları, siber zorbalık yapan kişilerin ise %20'si cep telefonuyla, %19,9 cep telefonu mesajıyla, %19,6'sı resimli maille, %16,2'si ise sosyal paylaşım siteleri yoluyla zorbalık yaptığı bulgulanmıştır (Tablo.2).

Dehue ve ark. (2008) yaptıkları araştırmada öğrencilerin siber zorbalık ve mağdur olmalarına bakılmıştır. %16' sının cep telefonu ve internet ortamında siber zorbalık yaptığını %23' ünün ise yine cep telefonu ve internet ortamında siber mağdur olduklarını bulmuşlardır. Shariff ve Hoff (2007) 12-18 yaşlarındaki kızların %74'ünün internette sohbet ederek fazla zaman harcadıklarını belirtmiştir. Benzer araştırmada 177 ortaokul öğrencisinin %41'nin cep telefonu metin mesajlaşmasıyla, %32'sinin bilinen okul arkadaşları tarafından, %23'ünün e-posta ile, %11'i okul dışındakilerin, %16'sı hem tanıdığı hem de tanımadığı kişilerce birden fazla kaynaktan zorladığını bulgusuna ulaşılmıştır.

Vural ve Bat (2010) üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmada sosyal ağ kullanımlarını incelemişlerdir. %85,9'nun internet sitelerini kullandığı bu oranın %82,4' ü ise Facebook'u aktif kullandığı görülmüştür. Katılımcıların %55,2'i internet sitelerini her gün, %28,8' i haftada 3-4 gün kullandıkları görülmüştür

Otrar ve Argın, (2014) sosyal medyanın kullanım süresi, sıklığı, en çok kullanılan sitelerin öğrencilerin sosyal medya tutumları ile ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, sosyal medya tutumlarının varsayımlarla anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür.

Siber mağduriyet kavramının belli değişkenler açısından ilişkilendirmek kolay değildir. Yapılan araştırmaların siber zorbalığın artması ve yaygınlık kazanmasında etkili olan internet kullanımın artması, gerçek kimliklerin saklanabiliyor olması, internet ortamındaki özgür davranımlar üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle siber mağduriyetin artması, siber zorbalığın artma etkisinden kaynaklanmaktadır (Lenhart, 2007). Yapılan

araştırmalarda siber zorba mağduru olma durumu ile bilişim teknolojilerinin kullanımı pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. İnternet kullanım süresinin artmasının siber mağduriyetin yordayıcı etkenlerinden olduğu belirtilmiştir (Erdur-Baker, 2010)

Lise öğrencileri ile yapılan bir araştırmada siber zorbalık olarak nitelendirilen davranışlardan hangileri ile en sık karşılaşıldığı incelenmiştir. Katılımcıların "özel/gizlenmiş numara ile arama" olarak cevapladıkları görülmüştür. Öfke ve intikam alma dürtüsü gibi duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010) Başka bir araştırmada lise öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalmaları, siber zorbalığın gerçekleştiği ortam ve zorbalığı etkileyen nedenler araştırılmıştır. Sonuçlara bakıldığında ise %14' siber mağdur olduğu, %10' u siber zorbalık yaptığı görülmüştür. Bazı değişkenlere bakıldığında ise cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi gibi durumların etkisinin olmadığı görülmüştür. İnternet kullanımı ile ilgili süreye bakıldığında 5 saat ve üzeri durumlarda siber zorba olma olasılığının arttığı görülmüştür (Özdemir ve Akar, 2011).

Yapılan çalışmalarda siber zorbalığın ve mağduriyetin farklı araçlarla ve farklı yöntemlerle ölçülmesi sonuçlarda değişkenlik görülmesine neden olabilmektedir. Bazı çalışmalarda siber zorbalığın tanımı yapıldıktan sonra "son bir yıl içerisinde hiç siber zorbalık yaptınız mı?/siber zorbalığa maruz kaldınız mı?" gibi sorularla ölçülen siber zorbalık, bazı çalışmalarda likert tipi derecelendirmeli soruların olduğu ölçeklerle değerlendirilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu değerlendirilecek olursa; siber zorbalığın ve siber mağduriyetin yaş gruplarına (14-15 yaş, 16-17 yaş) göre anlamlı farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur ($p=0,431;0,842>0,05$). Yaş ve sınıf düzeyinin siber zorbalığa etkisi konusunda alan yazına bakıldığında ayrı görüşlerin olduğu görülmektedir. Elde edilen farklı sonuçlara ilişkin araştırmacılar farklı nedenler ileri sürmüşlerdir. Akca vd. (2015), yapılan araştırmalarda yaş farkının birbirine yakın tutulmasından dolayı yaşın bir farklılık yaratmadığını belirtmiştir. Özdemir (2015) ise iletişim teknolojilerinin artık her yaştan bireyler tarafından kullanıldığına değinmiştir. Bunun yanında, bilindiği üzere siber zorbalık tüm yaş gruplarında görülebilmektedir. Bu durum sadece iletişim araçlarının yaygın olması ile değil, kullanımının kolay olması ile de açıklanabilir. Siber zorbalık yapmak için gerekli olan iletişim araçlarının

kullanımı gün geçtikçe kolaylaşmakta, böylece her yaştan bireye iletişim imkânı sunulmaktadır.

Patchin ve Hinduja (2006), çok geniş yaş aralığında yaptıkları çalışmada özellikle 9-20 yaş arasındaki ergenlerde siber mağduriyetin yaşa göre değişmediği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Slonje ve Smith (2008), 12-20 yaş arası ergenlerle; Smith ve diğerleri (2006), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber mağduriyetin yaşa göre değişmediği sonucuna ulaşmışlardır. Siber mağduriyetin yaşa göre farklılık göstermemesinin, interneti kullanan her bireyin bu duruma maruz kalma ihtimaliyle ilişkisi olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bulgularının aksine yaş ya da sınıf düzeyi değişkenlerinin anlamlı düzeyde fark yarattığı araştırmalarda vardır. Yelci' nin (2018) ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisini incelediği araştırmasında öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık çıkmış olup erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık ile saldırganlık düzeyine sahip olduğu, daha fazla siber mağduriyete uğradığını saptamıştır.

Teo (2010) 12-19 yaş arası öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada, siber zorbalık kavramını ne gibi durumların etkilediğini araştırmıştır. Saldırganlık düzeyinin siber zorbalığı etkilediği görülmüştür. Erkeklerin kızlara göre daha fazla saldırganlık özelliği gösterdiği bu nedenle de daha fazla siber zorba olmaya eğilimli olduğu sonucuna varmıştır.

Ortaöğretime devam eden öğrencilerin siber mağduriyete ve siber zorbalığa yaklaşımlarını inceleyen araştırmada, iyi vakit geçirmek, kendini iyi hissetmek, can sıkıntısı ya da kindarlık duygusundan dolayı siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Siber mağduriyet yaşayanların ise yapılan zorbalık davranışını kabul etmedikleri yapan kişilere karşı öfke ve yoğun intikam duyguları yaşadıkları belirlenmiştir (Yaman ve Peker, 2012).

Kowalski ve Limber (2007), 11-14 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığını ortaya koymuştur. Mishna ve diğerleri (2012), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Smith ve diğerleri (2008), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada

yaş arttıkça siber zorbalığın arttığını ortaya koymuştur. Ybarra ve diğerleri (2007), 10-15 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2008) 13-21 yaşları arasında yaptıkları araştırmada %48' nin siber zorbalık olaylarına dahil oldukları görülmüştür. Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık ilişkilerine bakıldığında kızların her iki zorbalık türünü de daha az yaptıkları görülmüştür.

Horzum ve Ayas (2012) ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağdur olma durumları incelendiğinde, %18,6' sı siber mağduru, %11,6' sı siber zorba olduğu görülmüştür. 6 ve 7. sınıflarda 8. sınıflara göre siber zorbalık az görülmekte, 6. Sınıfta diğer sınıflara göre daha sık mağdur oldukları tespit edilmiştir. Zorbalık ortamı incelendiğinde ise msn ve chat odalarında daha fazla siber zorbalık yapıldığı ve mağduriyetin daha fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; siber zorba olma ve siber mağdur olma arasında anlamlı bir korelasyon olduğu belirlenmiştir. Siber mağdur olma puanları arttıkça siber zorba puanlarının arttığı görülmektedir. Konuyla ilgili alan yazın bulguları desteklemektedir. Katzer ve diğerleri (2009), 5-11.sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu, siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetin de arttığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Kowalski ve Limber (2007) 11-14 yaş arası ergenlerle, Li (2007a) 7.sınıf düzeyindeki ergenlerle, Peker ve diğerleri (2012) 14-18 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve Mitchell (2004a) 10-17 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve diğerleri (2006) 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır. Siber mağduriyet yaşayanların karşılık olarak siber zorbalık yaptığı sonucu araştırma sonucunda elde edilen ve literatürde de yer alan bir sonuç olarak düşünüldüğünde bu bulgunun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet birbirini tetikleyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber mağduriyet yaşayan bir ergen intikam almak için karşılık olarak siber zorbalık yapabilmekte ve bu davranışlar döngüsel olarak tekrarlanabilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; yaş ile siber zorbalık mağduru olma ve siber zorba olma arasında korelasyon bulunamamıştır. Yaş düzeyi arttıkça siber zorba olma ya da mağdur olma puanı azalmadığı bulunmuştur. Elde edilen bulguların aksine; yaşla birlikte siber zorbalığın artmasının, artan yaşla birlikte ergenlerin internet ile daha fazla zaman geçirmeleri, internet kullanımında daha fazla beceri kazanmaları, sosyal sitelere katılımın artması ve daha fazla özgürlüğe sahip olma ve gizlilik isteklerinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve ark., 2007). Ergenler üzerinde yapılan araştırmalarda ilkokul seviyesinden lise seviyesine kadar farklı yaş düzeylerinde çok büyük örneklemler oluşmakta, böylece Akca vd.'nin (2015) belirttiği yaş farkının geniş tutulması kriteri karşılanmaktadır.

3.2.2. Piers Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği' (PHÇÇKÖ) ne İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeğinin davranış ve uyum, zihinsel durum, fiziksel görünüm kaygı, popülarite, mutluluk/doyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur. Yaş ve cinsiyete göre bakıldığında da anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır. Yapılan varyans analizine göre ise; siber mağduriyet yaşayanların ve siber zorbalık yapanların benlik saygıları puanlarında anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

Siber zorba/mağdur olma durumunun benlik saygısına göre anlamlı farklılaşmanın olup olmadığı araştırıldığında; Siber zorbalık yapan gençlerin benlik saygısının boyutları ile incelendiğinde fiziksel görünüm, kaygı ve mutluluk/doyum alt boyutlarında anlamlı farklılaşmanın olmadığı ancak, davranış ve uyum, zihinsel durum ve popülarite boyutlarında anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara göre; siber zorbalık yapan gençlerin genel fiziksel durumlarından hoşnut olduğu, kaygı ve endişe gibi duyguları istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde taşımadığı, genel ruh hali olarak kendilerini mutlu hissettikleri düşünülmektedir. Sosyal hayatlarında uyumlu davranışlar göstermeleri, geleceğe ilişkin düşünce tasarımlarının olması, sosyal çevrelerinde kabul görebiliyor olmaları ve saygınlık kazanma çabalarının olması, sosyal çevrelerinde popüler ve aranılan birisi olma isteklerinin olması, benlik yapılanmalarını güçlendiren boyutlar olabileceğini düşündürmüştür. Katılımcılar bedensel, zihinsel,

sosyal ve kültürel değişim ve gelişimin en hızlı yaşandığı ergenlik döneminin özelliklerini göstermektedir. Bu dönemde ergenler, statü kazanma ve bağımsızlık isteği, kabul görme, önemsenme isteği gencin davranışlarına yansımaktadır (Ahmetoğlu, 2004).

Benlik saygısına ve alt boyutlarına ilişkin elde edilen ilişkisel bulgular değerlendirildiğinde; davranış ve uyum alt boyutu ile zihinsel durum ve fiziksel görünümün negatif yönlü yüksek ilişki olduğu, popülarite ve mutluluk/doyum alt boyutlarıyla pozitif yönlü yüksek ilişki olduğu belirlenmiştir. Zihinsel durum alt boyutu ile kaygı, popülarite ve mutluluk/doyum alt boyutlarının pozitif yönlü yüksek ilişki olduğu, fiziksel görünüm ile pozitif yönlü yüksek ilişki olduğu belirlenmiştir. Kaygı ve popülarite alt boyutları arasında negatif yönlü orta düzey ilişki olup mutluluk/doyum alt boyutu ile pozitif yönlü yüksek bir ilişki olduğu söylenebilir. Popülarite ve mutluluk/doyum arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Siber zorbaların ve siber mağdurların benlik saygıları arasında negatif korelasyon bulunmuş olup, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Siber mağdur olma puanı arttıkça benlik saygısı azalmış, siber zorba olma puanı arttıkça benlik saygısı puanlarının azaldığı belirlenmiştir. Alanyazına baktığımızda siber zorbalık ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye yönelik tutarlı sonuçlar bulunmamaktadır. Buna göre, düşük benlik saygısının siber zorbalık davranışını artırdığını (Kowalski ve Limber, 2013; Tanrıkulu, 2013) diğer taraftan, yüksek benlik saygısının siber zorbalık davranışını artırdığını (Özel, 2103) ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Patchin ve Hinduja (2010) ise, siber mağduriyet ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin siber zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğunu ifade etmişlerdir. Geleneksel zorbalık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da buna paralel bulgular ortaya koymuşlardır. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi Fanti ve Henrich (2014) zorbaların, düşük benlik saygısı ve yüksek narsizme sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu ergenlerin, benlik değerini artırmak, dikkat çeken davranışlarla sosyal statülerini artırmak ve kırılgan benlik imajlarını korumak için zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Burdan hareketle bu araştırmada, benlik saygısının siber zorbalığı yordayıcı olmamasının aslında alan yazındaki bu tutarsızlık açısından şaşırtıcı olmadığı ve bu ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için başka aracı değişkenlerin (narsizm gibi) dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

Baskın olmak, başkalarına güç göstermek ve başkalarının üstünde kontrol sağlamak gibi geleneksel zorbalıkta görülen özellikler siber zorbalık yapanlarda da görülmektedir. İnternet ortamının gerçek kimliği saklamaya olanak sağlaması bu zorbalık türüne kaynaklık eden önemli bir neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca siber mağdur olan bireylerin benlik saygıları düşerken, siber zorbaların benlik saygılarının yüksek olduğu görülmüştür (Campfield, 2008).

Araştırma bulgularında yaşa göre farklılaşmanın olmadığı, yaş aralıklarının yakınlığından dolayı farklılıkların belirgin olmadığı düşünülmüştür. Yaşa göre benlik saygısında farklılaşma olup olmadığını araştıran çalışmalarda, çocukluk döneminde yüksek benlik algısının ergenlik döneminde de yüksek olabildiği, orta ve geç ergenlikle erken erişkinliğe kadar benlik saygısının sabit olduğu ya da arttığı belirtilmiştir (Harter, 1990; SavinWilliams ve Demo, 1983).

3.2.3. Stresle Baş Etme Yolları Ölçeği' ne (SBYÖ) İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; stresle baş etme yolları ölçeğinin hiçbir alt boyutu için cinsiyete anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur. Ancak siber mağdur olma durumunun stresle baş etme boyutlarıyla anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür. Kadın ve erkeklerin stresi algılama, anlamlandırma ve hissettiği düzeyler arasında değişkenliğin olmadığı görülmüştür.

Siber mağdur olma durumunun stresle baş etme yollarına göre anlamlı farklılaştığı, gençlerin planlı problem çözme yolunu tercih ettiği ve çevresinden sosyal destek arayışına yöneldiği söylenebilir. Yapılan korelasyon analizinin sonuçlarına göre; planlı problem çözme becerisi ve çevresinden aldığı sosyal destek arttıkça gencin kendisini saklaması ve stres veren uyarandan kaçınması azalmaktadır. Sosyal destek arttıkça gençte planlı problem çözme becerisi artmaktadır. Alan yazına bakıldığında, Eroğlu ve Peker (2011) çevreden alınan sosyal destek ile ilgili yaptıkları araştırmada ailedeki sosyal destek ile siber mağduriyetin, arkadaştan görülen sosyal destek ile siber mağduriyetin etkisi incelenmiştir. Hem aileden hem de arkadaştan alınan sosyal desteğin siber mağduriyet ile ilişkisi olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Siber zorba olan gençlerin sorumluluğu kabul etmediği, kendini saklamadığı ve sosyal destek arayışında olmadığı araştırma bulgularından yola çıkılarak söylenebilir. Bununla birlikte

konuşarak çözmeye çalışma da verilen tepkiler arasında sıklıkla görülmektedir . Konuyla ilgili çalışmalarda da benzer olarak siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok sayma, aynısını yaparak karşılık verme ve engelleme davranışlarının sergilendiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Stresle baş etme yolları ve alt boyutlarına ilişkin elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; planlı problem çözme becerisi ve çevresinden aldığı sosyal destek arttıkça gencin kendisini saklaması ve stres veren uyarandan kaçınması azalmaktadır. Sosyal destek arttıkça gençte planlı problem çözme becerisi artmaktadır. Problem çözme becerisi azaldıkça kendini saklama ve sorumluluğu kabul etmeme artmaktadır. Problem çözme becerisi azaldıkça gencin kadercilik anlayışı artmaktadır. Sorumluluk alma alt boyutu azaldıkça kaçınma alt boyutu artmaktadır. Yurtdışında yapılan çalışmalarda problem çözmede kendisini başarısız olarak değerlendiren öğrencilerin, daha fazla iç çatışmalı, kişilerarası ilişkilerde aşırı duyarlı, depresif ve obsesif davranışlara sahip oldukları, düşmanca ve olumsuz davranışlar sergiledikleri ve problem çözme becerisi ile stres kaynakları, sosyal destek eksikliği ve intihar düşüncesi arasında önemli ilişki tespit edilmiştir (Akt. Pakaslahti, Keltikangas 1998, Joffe ve ark 1990, Clum ve Febbraro 1994, Pakaslahti 2002).

Arıcak ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla engelleme davranışı sergilediği, bunun yanı sıra konuşarak çözmeye çalışma, yok sayma ve isim değiştirme gibi tepkiler verdiği yönünde sonuç elde etmişlerdir . Burgess-Proctor ve diğerleri (2009), 8-17 yaş arası kız ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok saydığını ve aynısını yaparak karşılık verdiğini ortaya koymuşlardır. Ergenlerin bu durumu yok saymayı tercih etmesi nasıl tepki vermeleri gerektiğiyle ilgili bilgi eksikliğinden, durumun büyümesini ve duyulmasını istememelerinden kaynaklanabilir. Aynısını yaparak yani siber zorbalık yaparak karşılık verme ise intikam duygusu sonucunda ortaya çıkan bir davranış olarak değerlendirilebilir. Engelleme ve konuşarak çözmeye çalışma tepkisi ise ergenlerin durumla başa çıkmada kendi bilgi ve becerilerini kullanarak çözüm bulmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Serin (2012) yapmış olduğu çalışmada, siber zorba ile siber mağdur arasında herhangi bir fiziksel yakınlık ya da temas olmamasına rağmen mağdur kişinin psikolojik

olarak yaralandığını, öfke, kızgınlık, mutsuzluk, çaresizlik, savunmasız, dışlanma, hayal kırıklığı, depresyon gibi olumsuz duygular ve yakın çevre ile ilgili ilişki problemlerinin bir sorun olarak ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Lazarus'a (1995) göre de kişinin bilişsel esneklik düzeyi arttıkça, çevresinde gerçekleşenleri "stres" olarak algılama eğilimi azalacaktır. Bunun yanı sıra kişi, gerçekten bir stres durumuyla karşı karşıya kaldığında, birincil değerlendirmesi bu durumun "başa çıkılabilir" olduğu yönünde olursa, hissettiği stresin düzeyi düşecektir. Ortaya çıkan durumun "başa çıkılabilir" olduğu sonucuna varabilmesi için, bireyin uyumlu başa çıkma stratejilerine sahip olması gerekir ki, bilişsel esneklik bu uyumlu stratejilerin en önemli birleşenlerindendir. Çünkü durumu yalnızca bir bakış açısıyla değerlendirmemekte, birden fazla çözüm yolunu devreye sokabilmektedir. Bu da onun hissettiği algılanan stresin düzeyini düşürmesinde yardımcı olmaktadır.

Güçlü (2001), araştırmasında verdiği tanımda stresin kişinin sosyal ve fiziki çevredeki uyumsuz şartlar sonucunda bedensel ve psikolojik sınırının üstünde harcadığı azim olarak bahsetmiştir**.** Allison (1997) ise kişinin ve çevrenin etkileşimindeki alışveriş sonucu stresin meydana geldiğini ifade etmiştir.

Stresle başa çıkmayı inceledikleri çalışmada Endler ve Parker (1994**)** görev odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma ve kaçınma odaklı başa çıkma olarak üç boyutta açıklamışlardır. Geliştirmiş oldukları ölçekle başa çıkma boyutları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin ilişkilerini incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre; kaygı yükseldikçe görev odaklı başa çıkma düzeyinin azaldığı, depresyon ve kaygı düzeylerinin yükselmesiyle olumsuz düşüncelerin ve mide bulantısı, terleme ve kalp atışının hızlanması gibi bulguların görüldüğü belirtilmiştir.

BÖLÜM 4. SONUÇ

4.1. Özet

Bu araştırmada, siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle başa çıkma yolları incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim ve öğretim yılında İstanbul ili Tuzla, Pendik, Kartal, Kadıköy, Bahçelievler, Başakşehir, Şişli ve Bayrampaşa ilçelerine bağlı özel okullarda öğrenim görmekte olan 14-17 yaş arasındaki araştırmaya gönüllü olarak katılan 221 kız 218 erkek toplam 439 öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ), Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği (PHÇÖKÖ) ve Stresle Baş Etme Yolları (SBYÖ) Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23.0 kullanılmış olup ilişkilerin incelenmesi amacıyla için bağımsız t-testi, Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavram Ölçeği (PHÇÖKÖ) ve Stresle Baş Etme Yolları (SBYÖ) Ölçeği için önce varyans analizi yapılması düşünülmüş ölçeklerde varyans analizinin yapılması için gerekli koşul olan varyansların homojenliği şartı sağlanmadığı için bu analizin non-parametrik alternatifi olan Kruskal Wallis H testi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; siber zorba/mağdur olma durumunun cinsiyet, yaş, benlik saygıları ve stresle baş etme yöntemlerinin tüm boyutları için anlamlı bir fark bulunamamıştır. Siber zorba olma durumunun benlik saygısına göre sadece davranış ve uyum, zihinsel durum ve popülarite alt boyutlarında anlamlı farklılaşmanın olduğu fiziksel görünüm, kaygı ve mutluluk/doyum boyutlarında anlamlı farklılaşma yoktur. Siber mağdur olma durumunun benlik saygısına göre hiçbir alt boyutunda anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Siber zorba ya da mağdur olma durumunun stresle baş

etme yollarına göre farklılaşma olup olmadığına bakıldığında, her iki durumda da planlı problem çözme ve sosyal destek alma yoluna yöneldiği görülmüştür.

Araştırmada siber zorba olma ve siber mağdur olma, benlik saygısı ve stresle baş etme yollarının birbirleriyle olan ilişkisi incelenmiş olup her ölçeğin alt boyutu ile ilgili ilişkisel sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre siber zorba ve siber mağdur olma ile benlik saygısının ilişkili olduğu, stresle baş etme yolları ile ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.2. Yargı

Araştırmada siber zorbalıkla karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle baş etme yolları incelenmiştir. Yapılan istatistiksel çalışmada yaş ve cinsiyet faktörüne göre ölçek ve alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Katılımcıların yaş ve cinsiyet bakımından siber zorba ya da mağdur olma durumlarında farklılaşmanın olmamasının, internet kullanımı, yaş gruplarında hızlı yayılması ve yeni kuşak gençlerin teknolojik iletişim araçlarını hayatlarında çok aktif bir şekilde kullanabiliyor olmasından kaynaklı olabileceği düşünülmüştür. Benlik saygısı ölçeği ve alt boyutlarında anlamlı farklılaşmaların olduğu, siber zorbalık yapan katılımcıların davranış ve uyum, zihinsel durum ve popülarite alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.

Araştırmanın, özel okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşması nedeniyle bazı değişkenlerin beklenileni karşılamamasının anne-baba tutumları, anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo-kültürel algılarındaki faktörlerin kaynaklanabileceğini, düşündürmüştür. Stresle baş etme yolları ölçeğinin ve alt boyutlarında yaş ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın çıkmadığı bulgulanmıştır. Ancak siber zorba olma/mağdur olma durumunun stresle baş etme yöntemlerine göre farklılaştığı hatta her iki durumda da kişilerin planlı problem çözme ve sosyal destek arayışına yöneldikleri bulgulanmıştır. Stresin bireyin algılamaları ve anlamlandırmalarının doğal bir sonucu olarak tanımlanmasından yola çıkarak, katılımcıların karşılaştıkları olumsuz, yaralayıcı zorba tutumlara karşı psişik yapılanmalarının bu tehdit ve olumsuz yaşantılara karşı dayanıklı olabileceğini düşündürmüştür.

4.3. Öneriler

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Özel okulda öğrenim gören öğrencilerin yanı sıra farklı okul türlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin de katılımıyla bir çalışma yapılabilir.
- Elde edilen bulguları genelleyebilmek için daha geniş aralıklı yaş grupları ve bireyi çevreleyen, farklı sosyal ve kurumsal sistemlerde çalışmanın yapılması daha kapsamlı değerlendirmeler yapmaya katkı sağlayacaktır.
- Farklı çalışmalarda sosyo-ekonomik durum, ebeveyn eğitim durumu vb. değişkenler açısından incelenmesi alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Araştırma kapsamında siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkisi incelenen değişkenler sınırlılık göstermektedir. Ergenin hayatında yer alan farklı unsurların ve literatürde bulunan geniş çaplı değişkenlerin (problemli internet kullanımı, online sosyal aktiviteler, sosyal ağlarda edinilen arkadaşlar vb.) siber zorbalık ve siber mağduriyet ile olan ilişkilerinin araştırılması önerilmektedir.
- Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ergenlerin ölçekleri doldurarak verdiği bilgiler ile sınırlıdır. Bu nedenle bulguların değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında bu sınırlılığın göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

EKLER

EK-1

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sizi **MERVE AYDIN** tarafından yürütülen **"Siber Zorbalık ile Karşılaşan Gençlerin Benlik Saygısı ve Stresle Baş Etme Yöntemlerinin İncelenmesi"** başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. **Araştırmayla İlgili Bilgiler:**
   a. Araştırmanın Amacı: Siber Zorbalık ile karşılaşan gençlerin benlik saygıları ve stresle ile baş etme düzeylerinin araştırılması, incelenmesidir.
   b. Araştırmanın İçeriği: Siber Zorba ve Siber Mağdur Bireylerin Benlik Saygılarının ve Stresle Baş Etme Düzeylerinin İncelenmesidir.

c. Araştırmanın Nedeni: Yüksek Lisans Tez Çalışması

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım.

Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.

Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum. ( )

EK-2

SİBER ZORBALIK VE İNTERNET SALDIRGANLIĞI TARAMA ANKETİ

SİBER ZORBALIK NEDİR? Siber zorbalık, bir kişinin sürekli olarak başka birisini, internet ortamında ya da cep telefonu ve benzeri elektronik araçlar kullanarak rahatsız etmesi ona kötü davranması ya da onunla dalga geçmesidir.

Lütfen aşağıdaki durumların gerçekleşme sıklığını işaretleyiniz.

Siber zorbalık mağduru olma

A- Başkalarının siber zorbalığa uğradıklarına tanık oldum.

() Hiçbir Zaman () Bir Defa () Bir İki Defa () Çok Kez () Pek Çok Defa

B- Hayatımda başıma siber zorbalık geldi.

() Hiçbir Zaman () Bir Defa () Bir İki Defa () Çok Kez () Pek Çok Defa

C- Son bir ay içerisinde siber zorbalığa uğradım.

() Hiçbir Zaman () Bir Defa () Bir İki Defa () Çok Kez () Pek Çok Defa

D- Son bir ay içerisinde şu şekilde siber zorbalığa uğradım.

		Hiç	**Bir Defa**	**Bir İki Defa**	**Çok Az**	**Her Gün**
1	Birisi benim hakkımda internette utanç verici ve kırıcı yorumlar yaptı.					
2	Birisi internet üzerinden beni utandıracak resimler gösterdi.					
3	Birisi internet üzerinden beni utandıracak görüntülerimi gönderdi.					
4	Birisi internette benim hakkımda utanç verici bir web sayfası yaptı.					

5	Birisi internette benim hakkımda dedikodu yaptı.					
6	Birisi cep telefonuma mesaj göndererek beni tehdit etti.					
7	Birisi beni internet üzerinden tehdit etti.					
8	Birisi internette sanki "benmişim" gibi yaptı ve beni utandıracak ya da küçük düşürecek şekilde davrandı.					

E- Son bir ay içerisinde aşağıda belirtilen ortamlarda siber zorbalığa maruz kaldım. (X) ile işaretleyiniz. Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

1	Sohbet odasında	
2	Mail olarak	
3	Bilgisayardayken anlık mesaj olarak	
4	Cep telefonu mesajı olarak	
5	Cep telefonuyla	
6	Resimli ya da görüntülü mail olarak	
7	Sosyal paylaşım sitelerinde	
8	İnteraktif oyun sitelerinde	
8	Video oyunlarında	

Siber zorba olma

A- Son bir ay içerisinde başkalarına siber zorbalık yaptım.

() Hiçbir Zaman () Bir Defa () Bir İki Defa () Çok Kez () Pek Çok Defa

B- Son bir ay içerisinde başkalarına aşağıda belirtilen şekillerde siber zorbalık yaptım.

		Hiç	**Bir Defa**	**Bir İki Defa**	**Çok Az**	**Her gün**
1	Birisi hakkında internette utanç verici ve kırıcı yorumlar yaptım.					
2	Birisinin onu utandıracak resimlerimi internet üzerinden gösterdim.					
3	Birisinin internet üzerinden onu utandıracak görüntülerini gönderdim.					
4	Birisi hakkında internet üzerinden dedikodu yaydım.					
5	Birisini internet üzerinden tehdit ettim.					
6	Birisini cep telefonundan mesaj göndererek tehdit ettim.					
7	Birisi hakkında onu utandıracak ve küçük düşürecek bir web sayfası yaptım.					
8	Birisi internette sanki "oymuşum" gibi yaptım ve onu utandıracak ya da küçük düşürecek şekilde davrandım.					

C- Son bir ay içerisinde aşağıdaki ortamlarda siber zorbalık yaptım (X) ile işaretleyiniz. Birden fazla işaretleyebilirsiniz.

1	Sohbet odasında	
2	Mail olarak	
3	Bilgisayardayken anlık mesaj olarak	
4	Cep telefonu mesajı olarak	
5	Cep telefonuyla	
6	Resimli ya da görüntülü mail olarak	
7	Sosyal paylaşım sitelerinde	
8	İnteraktif oyun sitelerinde	
8	Video oyunları oynarken	

EK-3

PİERS-HARRİS'İN ÇOCUKLARDA ÖZ KAVRAMA ÖLÇEĞİ

KENDİM HAKKIMDAKİ DÜŞÜNCELERİM

Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan seni tanımlayanları **"evet"** tanımlamayanları ise **"hayır"** ile cevaplandır. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yine de lütfen bütün cümleleri cevapla. Aynı cümleyi hem evet hem hayır olarak işaretleme. Unutma cümledeki ifade genellikle sana uyuyorsa evet, uymuyorsa hayır olarak işaretleyeceksin.

1. İyi resim çizerim.	□ Evet	□ Hayır
2. Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.	□ Evet	□ Hayır
3. Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.	□ Evet	□ Hayır
4. Okulda başarılı bir öğrenciyim.	□ Evet	□ Hayır
5. Aile içinde önemli bir yerim var.	□ Evet	□ Hayır
6. Sınıf arkadaşlarım benimle alay eder.	□ Evet	□ Hayır
7. Mutluyum.	□ Evet	□ Hayır
8. Çoğunlukla neşesizim.	□ Evet	□ Hayır
9. Akıllıyım.	□ Evet	□ Hayır
10. Öğretmenler derse kaldırınca heyecanlanıyorum.	□ Evet	□ Hayır
11. Dış görünüşüm beni rahatsız ediyor.	□ Evet	□ Hayır
12. Genellikle çekingenim.	□ Evet	□ Hayır
13. Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum.	□ Evet	□ Hayır
14. Büyüdüğümde önemli bir kimse olacağım.	□ Evet	□ Hayır
15. Aileme sorun yaratıyorum.	□ Evet	□ Hayır

16. Kuvvetli sayılırım. □ Evet □ Hayır
17. Sınavlardan önce heyecanlanıyorum, korkuyorum. □ Evet □ Hayır
18. Okulda terbiyeli uyumlu davranırım. □ Evet □ Hayır
19. Herkes tarafından pek sevilen biri değilim. □ Evet □ Hayır
20. Parlak fikirlerim var. □ Evet □ Hayır
21. Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim. □ Evet □ Hayır
22. Bir şeyden kolay vazgeçerim. □ Evet □ Hayır
23. Müzikte iyiyim. □ Evet □ Hayır
24. Hep kötü şeyler yaparım. □ Evet □ Hayır
25. Evde çoğu zaman huysuzluk ederim. □ Evet □ Hayır
26. Sınıfta arkadaşlarım beni sayar. □ Evet □ Hayır
27. Sinirli biriyim. □ Evet □ Hayır
28. Gözlerim güzeldir. □ Evet □ Hayır
29. Sınıfta derse kalktığımda bildiklerimi sıkılmadan anlatırım. □ Evet □ Hayır
30. Derslerde sık sık hayal kurarım. □ Evet □ Hayır
31. (kardeşiniz varsa) (kardeş(ler)ime sataşırım. □ Evet □ Hayır
32. Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir. □ Evet □ Hayır
33. Başım sık sık belaya girer. □ Evet □ Hayır
34. Evde büyüklerimim sözünü dinlerim. □ Evet □ Hayır
35. Sık sık üzülür, meraklanırım. □ Evet □ Hayır
36. Ailem benden fazla şey bekliyor. □ Evet □ Hayır
37. Halimden memnunum. □ Evet □ Hayır
38. Evde ve okulda pek çok şeyin dışında bırakıldığını sanıyorum. □ Evet □ Hayır
39. Saçlarım güzeldir. □ Evet □ Hayır
40. Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırım. □ Evet □ Hayır
41. Şimdiki halimden daha başka olmak isterdim. □ Evet □ Hayır
42. Geceleri rahat uyurum. □ Evet □ Hayır
43. Okuldan hiç hoşlanmıyorum. □ Evet □ Hayır
44. Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için bir □ Evet □ Hayır

seçim yaparken en son seçilenlerden biriyim.

45. Sık sık hasta olurum. □ Evet □ Hayır
46. Başkalarına iyi davranmam. □ Evet □ Hayır
47. Okulda arkadaşlarım iyi fikirlerim olduğunu düşünürler. □ Evet □ Hayır
48. Mutsuzum. □ Evet □ Hayır
49. Pek çok arkadaşım var. □ Evet □ Hayır
50. Neşeliyim. □ Evet □ Hayır
51. Pek çok şeye aklım ermez. □ Evet □ Hayır
52. Yakışıklıyım (güzelim). □ Evet □ Hayır
53. Hayat dolu bir insanım. □ Evet □ Hayır
54. Sık sık kavgalara karışırım. □ Evet □ Hayır
55. Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim (popülerim). □ Evet □ Hayır
56. Arkadaşlarım bana sık sık sataşır. □ Evet □ Hayır
57. Ailem benle düş kırıklığına uğruyor. □ Evet □ Hayır
58. Hoş bir yüzüm var. □ Evet □ Hayır
59. Evde hep benle uğraşırlar. □ Evet □ Hayır
60. Oyunlarda ve sporda başı ben çekerim. □ Evet □ Hayır
61. Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider. □ Evet □ Hayır
62. Hareketlerimde sakarım □ Evet □ Hayır
63. Oyunlarda ve sporda, oynamak yerine seyrederim. □ Evet □ Hayır
64. Öğrendiğimi çabuk unuturum. □ Evet □ Hayır
65. Herkesle iyi geçinirim. □ Evet □ Hayır
66. Çabuk kızarım. □ Evet □ Hayır
67. Kız arkadaşlarım arasında sevilirim. □ Evet □ Hayır
68. Çok okurum. □ Evet □ Hayır
69. Bir grupla çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım. □ Evet □ Hayır
70. (kardeşiniz varsa) kardeş(ler)imi severim. □ Evet □ Hayır
71. Vücutça güzel sayılırım. □ Evet □ Hayır
72. Sık sık korkuya kapılırım. □ Evet □ Hayır

73. Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarım.	□ Evet	□ Hayır
74. Güvenilir bir kimseyim.	□ Evet	□ Hayır
75. Başkalarından farklıyım.	□ Evet	□ Hayır
76. Kötü şeyler düşünürüm.	□ Evet	□ Hayır
77. Kolay ağlarım.	□ Evet	□ Hayır
78. İyi bir insanım.	□ Evet	□ Hayır
79. İşler hep benim yüzümden ters gider.	□ Evet	□ Hayır
80. Şanslı bir kimseyim.	□ Evet	□ Hayır

EK-4

STRESLE BAŞ ETME YOLLARI ÖLÇEĞİ

Aşağıda, stresli durumlar karşısında kişilerin davranış, düşünce ve tutumlarını belirten bazı cümleler verilmiştir. Lütfen, her cümleyi dikkatle okuyunuz. Yaşamınızda karşılaştığınız sorunlarla başa çıkmak için, bu cümlelerde anlatılanları ne sıklıkla uyguladığınızı size uygun gelen harfi işaretleyiniz. Hiçbir cümleyi cevapsız bırakmamaya çalışınız.

A- Hiçbir zaman kullanmıyorum
B- Çok nadir kullanıyorum
C- Bazen kullanıyorum
D- Çoğu zaman kullanıyorum
E- Her zaman kullanıyorum

1. Bir sıkıntım olduğunu kimsenin bilmesini istemem.
   □ A □ B □ C □ D □ E
2. Çevremdeki insanların problemi çözmede bana yardımcı olmalarını beklerim.
   □ A □ B □ C □ D □ E
3. Olayın değerlendirmesini yaparak en iyi kararı vermeye çalışırım.
   □ A □ B □ C □ D □ E
4. "Allah'ın takdiri buymuş" diye kendimi teselli ederim.
   □ A □ B □ C □ D □ E

5. Sıkıntımdan kaçmak için değişik işlerle uğraşırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

6. Bu dertten kurtulayım diye fakir fukaraya sadaka veririm.

□ A □ B □ C □ D □ E

7. Problemin ciddiyetini anlamaya çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

8. Sıkıntımdan uzaklaşmak için yürüyüşe çıkarım ya da egzersiz yaparım.

□ A □ B □ C □ D □ E

9. "Hep benim yüzümden oldu" diye kendimi suçlarım.

□ A □ B □ C □ D □ E

10. "Her işte bir hayır vardır" diye düşünürüm.

□ A □ B □ C □ D □ E

11. İçinde bulunduğum kötü durumu kimsenin bilmesini istemem.

□ A □ B □ C □ D □ E

12. Ne yapacağıma karar vermeden önce arkadaşlarımın fikrini alırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

13. "Bu benim suçum" diye kendimi eleştiririm.

□ A □ B □ C □ D □ E

14. Olanlardan kimseye söz etmemeyi tercih ederim.

□ A □ B □ C □ D □ E

15. Sıkıntımdan uzaklaşmak için değişik yerlere (alışveriş vb.) giderim.

□ A □ B □ C □ D □ E

16. Neler olabileceğini düşünüp ona göre davranmaya çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

17. Öneri almak için ailemdeki bireylerle konuşurum.

□ A □ B □ C □ D □ E

18. Problemin çözümü için adak adarım.

□ A □ B □ C □ D □ E

19. Sıkıntımdan kaçmak için olayı yavaşlatmaya ve böylece kararı ertelemeye çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

20. Alın yazısına ve bunun değişmeyeceğine inanırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

21. Problemi adım adım çözmeye çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

22. Problemin çözümü için hocaya okunurum.

□ A □ B □ C □ D □ E

23. Dua ederek Allah'tan yardım dilerim.

□ A □ B □ C □ D □ E

24. Sıkıntımdan kaçınmak için her zamankinden daha fazla yerim ya da içerim.

□ A □ B □ C □ D □ E

25. Ne yapılacağını planlayıp ona göre davranırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

26. Sorunun benden kaynaklandığını düşünürüm.

□ A □ B □ C □ D □ E

27. Sorunun gerçek nedenini anlayabilmek için başkalarına danışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

28. Nazarlık takarak, muska taşıyarak benzer olayların olmaması için çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

29. Duygularımı kimseyle paylaşmam, kendime saklarım.

□ A □ B □ C □ D □ E

30. Ne olup bittiğini anlayabilmek için sorunu enine boyuna düşünürüm.

□ A □ B □ C □ D □ E

31. Sorunun nedenleri hakkında kendime karşı hoşgörülü olmaya çalışırım.

□ A □ B □ C □ D □ E

EK-5

İZİNLER

Merve Aydın <merve.aydin@dokuznokta.com> 15 05 2015
Alıcı: bana

Yönlendirilmiş ileti dizisi
Konu: **ÖLÇEK İZNİ**

Gönderen: **Merve Aydın** <merve.aydin@dokuznokta.com>
Tarih: 18 Aralık 2014 09:37
Alıcı: mrtozdem@gmail.com

Değerli Hocam,

Ben Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Merve Aydın. Öncelikle alana kazandırmış olduğunuz çalışmalardan ötürü tebriklerimi sunarım. Tez dönemi içerisinde olmam sebebi ile araştırmamda kullanmak üzere "Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi" çalışmanızda kullandığınız **'Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği-SZİSTÖ'** bildiğim kadarıyla Türkçeye uyarlanmış bir formu var. Eğer izniniz olursa bu ölçeği kullanmak istiyorum. Ölçek sorularına ulaşamadığım için sizden ölçeği ek'te göndermenizi rica eder saygılarımı sunarım.

Merve Aydın

Gönderen: **murat özdemir** <mrtozdem@gmail.com>
Tarih: 18 Aralık 2014 16:18
Alıcı: Merve Aydın <merve.aydin@dokuznokta.com>

Merve Hanım,

ölçeği kullanmanızın beni mutlu edeceğini bilmenizi isterim. Ölçeğin psikometrik özellikleri, makalede mevcut. Ölçeği, evdeki bilgisayarımda kayıtlı olması nedeniyle ancak akşam gönderebilirim.

İyi dileklerimle..

(Not: Unutmam ama eğer akşam göndermemiş olursam, tekrar hatırlatır mısınız)

Doç. Dr. Murat ÖZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Beytepe Kampüsü, Çankaya, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 297 85 50 (119)
E-mail: mrtozdem@gmail.com mrtozdem@hacettepe.edu.tr
Web: http://www.eytpe.hacettepe.edu.tr/CV/m.ozdemir.pdf

Merve Aydın <aydinmerve6161@gmail.com>
Alıcı: mrtozdem

8 Şub

Değerli Hocam,
Daha önce Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği'ni (SZİSTÖ) yüksek lisans tezimde kullanmam için izin vermiştiniz. Hocam ben bu ölçeği 14-17 yaş aralığındaki lise öğrencilerine uygulamak istiyorum. Ancak devlet ya da özel okullarda bu çalışmayı yapmam için İl Milli Etiğimin Komisyonunda ölçeklerin incelenip onaylanması gerekiyor. Ölçekte Siber Zorbalık Mağduru Olma bölümünde E maddesinde 7. Myspace 8.Facebook 9. Myspace'de ya da facebook dışındaki başka sosyal paylaşım sitelerinde 10. Twitter 11. Youtube ve 14. Playstation Siber Zorba Olma bölümünde de D maddesindeki 7,8,9,10,11,14. soruların reklam içermesi, bir marka değeri olması nedeniyle komisyonca bu soruların kullanılmasına izin verilmedi. İki seçenek sundular ya bu soruların ölçekten tamamen çıkarılmasını ya da tüm bu sosyal medya ağlarını tek bir soru haline sosyal medya hesapları, ağları şeklinde ifade etmem gerektiği. Ben tezimde bu ölçeği kullanma konusunda çok kararlıyım ancak etik kaygılarım var. Haberiniz olmadan böyle bir şey yapmamın ahlaki olmayacağını düşünüyorum. Nasıl bir çözüm yolu bulmalıyım değerli hocam, değerli fikirleriniz ve yorumlarınız beni mutlu edecektir. Benden düzenlememi istedikleri halini incelemeniz için ek'te gönderiyorum. Şimdiden ilginiz için çok teşekkürler.

Saygılarımla

siber zorbalık ve i...

murat özdemir
Alıcı: bana

9 Şub

Merve merhaba,

öncelikle bilimsel araştırma süreçleri ile ilgili taşıdığın etik kaygı nedeniyle seni kutlarım. Bana e-posta ekinde göndermiş olduğun veri toplama aracının, araştırmanın amacına hizmet edeceğini düşünüyorum. Söz konusu sosyal paylaşım sitelerinin spesifik olarak belirtilmesi kanaatimce şart değil. Bu kapsamda veri toplama aracını, kendi araştırma amacına uygun olarak revize etmende bir sakınca olmadığını ayrıca belirtmek isterim.

Tekrar başarılar dilerim.

Sevgiler

Doç. Dr. Murat ÖZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Beytepe Kampüsü, Çankaya, Ankara, Türkiye.

Tel: +90 312 297 85 50 (119)
E-mail: mrtozdem@gmail.com mrtozdem@hacettepe.edu.tr
Özgeçmiş: https://aes.hacettepe.edu.tr/mrtozdem
website (web günlüğü-blog): http://muratingunlugu.blogcu.com/

8 Şubat 2016 20:34 tarihinde Merve Aydın <aydinmerve6161@gmail.com> yazdı:

Yüksek Lisans Tezi İçin Ölçek İzni Gelen Kutusu x

Merve Aydın <aydinmerve6161@gmail.com> 13 08 2015

Alıcı: mithatdurak

Değerli Mithat Hocam, öncelikle alana kazandırmış olduğunuz önemli çalışmalardan dolayı sizlere tebriklerimi sunarım.

Ben Maltepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans programında okumaktayım. **Prof. Dr. Nermin Çelen** danışmanlığında **"14-17 Yaş Arası Siber Zorbalıkla Karşılaşan Gençlerin Benlik Kavramı Düzeylerinin ve Stresle Baş Etme Yöntemlerinin İncelenmesi"** isimli tez çalışmam için, Türk standartlarına göre uyarlamasını ve standardizasyonu çalışmasını yapmış olduğunuz 31 maddeli 5'li likert ***Stresle Baş Etme Yolları Ölçeğini*** izninizle araştırmamda kullanmak istiyorum.

Teşekkür eder, çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim.

Merve AYDIN

mithat durak <mithatdurak@gmail.com> 14 08 2015

Alıcı: bana

Merhaba Merve,

Baş Etme Yolları Ölçeğini araştırmalarında kullanabilirsin. Ölçeğe, ölçekle ilgili bilgilere ve makalelere web siteme (www.mithatdurak.com) üye olarak ulaşabilirsin.

Geliştirdiğimiz/uyarladığımız psikometrik ölçüm araçları ticari amaç gütmeyen bilimsel çalışmalarda ve uygulamalarda tarafımdan izin alarak kullanabilir. Ticari amaç güden çalışmalar için tarafıma başvurulduğunda telif için görüşebiliriz. İzin almaksızın ölçeklerin kullanımında; her türlü yasal hakkım saklıdır, gerektiğinde etik ve hukuki süreçlere başvurabilirim.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Enstitünüz Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programının **131104101** numaralı öğrencisiyim. **" Siber Zorbalık İle Karşılaşan Gençlerin Benlik Saygılarının ve Stresle Baş Etme Yöntemlerinin İncelenmesi"** başlıklı tez çalışmamda kullanacağım **"Piers-Harris Benlik Kavramı Ölçeğinin"** Türkçe uyarlama çalışmasını yapan Prof. Dr. Necla Öner'in görev yapmış olduğu Boğaziçi Üniversitesi Öğrenci Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Merkezi aranarak telefonda sözlü olarak ölçeğini kullanabileceğim bilgisini vermiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla arz ederim.

Merve AYDIN

KAYNAKÇA

Adams, J.F. (1995), Ergenliği Anlamak, (Çev., A. Dönmez), B. Onur (Ed.), İmge Yayınevi, Ankara

Akca, E. B., Sayımer, İ., Balaban Salı, J., & Ergün Başak, B. (2015). TÜBİTAK SOBAG. 113K170 Proje Sonuç Raporu, Retrieved August 5, 2017 from http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?keyword=siber+zorbal%FDk&s_f=1&command= TARA&the_page=&the_ts=&vtadi=TPRJ&cwid=3#alt adresinden alındı

Akbulut, Y., Şahin, Y. L. and Erişti, B. (2010). Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. Contemporary Educational Technology, 1(1), 46–59.

Aktuğ, T. (2006). Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik Dönemi Özellikleri ve Genç Anne-Baba İletişimi. Eğitim ve Bilim, 27(123).

Allanson, P. B., Lester, R. R., & Notar, C. E. (2015). A history of bullying. International Journal of Education and Social Science, 2(12), 31-36.

Allison, D. G. (1997). Coping with stress in the principalship. Journal of Educational Administration, 35(1), 39-55.

Altuntaş, G., (2012), Boşanmış Ebeveynler ile Boşanmamış Ebeveynlerin Lise Birinci, İkinci, Üçüncü Sınıflarında Okuyan Çocuklarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı, Benlik Saygısı ve Anksiyete Düzeylerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Anderson, T. and Sturm, B. (2007). Cyberbullying from playground to computer. Young Adult Library Services, 5(2), 24–27.

Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology As A Predictor Of Cyberbullying Among University Students. Eurasian Journal Of Educational Research (EJER), (34): 167-184

Arıcak, O. T., Kınay, H. ve Tanrıkulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi.17(1): 101-114.

Arıcak, O. T., Tanrıkulu, T., & Kınay, H. (2012). Siber Mağduriyet Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6(11), 1-6.

Ateş, B., & Güler, M. (2016). Ergenlerde Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Algılanan Sosyal Yetkinlik Ve Toplumsal Kaygı. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1): 391-408.

Atkinson, R., Atkinson, R., Smith, E., & Bem, D. Nolen-Hoeksema (2002). Introdução à. Psicologia de Hilgard.

Atkinson, RL., Richard, C., Atkinson, H.R. (1990). Introduction to Psychology. San Diego: Tenth Edition, Copyright.

Atıcı, M. K., Bilgin, M., & İnanç, B. Y. (2005). Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi. Pegem Yayın

Aslan, E. (1992), Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri, Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, İstanbul.

Avşaroğlu, S. (2007). Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başa çıkma şekillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

Ayas, T. (2011). Lise Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Yaygınlığı. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 3–5 Ekim.

Ayas, T. (2014). Prediction cyber bullying with respect to depression, anxiety and gender variables. Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying (1), 1-17.

Ayas, T. (2016). Sanal Zorbalık Olaylarına Karışan ve Karışmayan Öğrencilerin Öz Saygı ve Dışadönüklükle İlişkisinin İncelenmesi. Eğitim ve Bilim, 41(186): 205-216.

Aydoğan, D., Dilmaç, B., Deniz, M. (2009). İlköğretim Öğrencilerinde Sosyal Destek ve Siber Zorbalığın İncelenmesi. 18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 1-3Ekim, İzmir.

Aydın, A. (2000), Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, Alfa Yayınları, İstanbul.

Aydın, B. (1996), Benlik Kavramı ve Ben Şemaları, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:8 İstanbul.

Aydın, B., & İmamoğlu, S. (2001). Stresle başa çıkma becerisi geliştirmeye yönelik grup çalışması. Erişim adresi: http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/3308

Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1989). Stres ve Başa Çıkma Yolları. (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baran, A.G., Demir, N.Ö. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye'deki ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örneklemi. Bilig Türk Dünyası ve Sosyal Bilimler Dergisi, 32, 83-108.

Bahçıvan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile İlişkileri, Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Tutumu ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri ile Olan İlişkisi. Türk Psikoloji Dergisi, 20 (55), 61-74.

Bauman, S., & Newman, M. L. (2013). Testing assumptions about cyberbullying: Perceived distress associated with acts of conventional and cyber bullying. Psychology of Violence, 3(1), 27–38.

Baldwin, M. W., & Keelan, J. P. R. (1999). Interpersonal expectations as a function of self-esteem and sex. Journal of Social and Personal Relationships, 16(6), 822-833.

Beran, T., Rinaldi, C., Bickham, D. S. and Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealing with harassment and cyber-harassment: Prevalence, progression and impact. School Psychology International, 33(5), 562–576. doi:10.1177/0143034312446976

Beran, T. and Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. Journal of Educational Computing Research, 32(3), 265–277. doi:10.2190/8yqm-b04h-pg4d-bllh

Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. Current Directions in Psychological Science, 11(1), 7-10. doi:10.1111/1467-8721.00157.

Betts, L. R. (2015). Cyber bullying behaviours. Encyclopedia of Information Science and Technology içinde (ss. 6727–6735). Doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch661

Betts, L. R. (2016). Cyberbullying approaches, consequences and interventions. London: Palgrave Macmillan. Doi:10.1057/978-1-137-50009-0

Belsey, B. (2004). Always On, Always Aware. On-Line: Http://Www. Cyberbullying.Ca/Pdf/Cyberbullying_Information

Brown, C. F., Demaray, M. K., & Secord, S. M. (2014). Cyber victimization in middle school and relations to social emotional outcomes. Computers in Human Behavior (35), 12-21

Bilgin, Ş., (2001), Ergenlerde kaygı ve benlik saygısı arasındaki ilişki, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Burke, P. (2004). Brothers and sisters of disabled children. İngiltere: Jessica Kingsley Publishers.

Büyükşahin Çevik, G. (2007). Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Brown, B. B. (2004). Adolescents' relationships with peers. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Ed.) Handbook of adolescent psychology (s.363-394). New Jersey: Wiley & Sons Inc.

Carver, C. S., Scheier, M. F. ve Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. Journal of Personality and Social Psychology, 56(2), 267-283.

Carrillo, V. (2012). Growing up with autism: The sibling experience (Doctoral Dissertation, California State Unıversıty, Long Beach). Erişim adresi: https://search.proquest.com/openview/47b4ddf38eaa8106cb648c26a6976d60/1?pqorigsite=gscholar&cbl=18750&diss=y

Campfield, D. C. (2008). Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims and bully/victims. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Missoula, MT: Montana Üniversitesi, Klinik Psikoloji.

Cassidy, W., Faucher, C. and Jackson, M. (2012). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. School Psychology International, 34(6), 575–612. doi:10.1177/0143034313479697

Cloutier, R. (1982). Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar. B. Onur (Çev.). A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27(2), 875-903.

Chadwick, S. (2014). Impacts of cyberbullying, building social and emotional resiliencein schools. SpringerBriefs in Education. Cham: Springer. Doi:10.1007/978-3-31904031-8

Cüceloğlu, D. (1997). Yeniden insan insana. 14. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi

Cürebal, F., (2012). Anne-Baba, Veli, Aile Eğitimi ve Rehberliği 0-18 Yaş Grubu Gelişimi Rehberi. Çetin, Ö.G.(Ed.). İstanbul: Kadıköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Çakır-Balta, Ö., Horzum, B. (2008). The Factors that Affect Internet Addiction of Students in a Web Based Learning Environment. Journal of Faculty of Educational Sciences, 41(1), 187-205.

Çakar, F. S., ve Karataş, Z. (2012). Ergenlerin benlik saygısı, algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri: Bir yapısal eşitlik modeli çalışması. Educational Sciences: Theory & Practice, 12(4), 2397-2412.

Çelik, S., Atak, H., Erguzen, A. (2012). The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey. Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research, 129-150.

Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2011). Interpersonal Cognitive Distortions as a Predictor of Cyber Victimization and Bullying: A PreliminaryReport in Adolescents.International Online Journal of Educational Sciences, 3(3),1064–1080.

Çevik, D.Ş. (2013). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dabrowska, A ve Pisula, E. (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of preschool children with down syndrome. Journal of Intellectual Disabilities Research, 54, 266-279. doi:10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x

Dacey J.S.& Travers, J.F. (1996). Human development. Third edition. Chicago: Benchmark Publishers.

Derman, O., (2008), Ergenlerde Psikososyal Gelişim, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi, 63,19-21.

Demirtaş, A. S. (2007). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Deniz, M.E. ve Yılmaz, E. (2005). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ ve stresle başa çıkma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(25), 17-26

Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. CyberPsychology and Behavior, 11(2), 217-223.

Dehue, F. (2013). Cyberbullying research: New perspectives and alternative methodologies. Introduction to the special issue. Journal of Community & Applied Social Psychology, 23(1), 1–6. doi:10.1002/casp.2139

Demirbaş, E. (2009). Lise Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dikmen, M., & Tuncer, M. (2017). Akademisyenlerin siber zorbalığa yönelik algıları ve mücadele etme yöntemleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi (31), 675-686.

Dilek, H. (2007). Başka Eğitim Programlarına Devam Eden Lise II. Sınıf Öğrencilerinin Benlik saygısı ile Anne Babalarının Benlik saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dilmaç, B., Deniz, M. E., Aydoğan, D. (2009). İlköğretim öğrencilerinde sosyal destek ve siber zorbalığın incelenmesi. 18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 1-3 Ekim, İzmir.

Dilmaç, B. (2009). Psychological Needs as A Predictor of Cyber bullying: A Preliminary Report on College Students. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Educational Sciences: Theory & Practice, 9(3), 1307-1325.

Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(3), 1291-1325.

Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). Values As A Predictor Of Cyber-Bullying Among Secondary School Students. International Journal Of Social Sciences, 4(3): 225-228.

Dinçel, E., (2006), Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.

Drolet, M., & Arcand, I. (2013). Positive development, sense of belonging, and support of peers among early adolescents: Perspectives of different actors. International Education Studies, 6(4), 29-38. doi:10.5539/ies. V6n4p29.

Esas, Z. F., Aksoy, B. A. (2001). Ergen ve Gelişimi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Erman K. A., (1997) Sporcu bayan ve erkeklerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması, s.45. Akdeniz Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Akdeniz Spor Bilimleri Kongresi, Antalya.

Endler, N. S., ve Parker, J. D. (1990). Stress and anxiety: Conceptual and assessment issues. Stress Medicine, 6(3), 243-248. http://dx.doi.org/10.1002/smi.246006031

Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying And Its Correlation To Traditional Bullying, Gender And Frequent And Risky Usage Of Internet-Mediated Communication Tools. New Media & Society, 12(1): 109-125. Doi:10.1177/1461444809341260

Eroğlu, Y. (2011). Koşullu Öz-Değer Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya

Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. Akademik Bakış Dergisi, 27(1): 20.

Eroğlu, Y., Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/ Mağduriyet İlişkinin İncelenmesi. Sakarya University Journal of education, 5(3), 118-129.

Eroğlu, Y. (2014). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ergin, N. (1993). İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Ergenlerin Kendini Kabul ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. (Unpublished Master Thesis) Ankara: AÜ Sağlık Bil. Ens. Adli Psi. Bölümü.

Erim, B. (2001). Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin, Benlik Saygısı, Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri ile Sosyal Destek Sistemleri Açısından Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Freud, S. (1991). On Metapsychology: The Theory of Psychoanalyses, transleted James Strachey, England: Penguin Books.

Franks, M. A. (2015). Drafting an effective "revenge porn" law: A guide for legislators. https://goo.gl/KMgLjo (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

Folkman, S. (2010). Stress, coping, and hope: Psycho-Oncology, 19, 901–909.

Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K. and Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic internet use among adolescents. Journal of Adolescent Health, 53(4), 446–452. doi: 10.1016/j.jadohealth.2013.03.030

Gander M. & Gardiner H., (2010) Çocuk ve Ergen Gelişimi, 7. B., İstanbul, İmge Kitabevi

Gençer, S. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık durumlarının internet kullanım profilleri ve demografik özelliklere göre farklılıklarının incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Gifford-Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships, and peer networks. Journal of School Psychology, 41, 235–284

Guan, S. A. and Subrahmanyam, K. (2009). Youth internet use: Risks and opportunities. Current Opinion in Psychiatry, 22(4), 351–356. doi:10.1097/YCO.0b013e32832bd7e0

Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 25(25), 87-106.

Güçray, S. S. (1989). Çocuk yuvasında ve ailesi yanında kalan 9, 10 ve 11 yaş çocuklarının özsaygı gelişimini etkileyen bazı faktörler. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 512-537.

Ikiz, F. E., & Cakar, F. S. (2010). Perceived social support and self-esteem in adolescence. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 5, 2338-2342.

James, W (1918). The Principles of Psychology, New York: Dover Publications.

Hamachek, D. (1995). Self- Concept and School Achievement: Interaction Dynamics and a Tool for Assessing the Self- Concept Component. Journal of Counseling & Development, 73(4), 419-425.

Harter, S. (1990). Identity and self development. In S. Feldman and G. Elliott (Eds.), At the threshold: The developing adolescent (pp. 352-387). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hawker, D. S. and Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. Journal of child psychology and psychiatry, 41(4), 441–455. doi:10.1111/14697610.00629

Healey, J. (Ed.). (2011). Dealing with bullying. The Spinney Press. https://goo.gl/K8dCRZ (Erişim Tarihi: 18.03.2018).

Herz, L., & Gullone, E. (1999). The Relationship Between Self-Esteem and Parenting Style: A Cross-Cultural Comparison of Australian and Vietnamese Australian Adolescents. Journal of Cross-Cultural Psychology, 30(6), 742-761.

Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending And Victimization. Deviant Behavior, 29: 129-156. Doi:10.1080/01639620701457816

Horney, K. (2008). Nevrotik kişilik. Çağımızın Nevrotik Kisiliği (Çeviren: Koçak S), İstanbul: Doruk Yayınları, ss. 1-60.

Horzum, M., Ayas, T. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi. Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 10 (20), 139-159.

İnselöz, N., Uçanok, Z. (2013). Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenler, Duygular ve Baş Etme Yollarının Niteliksel Analizi. Türk Psikoloji Yazıları,16 (32), 20 44.

Kalaycı, Ş. (Ed.) (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kass, J. (2002). The Relationship Of Self-Handicapping And Self-Esteem, To The Symptom Reporting Behavior Of Primary Care Patients. Doctoral dissertation. (Retrieved from ProOuest Dissertations and Thesis Database. UMI No:3057261)

Kağıtcıbaşı, C. (2004). Çocuk Gelişimi ve Kültürü. Uygulamalı Psikoloji Ansiklopedisi, 1, 329-338. Nobel Kitapevi

Kazumata, K. (1999). Roles Of Self-Esteem in Second Language Oral Production Performance. Retrieved: January, 20, 2015.

Kliewer, W., & Sandler, I. N. (1992). Locus Of Control and Self-Esteem As Moderators Of Stressor-Symptom Relations in Children And Adolescents. Journal of abnormal child psychology, 20(4), 393-413.

Kulaksızoğlu, A. (2008). Ergenlik Psikolojisi. Ankara: Remzi Kitabevi.

Karaboğa, M. (2011). Çocuklarda Bağlanma Şekilleri ve Benlik saygısının Aleksitimi Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi (20. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kınay, H. (2012). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Duyarlılığının Riskli Davranış, Korumacı Davranış, Suça Mazuriyet ve Tehlike Algısı ile İlişkisi ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Köknel, Ö. (1985), Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul.

Kocaşahan, N. (2012). Lise ve Üniversite öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalik. Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Koç, M. (2003). Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi. EKEV Akademi Dergisi, 7(15), 15-16.

Lawrence, A.P. (1996). The Science of Personality, Copyright John Wiley &Sons, U.S.A.

Lazarus, R.S. (1995). Stresle başaçıkma tarzınız: Dostunuz ya da düşmanınız. (Çev. N. Rugancı), Stresle başa çıkma: olumlu bir yaklaşım, N.H. Şahin (Ed). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Lenhart, A. (2007). Cyberbullyling. Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. School Psychology İnternational 27(2), 157-170.

Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. Australasian Journal of Educational Technology, 23(4), 435-454.

Lizvance, Ş. (2005). Türkiye ve Makedonya'daki Türk Asıllı Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması.Gazi Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MacDonald, C. D. and Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying among college students: Prevalence and demographic differences. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 9, 2003–2009. Doi: 10.1016/j.sbspro.2010.12.436

Monks, C., Robinson, S., Worlidge, P. (2012). The emergence of cyberbullying: A survey of primary school pupils perceptions and experiences. School Psychology International, 33(5), 477–491.

Nelson-Jones, R. (1995), Danışma Psikolojisi Kuramları (Çev: Füsun Akkoyun), TDFO Ltd. Ankara.

Olweus, D. (1994). Bullying At School: Basic Facts And Effects Of A School Based İntervention Program. Journal Of Child Psychology And Psychiatry, 35(7): 1171-1190.

Onur, B. (2008). Gelişim Psikoloji. Ankara: İmge Kitabevi.

O'Keeffe, G. S. and Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents and families. Pediatrics, 127(4), 800–804. doi:10.1542/peds.2011-0054

Otrar, M., Argın, F. (2014). Öğrencilerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının Kullanım Alışkanlıkları Bağlamında İncelenmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1-13.

Öner, N. (1996). Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.

Özel, S. (2013). Lise Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Depresyon ve Benlik Saygısı İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice], 17(4), 605-626.

Özdemir, S. (2015). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin, Anne-Baba ve Akran İlişkilerine Göre İncelenmesi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özşaker, M. (2008). 12-14 Yaş Çocukların Motorsal Performans ve Benlik saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. Düşünen Adam, 7(3), 4-9.

Patchin, J., Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard A Preliminary Look at Cyberbullying. Youth Violence and Juvenile Justice, 4(2), 148-169.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. Deviant Behavior, 29(2), 129-156.

Peker, A. (2015). Negatif Duygunun Siber Zorbalık ve Mağduriyete İlişkin Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 23(4): 1633-1646.

Peker, A., Eroğlu, Y., Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyet aracılığının incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 205-220.

Pekşen Süslü, D. (2016). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı, Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2(2): 531-562.

Popovic-Citic, B., Djuric, S., Cvetkovic, V. (2011). The prevalence of cyberbullying among adolescents: A case study of middle schools in Serbia. School Psychology International,32(4), 412–424.

Rogers (2010), Vanessa; Cyberbullying: Activities To Help Children And Teens To Stay Safe İn A Texting, Twittering. Social Networking World, London.

Rogers, C. (1951). Cilient –Centered Therapy: It's Current Practise İmplications and Theory, Hougton Mifflin Company, U.S.A.

Raskauskas, J. and Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. Developmental psychology, 43(3), 564–575. doi:10.1037/00121649.43.3.564

Reese, S. (2008). Factors Affecting Self Esteem. Ph.D. Thesis on Psychology. Virginia State University.

Rivituso, J. (2014). Cyberbullying victimization among college students: An interpretive phenomenological analysis. Journal of Information Systems Education, 25(1), 71– 76

Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1), 119.

Steinberg L. (2007) Ergenlik (Çeviren: Figen Çok). Ankara: İmge Kitabevi (Özgün hali 2005 yılında yayınlandı)

Schwarzer, R., ve Taubert, S. (2002). Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive coping. In E. Frydenberg (Ed.), Beyond coping: Meeting goals, visions, and challenges (pp. 19-35). New York, NY, US: Oxford University Press.

Schenk, A. M., Fremouw, W. J. and Keelan, C. M. (2013). Characteristics of college cyberbullies. Computers in Human Behavior, 29, 2320–2327. Doi: 10.1016/j.chb.2013.05.013

Shariff, S., Hoff, D. (2007). Cyber bullying: Clarifying Legal Boundaries for School Supervision in Cyberspace. International Journal, 1, 76-118.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), 376–385.

Spears, B., Slee, P., Owens, L. and Johnson, B. (2008). Behind the scenes: Insights into the human dimension of covert bullying. https://goo.gl/aQWKXk (Erişim Tarihi: 28.01.2018).

Sullivan M. J. (2004) Ethical, Legal Professional Practice Issues Involved In Acting As A Psychologist Parent Coordinator İn Child Custody Cases. Family Court Review, 42(3): 576-582.

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? Scandinavian Journal of Psychology, 49(2), 147–154.

Şahin, N. H. (1998). Stresle Başa Çıkma Olumlu Bir Yaklaşım. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Şahin, M., Sarı, S., Özer, Ö., Er, S. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,21(5), 257-270.

Taiwo, R. (2015). Cyber behavior. M. Khosrow-Pour (Ed.), Encyclopedia of Information Science and Technology içinde (3. bs., ss. 2972–2980). Hershey, PA: IGI Global. Doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch290

Taysi, E. (2000). Benlik saygısı, Arkadaşlardan ve Aileden Sağlanan Sosyal Destek: Üniversite Öğrencileriyle Yapılan Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tanrıkulu, T., Kınay, H., Arıcak, T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(1), 38–47.

Teo, S. (2010). Exploring Factors Influencing Cyberbullying in Secondary Schools. Nanyang Technological University: Thesis (M.A.) (Applied Psychology) National Institute of Education.

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Aydın, Y. Ç. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. CyberPsychology & Behavior, 11(6), 643-648.

Timuçin, A. (2011). Gençler İçin Felsefe Tarihi. İstanbul: Bulut Yayınları.

Türk, E. (2007). Spor takımlarına katılan ve katılmayan görme engelli öğrencilerin benlik saygılarının değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Türkileri, N. (2012). Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenlerine İlişkin Algılar, Duygusal Tepkiler ve Baş Etme Yöntemleri ile Siber Zorbalık Statüleri Arasındaki İlişkiler (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

TUİK, (2018). Türkiye İstatistik Kurumu. Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Ustmenu. Do?Metod=Temelist (21.12.2018)

Tukuş, L. (2010). "The Self Esteem Rating Scale- Short Form" (Benlik Saygısı Değerlendirme Ölçeği Kısa Formu) Türkçe Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.

www.haberler.com, 20.03.2018

Ward, S. (1974). Consumer socialization. Journal of consumer research, 1(2), 1-14.

Willard, N. (2005). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress. https://goo.gl/iem4V7 (Erişim Tarihi: 22.04.2017).

Willard, N. (2007). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. Ocak 31, 2018 tarihinde Cyber Bullying Legislation: https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/OtherResources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidationand-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx adresinden alındı

Wilkinson, R. B. (2004). The role of parental and peer attachment in the psychological health and self-esteem of adolescents. Journal of youth and adolescence, 33(6), 479493.

Vasta, R., Haith, M. M. & Miller, S. A. (1995). Child Psychology: The Modern Science. (2nd edition). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Vandebosch, H. and Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. New Media & Society, 11(8), 1349–1371. Doi:10.1177/1461444809341263

Vural, B., Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. Journal of Yaşar University 20(5), 3348- 3382.

Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining The Overlap In Internet Harassment And School Bullying: Implications For School Intervention. Journal Of Adolescent Health, 41(6): 42-S50. Doi:10.1016 / j. jadohealth.2007.09.004

Yaman, E. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 819-833.

Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3): 819-833.

Yavuzer, H. (1993). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi,.

Yavuzer, H. (2002). Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2006). Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yavuzer, H. (2005). Gençleri anlamak. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yenidünya, A. (2005). Lise öğrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yetim, S. (2015). Siber zorbalık, Türkiye ve ABD karşılaştırması. TBB Dergisi (120), 325-384.

Yörükoğlu, A., (1993), Gençlik Çağı-Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, Özgür Yayın, İstanbul.

Yörükoğlu, A., (2012). Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar, Özgür Yayınları, İstanbul

Yılmaz, G. G. (2009). Suça Sürüklenen ve Suça Sürüklenmeyen Ergenlerin Benlik saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.